

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ:
«ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΔΙΑΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΜΥΝΑΣ
Ε.Ε. ΚΑΙ ΚΙΝΑΣ**

Επιμέλεια: Αικατερίνη-Μαρία Παπαγιάννη

Επιβλέπων: Καθηγητής Νικόλαος Κυριαζής

ΒΟΛΟΣ, 2014

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών της Εφαρμοσμένης Οικονομικής του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον επιβλέποντα καθηγητή της εργασίας μου, κύριο Νικόλαο Κυριαζή, που μου προσέφερε τη δυνατότητα να ασχοληθώ με ένα αντικείμενο, το οποίο ανταποκρίνεται στα επιστημονικά και προσωπικά μου ενδιαφέροντα, καθώς και για την καθοδήγησή του και τις πολύτιμες συμβουλές του καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας. Επιπρόσθετα, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους φίλους μου για την υποστήριξη και την κατανόησή τους, καθώς και την οικογένειά μου για την ηθική συμπαράσταση. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον σύντροφο της ζωής μου, Χρήστο, για την κατανόηση και την παρότρυνσή του.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

(άρθρο 8 Ν.1599/1986)

Η ακρίβεια των στοιχείων που υποβάλλονται με αυτή τη δήλωση μπορεί να ελεγχθεί με βάση το αρχείο άλλων υπηρεσιών (άρθρο 8 παρ. 4 Ν. 1599/1986)

ΠΡΟΣ ⁽¹⁾ :	ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ-ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ							
Ο – Η Όνομα:	ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ - ΜΑΡΙΑ			Επώνυμο:	ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ			
Όνομα και Επώνυμο Πατέρα:	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ							
Όνομα και Επώνυμο Μητέρας:	ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΚΕΧΑΓΙΑ							
Ημερομηνία γέννησης ⁽²⁾ :	ΕΙΚΟΣΙ ΤΡΕΙΣ ΜΑΡΤΙΟΥ ΧΙΛΙΑ ΕΝΝΙΑΚΟΣΙΑ ΟΓΔΟΝΤΑ ΠΕΝΤΕ							
Τόπος Γέννησης:	ΒΟΛΟΣ							
Αριθμός Δελτίου Ταυτότητας:	X 963583			Τηλ:	6978771767			
Τόπος Κατοικίας:	ΒΟΛΟΣ	Οδός:	ΣΟΛΩΜΟΥ		Αριθ:	20	TK:	38333
Αρ. Τηλεομοιοτύπου (Fax):				Δ/ση Ηλεκτρ. Ταχυδρομείου (Email):	aipapagi@uth.gr			

Με ατομική μου ευθύνη και γνωρίζοντας τις κυρώσεις ⁽³⁾, που προβλέπονται από τις διατάξεις της παρ. 6 του άρθρου 22 του Ν. 1599/1986, δηλώνω ότι:

Είμαι συγγραφέας της παρούσας εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στη διπλωματική εργασία. Επίσης, αναγράφονται οι βιβλιογραφικές πηγές από τις οποίες έγινε χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες. Βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία προετοιμάστηκε προσωπικά και αποκλειστικά από εμένα για τις απαιτήσεις του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών στην Εφαρμοσμένη Οικονομική του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Ημερομηνία : 6/6/2014

Η δηλούσα

Υπογραφή

(1) Αναγράφεται από τον ενδιαφερόμενο πολίτη ή Αρχή ή η Υπηρεσία του δημόσιου τομέα, που απευθύνεται η αίτηση.

(2) Αναγράφεται ολογράφως.

(3) «Όποιος εν γνώσει του δηλώνει ψευδή γεγονότα ή αρνείται ή αποκρύπτει τα αληθινά με έγγραφη υπεύθυνη δήλωση του άρθρου 8 τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών. Εάν ο υπαίτιος αυτών των πράξεων σκόπευε να προσπορίσει στον εαυτόν του ή σε άλλον περιουσιακό όφελος βλάπτοντας τρίτον ή σκόπευε να βλάψει άλλον, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι 10 ετών.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	7
1. Εισαγωγή.....	8
2. Η πολιτική ασφαλείας στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	10
2.1. Η θεσμοθέτηση της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας.....	11
2.1.1. Η Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992).....	12
2.1.2. Η Συνθήκη του Άμστερνταμ (1997).....	13
2.1.3. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι (1999).....	14
2.1.4. Η συνθήκη της Νίκαιας (2003).....	15
2.1.5. Η Συνθήκη της Λισσαβόνας (2009).....	15
2.2. Οι στόχοι και τα χαρακτηριστικά της ΚΕΠΠΑ.....	16
2.2.1. Τα εργαλεία και τα συμφέροντα της ΚΕΠΠΑ.....	16
2.2.2. Οι στόχοι της ΚΕΠΠΑ.....	18
2.2.3. Η λήψη των αποφάσεων σε θέματα ΚΕΠΠΑ.....	19
2.3. Το ΝΑΤΟ και η σύνδεση με την ΚΕΠΠΑ.....	21
2.4. Συμπεράσματα.....	22
3. Η αμυντική πολιτική της Ε.Ε. σε οικονομικούς όρους.....	24
3.1. Χαρακτηριστικά της αμυντικής πολιτικής της Ευρώπης.....	24
3.2. Τα οικονομικά προβλήματα της άμυνας και η αναποτελεσματικότητα των υφιστάμενων αγορών άμυνας της Ε.Ε.....	25
3.3. Βελτιώνοντας την αποτελεσματικότητα των ευρωπαϊκών αγορών άμυνας.....	26

4. Η πολιτική ασφαλείας και άμυνας της Κίνας.....	29
4.1. Ιστορική αναδρομή της κινέζικης οικονομίας και εξωτερικής πολιτικής	29
4.2. Η πολιτική ασφαλείας και άμυνας της Κίνας.....	31
4.3. Σχέσεις Κίνας-Ε.Ε.	33
4.4. Η στρατηγική της Κίνας στη νοτιοανατολική Ευρώπη.....	35
5. Τα οικονομικά χαρακτηριστικά της Κίνας.....	36
5.1. Η οικονομική ανάπτυξη Κίνας	36
5.2. Το συγκριτικό πλεονέκτημα της Κίνας	37
5.3. Τα οικονομικά χαρακτηριστικά της αμυντικής πολιτικής της Κίνας.....	38
5.4. Οι οικονομικές ανισότητες Κίνας και Ε.Ε.....	39
5.5. Η παρουσία της Κίνας στην Ελλάδα	40
6. Η θεωρητική προσέγγιση των αμυντικών δαπανών.....	42
6.1. Ο ορισμός των αμυντικών δαπανών.....	42
6.2. Η κεϋνσιανή και μετακεϋνσιανή προσέγγιση	43
6.3. Η μαρξιστική προσέγγιση.....	45
6.4. Η νεοκλασική προσέγγιση.....	46
7. Ανάλυση δεδομένων για τις στρατιωτικές δαπάνες.....	48
7.1. Κατηγορίες στρατιωτικών δαπανών.....	48
7.2. Ανάλυση δεδομένων.....	51
7.3. Συμπεράσματα.....	60

8. Σύνοψη	62
8.1. Επίλογος	62
8.2. Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα	63
9. Βιβλιογραφία.....	64
Παράρτημα.....	72

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι ο προσδιορισμός της αμυντικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Κίνας μέσω της περιγραφής του θεσμικού πλαισίου ως προς την κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας και του μεγέθους των στρατιωτικών δαπανών τους. Διενεργείται μια ιστορική και οικονομική ανασκόπηση, αναλύονται τα κύρια χαρακτηριστικά της πολιτικής ασφάλειας Ευρώπης και Κίνας και επιχειρείται μία ανάλυση της θεωρίας των αμυντικών δαπανών αναφορικά με το ζήτημα της αύξησης των μεγεθών τους μέσω τριών σχολών οικονομικής σκέψης. Παρατίθεται ο ορισμός των στρατιωτικών δαπανών και ακολούθως τα συγκριτικά αποτελέσματα της έρευνας για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Κίνα για τη χρονική περίοδο 1990 ως 2012, τα οποία ουσιαστικά καταδεικνύουν την προσπάθεια εδραίωσης της τελευταίας ως παγκόσμιας δύναμης.

Λέξεις κλειδιά: Πολιτική Ασφαλείας, Ευρωπαϊκή Ένωση, Κίνα, Σχολές Οικονομικής Σκέψης, Στρατιωτικές Δαπάνες, Αμυντική Βιομηχανία, Οικονομική Ανάπτυξη.

Κωδικοί JEL: B50, H00, H50, H56, O10

Abstract

The aim of this report is to determine the security policy adopted in Europe and China through the analysis of the common foreign and security policy institutional framework and the size of the military spending. To this end, we focus on the economic and historic factors of security policy and analyze the military expenditures through Keynesian, Marxian and Neoclassical perspective. Moreover, we evaluate the military expenditure results for the European Union and China using data for the years 1990 to 2012. The study demonstrates the gradual rising of the Chinese economy and the challenge of Chinese dominance as the new global power.

Keywords: Security Policy, European Union, China, Schools of Economic Thought, Military Expenditures, Defense Industry, Economic Growth

JEL Classification Codes: B50, H00, H50, H56, O10

1. Εισαγωγή

Η επίτευξη πολιτικής σταθερότητας και η ύπαρξη πλαισίου ασφαλείας, συνιστώσες οι οποίες προάγουν την εξασφάλιση συνθηκών ειρήνης, αποτελούν πρωταρχικό στόχο μίας διεθνούς οντότητας υπό τη μορφή κράτους, ομάδας κρατών ή πολιτικής ένωσης. Υπό το πρίσμα αυτό, γίνεται φανερό ότι το θεμελιώδες στοιχείο της έννοιας του διεθνούς οργανισμού είναι η ύπαρξη ξεχωριστών, ανεξάρτητων από τα κράτη, οργάνων που εκφράζουν την ιδιαίτερη βούληση του οργανισμού και αποτελούν εργαλεία άσκησης βέλτιστης εξωτερικής και οικονομικής πολιτικής. Σύμφωνα με τον Τενεκίδη (1978), στη σύγχρονη διεθνή πραγματικότητα, η συγκεκριμένη έννοια διαμορφώθηκε και σταθεροποιήθηκε αρκετά αργά, έπειτα από πολλές δυσχέρειες και αποτυχίες. Σε ευρύτερο πλαίσιο, οι διεθνείς οργανισμοί ανταποκρίνονται σε δύο διαφορετικές μεταξύ τους ανάγκες και συγκεκριμένα στη γενική επιθυμία για παγίωση της ειρήνης και την προαγωγή των ειρηνικών σχέσεων μεταξύ των κρατών και στην ανάγκη της αντιμετώπισης πληθώρας συγκεκριμένων ειδικών ζητημάτων. Παράλληλα, η πολυεθνική ολοκλήρωση δύναται να οριστεί ως η εθελούσια ίδρυση, μέσω συνθήκης συναπτόμενης μεταξύ κρατών, κοινών θεσμικών οργάνων και ως η σταδιακή ανάπτυξη κοινών πολιτικών που συνεπάγονται την ικανοποίηση κοινών στόχων και την εξυπηρέτηση κοινών συμφερόντων ως προς την επίτευξη ειρήνης και ασφάλειας μεταξύ των κρατών μελών και του λοιπού κόσμου.

Η έννοια της ασφάλειας και άμυνας σχετίζεται άμεσα με την προσπάθεια αποτροπής εξωτερικών ομάδων συμφερόντων να θίξουν με οποιοδήποτε τρόπο τα ίδια συμφέροντα. Σε ενδοκρατικό και παγκόσμιο επίπεδο επιδιώκεται η επίτευξη της ασφάλειας και της βεβαιότητας των πολιτών για κοινωνική ευημερία αναφορικά με την απόλαυση των ηθικών και οικονομικών αξιών και των οικονομικών προοπτικών. Κατά τον Κουσκουβέλη (1996), δημιουργείται ένας διαχωρισμός ως προς την άσκηση εξωτερικής και οικονομικής πολιτικής και της πολιτικής ασφάλειας και άμυνας, ενώ και η οικονομική ανάλυση των αμυντικών θεμάτων επιτυγχάνεται μέσω της μικροοικονομικής και μακροοικονομικής προσέγγισης. Ωστόσο, αδιαμφισβήτητο ρόλο διαδραματίζει και το επιστημονικό πεδίο της γεωοικονομικής ως μέρος της γεωπολιτικής.

Στην παρούσα εργασία αναλύεται το πλαίσιο πολιτικής ασφαλείας και άμυνας της Κίνας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ παρατίθενται και τα οικονομικά χαρακτηριστικά των υπό εξέταση κρατών και ενώσεων. Αρχικά, παρουσιάζεται η ευρωπαϊκή πολιτική ασφαλείας και

άμυνας, όπως αυτή διαμορφώθηκε μέσω των συνθηκών για την ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αναλύονται οι στόχοι και τα χαρακτηριστικά της και επιχειρείται μία αναφοράς στη σύνδεσή με τον οργανισμό του NATO. Ακολούθως, παρατίθενται οι οικονομικές συνιστώσες της αμυντικής πολιτικής, τα προβλήματα που ανακύπτουν, καθώς και οι ενέργειες που κρίνονται αναγκαίες για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των αγορών άμυνας. Η ίδια διαδικασία εφαρμόζεται και για την περίπτωση μελέτης της Κίνας, όπου αρχικά γίνεται μία ιστορική αναδρομή της κινεζικής οικονομίας και πολιτικής, παρατίθεται το πλαίσιο πολιτικής ασφαλείας και άμυνας, αναλύονται τα οικονομικά χαρακτηριστικά άμυνας και επιπρόσθετα πραγματοποιείται προσέγγιση αναφορικά με τη σχέση Κίνας και Ευρωπαϊκής Ένωσης σε πολιτικούς και οικονομικούς όρους, καθώς και την προσπάθεια διείσδυσης της Κίνας στην Ελλάδα.

Στο τελευταίο μέρος της εργασίας, καθώς η αμυντική πολιτική ουσιαστικά ταυτίζεται με τις αμυντικές δαπάνες και σε πρακτικό πεδίο με τις στρατιωτικές δαπάνες, σε πρώτο στάδιο εξετάζεται η θεωρία των στρατιωτικών δαπανών μέσω της κεϋνσιανής και της μετακεϋνσιανής, της μαρξιστικής και της νεοκλασικής προσέγγισης, ενώ σε δεύτερο στάδιο πραγματοποιείται η συγκριτική ανάλυση των στρατιωτικών δαπανών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Κίνας. Η ανάλυση καλύπτει τη χρονική περίοδο 1990 ως 2012 και περιλαμβάνει επιπρόσθετα στοιχεία για την Ελλάδα, ενώ τέλος παρατίθενται τα συμπεράσματα που προκύπτουν αναφορικά με την εξέταση των στρατιωτικών δαπανών ως ποσοστό του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος, του ανθρώπινου δυναμικού των Ενόπλων Δυνάμεων ως ποσοστό του συνολικού εργατικού δυναμικού και του όγκου εισαγωγών και εξαγωγών στρατιωτικού εξοπλισμού.

2. Η πολιτική ασφαλείας στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου πολέμου, τα κράτη της Ευρώπης που επλήγησαν περισσότερο συνειδητοποίησαν κατά τη διαδικασία ανασυγκρότησής τους ότι δεν ήταν δυνατό να επιβιώσουν ως μονάδες και διευθετώντας τις διαφορές τους, αποφάσισαν να συμμετέχουν στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η διακήρυξη της 9ης Μαΐου 1950 αποτέλεσε την έναρξη της πορείας προς την ευρωπαϊκή ενοποίηση, ενώ η πρώτη ουσιαστική προσπάθεια, η οποία εκδηλώθηκε με τη μορφή οικονομικής συνθήκης, έγκειται στο σχηματισμό της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ) τον Απρίλιο του 1951 στο Παρίσι και απαρτιζόταν έξι κράτη - μέλη, τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Ιταλία, το Βέλγιο, την Ολλανδία και το Λουξεμβούργο. Η κοινοπραξία αυτή, η οποία έθεσε τις βάσεις της σημερινής Ενωμένης Ευρώπης, αποσκοπούσε στην κοινή επίβλεψη και διαχείριση της παραγωγής και εμπορίας άνθρακα και χάλυβα εκ μέρους των εμπλεκόμενων στον Β' Παγκόσμιο πόλεμο κρατών.

Η επιτυχία των πρακτικών πολιτικής ως προς την ΕΚΑΧ, οδήγησε στη σύναψη συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ ή Ευρατόμ) και της μείζονος σημασίας συμφωνίας για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), η οποία υπογράφηκε τον Μάρτιο 1957 στη Ρώμη, και σύμφωνα με τον Ackrill (2000) στόχευε στη δημιουργία ενός ενιαίου περιβάλλοντος που θα διευκόλυνε την ελεύθερη μετακίνηση εμπορευμάτων και υπηρεσιών, προσώπων και κεφαλαίων, την θέσπιση κοινής δασμολογικής πολιτικής προς τις τρίτες χώρες, την προώθηση της περιφερειακής ανάπτυξης και τη βελτίωση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και την καθιέρωση ενός κοινού νομίσματος μέσω οικονομικής και νομισματικής ένωσης, αντικατοπτρίζοντας κατά συνέπεια την ανάγκη ενοποίησης σε όλους του τομείς δραστηριοτήτων.

Έπειτα από συνεχείς διευρύνσεις και συνθήκες που μετέβαλλαν τη μορφή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αυτή αριθμεί 28 μέλη και ανταποκρίνεται σε ένα ευρύ φάσμα δράσεων και πολιτικών. Η κατηγοριοποίηση των τομέων αυτών κατά την κοινοτική ορολογία αναφέρεται στους τρεις πυλώνες της Συνθήκης ως προς την Ευρωπαϊκή Ένωση στους οποίους παρεμβαίνει σε διαφορετικό βαθμό και με διαφορετικούς τρόπους η Ένωση. Οι πυλώνες αυτοί συνίστανται στην οικονομική ολοκλήρωση, στην πρόοδο ως προς την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ) και στη θεσμική ολοκλήρωση, ενώ παράλληλα

με τη δημιουργία της Κοινότητας ισχύει και η συνεργασία σε διεθνείς διαπραγματεύσεις υπό την Κοινή Εμπορική Πολιτική.

Στην παρούσα εργασία εξετάζεται ο ρόλος της ΚΕΠΠΑ ως εργαλείο ισχυροποίησης της Ε.Ε., η οποία εμφανίστηκε αρχικά κατά τη δημιουργία του μηχανισμού της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνεργασίας το 1970. Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασίας ήταν μια ανεπίσημη διαδικασία όπου τα κράτη μέλη λάμβαναν αποφάσεις εξωτερικών ζητημάτων και προωθούσαν τις κοινές πολιτικές. Σύμφωνα με τον Στεφάνου (2006), συστήθηκε επίσημα στην τότε Ευρωπαϊκή Κοινότητα από την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη και τη διακήρυξη της Χάγης, ενώ έλαβε την ουσιαστική μορφή της και μετονομάστηκε σε "Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας" με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992). Η κρίση στα Βαλκάνια κατά τη δεκαετία του 1990, η αντιμετώπιση νέων απειλών της ασφάλειας υπό την εκδήλωση τρομοκρατίας και πειρατείας και η αδυναμία της Ε.Ε. να αντιμετωπίσει την κατάσταση όσον αφορά τον άμεσο περίγυρό της υπήρξε ο καταλύτης για την θεσμοθέτηση και ανάπτυξη της ΚΕΠΠΑ. Οδηγός διαμόρφωσης και δράσης σε αυτόν τον τομέα είναι οι αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, η Τελική Πράξη του Ελσίνκι και οι στόχοι του Χάρτη των Παρισίων, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που αφορούν στα εξωτερικά σύνορα.

Η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ) αποτελεί κομβικό παράγοντα προώθησης των ευρωπαϊκών συμφερόντων ως οικονομικής και διεθνούς πολιτικής δύναμης. Συνεπώς, κρίνεται σημαντικό να γίνει μία προσέγγιση της πορείας θεσμοθέτησης της ΚΕΠΠΑ μέσω των ευρωπαϊκών συνθηκών και ανάλυσης των κύριων χαρακτηριστικών της.

2.1. Η θεσμοθέτηση της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας

Σύμφωνα με τον Λάβδα (2002), η κοινή εξωτερική πολιτική εγκαινιάζεται με την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας και ακολούθως με τη δημιουργία της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ). Ωστόσο, η ουσιώδης συγκρότηση ενός πλαισίου συνεργασίας αναφορικά με τον τομέα της εξωτερικής πολιτικής πραγματοποιήθηκε μέσω της θέσπισης των συνθηκών του Μάαστριχτ, του Άμστερνταμ, της Νίκαιας και της Λισαβόνας, ενώ παράλληλα κομβικό σημείο αποτελεί και το ευρωπαϊκό συμβούλιο του Ελσίνκι.

2.1.1. Η Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992)

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ που υπογράφηκε το 1992 δίνει στην ΚΕΠΠΑ τη δυνατότητα να προωθήσει τα συμφέροντα της Ε.Ε., καθώς και τα συμφέροντα ολόκληρης της διεθνούς κοινότητας. Αυτό περιλαμβάνει την προώθηση της διεθνούς συνεργασίας, του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της δημοκρατίας καθώς και ενός κανονιστικού πλαισίου. Συγκεκριμένα, η ΚΕΠΠΑ εγκαθιδρύθηκε ως μηχανισμός διακυβερνητικής συνεργασίας, κυρίως για το σύνολο των ζητημάτων που αναφέρονται στην εξωτερική πολιτική ή στην πολιτική ασφαλείας. Στόχοι της είναι η διαφύλαξη των κοινών αξιών, των θεμελιωδών συμφερόντων της ανεξαρτησίας και της ακεραιότητας της ένωσης, η ενίσχυση της ασφάλειας της ένωσης σε όλες τις εκφάνσεις της, η διατήρηση της ειρήνης και η ενίσχυση της διεθνούς ασφάλειας, η προώθηση της διεθνούς συνεργασίας, καθώς και η ανάπτυξη και εδραίωση της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και του σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου σε τρίτες χώρες.

Επιπρόσθετα, τα κράτη-μέλη καλούνται από τη συνθήκη να υποστηρίζουν ενεργά και ανεπιφύλακτα την ΚΕΠΠΑ με πνεύμα πίστης και αμοιβαίας αλληλεγγύης. Ως προς τα δύο μέσα υλοποίησης των στόχων της ΚΕΠΠΑ, τις κοινές θέσεις και τις κοινές δράσεις, θεσπίζεται αντίστοιχα ότι τα κράτη-μέλη μεριμνούν, ούτως ώστε οι εθνικές πολιτικές να συνάδουν προς τις κοινές θέσεις της Ε.Ε., καθώς και ότι το Συμβούλιο Εξωτερικών Υποθέσεων ορίζει την επακριβή εμβέλεια της κοινής δράσης που εγκρίνει τους στόχους, τα μέσα, τις διαδικασίες και, ενδεχομένως, την διάρκειά της, ενώ οι αποφάσεις στους κόλπους της ΚΕΠΠΑ λαμβάνονται ομόφωνα από το Συμβούλιο. Στο διάστημα που μεσολάβησε από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, η ΚΕΠΠΑ αναπτύχθηκε μέσω ενός εξειδικευμένου συστήματος συγκεκριμένων οργάνων, κοινών θέσεων και δράσεων.

Επιπρόσθετα, μέσω της Συνθήκης του Μάαστριχτ η ΔΕΕ κατέστη ως ο στρατιωτικός βραχίονας της Ε.Ε., με σκοπό να εκπονεί και να εφαρμόζει τις αποφάσεις και τις δράσεις της Ένωσης στον τομέα της άμυνας, ωστόσο πλήθαιναν οι φωνές κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων ότι η Ένωση όφειλε να αποκτήσει μία αμιγώς δική της αμυντική διάσταση και δικό της ευρωστρατό. Η αμυντική διάσταση της Ένωσης καλυπτόταν από τη μετεξέλιξη της ΔΕΕ σε αμυντική συνιστώσα της Ένωσης ως τη λήξη του χρονικού πεδίου εφαρμογής της (1998), γεγονός που θα της προσέδιδε σταδιακά μία αυθεντική ευρωπαϊκή ταυτότητα όσον αφορά στην ασφάλεια και στην άμυνα και θα της επέτρεπε την ανάληψη μεγαλύτερων

ευθυνών σε αμυντικά θέματα, ενισχύοντας κατά τον τρόπο αυτό το ευρωπαϊκό σκέλος της Ατλαντικής Συμμαχίας.

Η Συνθήκη αυτή τροποποιήθηκε περαιτέρω και ολοκληρώθηκε από την Συνθήκη του Άμστερνταμ και την Συνθήκη της Νίκαιας. Με την Συνθήκη του Άμστερνταμ θεσπίστηκε ένα νέο μέσο εξωτερικής πολιτικής, το οποίο έρχεται να προστεθεί στην κοινή δράση και στην κοινή θέση, η κοινή στρατηγική, ενώ ο Κεντρωτής (2003) σημειώνει ότι το Συμβούλιο της Ε.Ε. καθορίζει ομόφωνα κοινές στρατηγικές στους τομείς όπου τα κράτη μέλη έχουν σημαντικά κοινά συμφέροντα.

2.1.2. Η Συνθήκη του Άμστερνταμ (1997)

Η συνθήκη του Άμστερνταμ που υπογράφηκε στις 16 και 17 Ιουνίου του 1997 από τους αρχηγούς κρατών και κυβερνήσεων των 15 μελών της Ε.Ε., επέφερε αρκετές αλλαγές τόσο στη σύνθεση όσο και στο περιεχόμενο της τελευταίας. Αναφορικά με τον δεύτερο πυλώνα, οι κυριότερες μεταβολές της Συνθήκης αφορούν στην εισαγωγή νέων θεσμών, τη θέσπιση του αξιώματος του ανώτατου εκπροσώπου για την ΚΕΠΠΑ, καθώς και τη βελτίωση των διαδικασιών λήψης αποφάσεων και τη σύναψη σχέσεων συνεργασίας με τη ΔΕΕ, διαδικασία η οποία έληξε επίσημα το 2011. Παράλληλα, διατυπώνεται η δυνατότητα λήψης και εφαρμογής αποφάσεων σχετικών με αποστολές ανθρωπιστικού χαρακτήρα, εκκένωσης εδαφών, διατήρησης της ειρήνης και ένοπλης επέμβασης για την αντιμετώπιση κρίσεων και την αποκατάστασή της (Callaghan and Kermic, 2003).

Σημαντικό εργαλείο για την άσκηση της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής, την προώθηση και τον συντονισμό της δράσης της Ε.Ε. σε περιοχές ειδικού ενδιαφέροντος αποτελεί και ο θεσμός των Ειδικών Εκπροσώπων. Το Συμβούλιο έχει διορίσει Ειδικούς Εκπροσώπους σε εμπόλεμες περιοχές, ενώ καθιέρωσε και την Ειρηνευτική Διαδικασία για την αντιμετώπιση των κρίσεων. Επιπρόσθετα, σημειώθηκε ένα ακόμη σημαντικό βήμα μέσω της εισαγωγής ενός θεσμού, ο οποίος αποσκοπούσε στη διευκόλυνση της διαδικασίας λήψεως αποφάσεων για την ΚΕΠΠΑ. Ο θεσμός αυτός θα επιτρέπει σε ορισμένα κράτη-μέλη τη δυνατότητα μη συμμετοχής τους στην εφαρμογή μιας απόφασης για την εξωτερική πολιτική, εφόσον δε το επιθυμούν δίχως, ωστόσο, να εμποδίζουν τη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Η απόφαση θα λαμβάνεται με ειδική πλειοψηφία. Το αντιτιθέμενο κράτος-μέλος δεν υποχρεούται να εφαρμόσει την απόφαση, αλλά αποδέχεται ότι αυτή δεσμεύει την Ένωση (άρθρο 23).

Με την εφαρμογή της Συνθήκης του Άμστερνταμ παρέχεται σημαντική υποστήριξη στην ανάπτυξη της ευρωπαϊκής άμυνας με την μεταφορά στην Ε.Ε. των καθηκόντων Petersberg, τα οποία αναφέρονται σε ανθρωπιστικές αποστολές, αποστολές διάσωσης, διατήρησης και αποκατάστασης της ειρήνης, καθώς και σε αποστολές επέμβασης μάχιμων μονάδων με σκοπό τη διαχείριση κρίσεων (Μούσης, 2003). Είναι σαφές ότι δίχως την ύπαρξη των στρατιωτικών ικανοτήτων και μέσων, η ΚΕΠΠΑ της Ένωσης θα είναι καταδικασμένη σε αναποτελεσματικότητα και αναξιπιστία, ειδικότερα ως προς την πρόληψη, διαχείριση και επίλυση συγκρούσεων, στοιχεία τα οποία διαφαίνονται στις περιπτώσεις του Κόσσοβου και της Βοσνίας.

Τέλος, με την συνθήκη του Άμστερνταμ τα κράτη αποφάσισαν τη δημιουργία Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφαλείας και Άμυνας (ΕΠΑΑ) που στοχεύει στη διαμόρφωση μιας κοινής αμυντικής πολιτικής, η οποία θα μπορούσε να οδηγήσει σε κοινή άμυνα, εφόσον το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το αποφασίσει. Η προοδευτική διαμόρφωση κοινής αμυντικής πολιτικής θα στηρίζεται, όταν τα κράτη μέλη το κρίνουν πρόσφορο, στη συνεργασία τους στον τομέα των εξοπλισμών (αρ.17 ΣΕΕ). Αξίζει να σημειωθεί ότι η ανάπτυξη της ευρωπαϊκής αμυντικής ταυτότητας στα πλαίσια της Ε.Ε. αντιμετωπίζεται ως συμπληρωματική και όχι αντιθετική κατάσταση προς το ΝΑΤΟ, ενώ παράλληλα τέθηκε και το ζήτημα της σταδιακής συγχώνευσης της ΔΕΕ στην Ένωση (Θεοδωρόπουλος, 1999).

2.1.3. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι (1999)

Η Ε.Ε. με σκοπό την ανάπτυξη κοινής ευρωπαϊκής ασφάλειας και άμυνας, έκανε ένα τεράστιο βήμα προς αυτή την κατεύθυνση μέσω των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Ελσίνκι το 1999. Κατά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι τέθηκαν σημαντικοί στόχοι και αποφασίστηκε η δημιουργία Ευρωπαϊκής Δύναμης Ταχείας Αντίδρασης μεγέθους 50.000 ως 60.000 ατόμων ικανών να φέρουν εις πέρας αποστολές διαχείρισης κρίσεων (Kugelmann, 2008), ενώ παράλληλα αποφασίστηκε η συγκρότηση νέου πολιτικού και στρατιωτικού πλαισίου, το οποίο θα διασφαλίζει την απαιτούμενη πολιτική και στρατηγική καθοδήγηση των αποστολών αυτών (Κιντής, 2005). Προηγούμενα παραδείγματα από πιθανές αποστολές για την σχετικά καινούρια ευρωπαϊκή δύναμη ταχείας αντίδρασης περιλαμβάνουν το Κόσσοβο, τη Βοσνία και τις καθοδηγούμενες από τα Ηνωμένα Έθνη αποστολές στο Μπουρούντι, Ρουάντα, Σιέρα Λεόνε και Σομαλία (Hartley, 2003).

2.1.4. Η συνθήκη της Νίκαιας (2003)

Με ερέθισμα τις νέες εξελίξεις όσον αφορά τις προκλήσεις στον τομέα της ασφάλειας και στο σύστημα των διεθνών σχέσεων, τα κράτη-μέλη επανεξέτασαν το θεσμικό πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ. Η συνθήκη της Νίκαιας, η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1η Φεβρουαρίου 2003, συμπλήρωσε τις συνθήκες του Μάαστριχτ και του Άμστερνταμ, εγκρίνοντας τη δημιουργία νέων πολιτικών και στρατιωτικών οργάνων (μόνιμη Επιτροπή Πολιτικής και Ασφαλείας, στρατιωτική Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης και Στρατιωτικό Επιτελείο της Ευρωπαϊκής Ένωσης) και θεσπίζοντας την πρόταση πως το Συμβούλιο αποφασίζει με ειδική πλειοψηφία όταν διορίζει ειδικό εντεταλμένο, όσον αφορά στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων.

Η Επιτροπή Πολιτικής και Ασφαλείας (ΕΠΑ) συγκροτήθηκε με την απόφαση του Συμβουλίου τον Ιανουάριο του 2001, ασκεί με ευθύνη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου τον πολιτικό έλεγχο και τη στρατηγική διεύθυνση των επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων (άρθρο 25). Ωστόσο, σύμφωνα με τον Τσαρδανίδη (2008), ενσωματώνεται η Επιτροπή Πολιτικής και Ασφαλείας της ΕΠΑΑ, καταργείται η Πολιτική Επιτροπή και διατυπώνονται διατάξεις, οι οποίες προβλέπουν τον τερματισμό της σύνδεσης της Ε.Ε. με τη ΔΕΕ. Όσον αφορά τους υπόλοιπους τομείς πολιτικής, θα πρέπει να σημειωθεί, ότι η ενισχυμένη συνεργασία εφαρμόζεται μόνο ως έσχατη λύση, εφόσον διαπιστωθεί ότι είναι αδύνατον να επιτευχθούν οι στόχοι εντός εύλογου χρονικού διαστήματος με την εφαρμογή των σχετικών διατάξεων των Συνθηκών.

2.1.5. Η Συνθήκη της Λισσαβόνας (2009)

Η Συνθήκη της Λισσαβόνας, η οποία υπεγράφη στις 13 Δεκεμβρίου 2009, επεδίωξε την ενίσχυση του ρόλου της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε παγκόσμιο επίπεδο και σηματοδότησε τη μετάβαση από την ΚΕΠΠΑ στην ΕΠΑΑ. Συγκεκριμένα, δημιουργήθηκε η θέση του Ύπατου Εκπροσώπου της Ε.Ε. για την Εξωτερική Πολιτική και την Πολιτική Ασφάλειας, έπειτα από την ενοποίηση των θεσμικών οργάνων του Ύπατου Εκπρόσωπου για την ΚΕΠΠΑ και του αρμόδιου Επιτρόπου των Εξωτερικών Υποθέσεων της Ένωσης και η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης ως επικουρικό όργανο υποστήριξης του Ύπατου Εκπροσώπου. Παράλληλα, η Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας αποτελεί τον κύριο αμυντικό βραχίονα της ΚΕΠΠΑ, γεγονός το οποίο συνεπάγεται και την πλήρη ομοφωνία ανάμεσα στα μέλη της Ένωσης ως προς τις αποφάσεις της κοινής εξωτερικής πολιτικής, ενώ καθορίζεται

και σύνολο διατάξεων που στοχεύουν στον προοδευτικό προσδιορισμό μίας κοινής ευρωπαϊκής άμυνας, θέτοντας την εξωτερική πολιτική υπό υπερεθνικό έλεγχο μέσω της κατάργησης της δομής των πυλώνων. Επιπλέον, η στρατιωτική αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών-μελών της Ένωσης ενισχύθηκε με την εισαγωγή μιας ρήτρας αμοιβαίας συνδρομής.

2.2. Οι στόχοι και τα χαρακτηριστικά της ΚΕΠΠΑ

2.2.1. Τα εργαλεία και τα συμφέροντα της ΚΕΠΠΑ

Η δημιουργία της θέσης του Υπατου Εκπροσώπου της Ε.Ε. για την Εξωτερική Πολιτική και την Πολιτική Ασφάλειας αποτελεί έναν από τους πιο ριζοσπαστικούς θεσμούς της Συνθήκης της Λισσαβόνας. Με τον τρόπο αυτόν, διασφαλίζεται η συνοχή στις σχέσεις της Ε.Ε. με λοιπές χώρες και διεθνείς οργανισμούς. Σύμφωνα με την Παπαδοπούλου (2008), αποτελεί το σημαντικότερο μέσο πολιτικής, διότι διαδραματίζει διττό ρόλο. Λειτουργεί ως εντολοδόχος του Συμβουλίου για την κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας και ταυτόχρονα ως αντιπρόεδρος της Επιτροπής για τις εξωτερικές σχέσεις, ασκεί την προεδρία του Συμβουλίου, ενώ παράλληλα εκπροσωπεί την Ένωση στη διεθνή σκηνή για την κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας και επικουρείται από την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης, η οποία υποστηρίζει τον ύπατο εκπρόσωπο στην επιτέλεση των καθηκόντων του αναφορικά με την άσκηση και τη χάραξη της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας της Ε.Ε., την προεδρία του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Εξωτερικών Υποθέσεων και την αντιπροεδρία της Επιτροπής στον τομέα των εξωτερικών σχέσεων.

Ιδιαίτερη σημασία στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ έχει η προβλεπόμενη ρήτρα αμοιβαίας συνδρομής, κατά την οποία, σε περίπτωση ένοπλης επίθεσης κατά της εδαφικής ακεραιότητας ενός κράτους μέλους, τα λοιπά κράτη μέλη της Ε.Ε. οφείλουν να συνδράμουν το κράτος που δέχθηκε την επίθεση, σύμφωνα με το άρθρο 51 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, ενώ κατά συμφωνία με το άρθρο 222 της νέας Συνθήκης για την Λειτουργία της Ε.Ε. ορίζεται μια ρήτρα αλληλεγγύης, η οποία προβλέπει ότι σε περίπτωση τρομοκρατικής επίθεσης κατά ενός κράτους-μέλους ή φυσικής ή άλλης καταστροφής, τα κράτη – μέλη της Ε.Ε. δρουν υπό κοινό πνεύμα αλληλεγγύης.

Όσον αφορά στις επιδιώξεις της Ε.Ε. μέσω της ΚΕΠΠΑ, σύμφωνα με τον Παρίση (2009) αυτές μπορούν να διακριθούν σε τρεις βασικές κατηγορίες ως προς τα ευρωπαϊκά συμφέροντα.

Στην πρώτη κατηγορία αντιστοιχούν τα ζωτικά συμφέροντα, τα οποία είναι κομβικής σημασίας για τη λειτουργία των πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών δομών της Ευρώπης. Το ενδεχόμενο απειλής των συμφερόντων αυτών υπαγορεύει προστασία με όλους τους δυνατούς τρόπους, που καλύπτουν ένα πλήρες φάσμα στρατιωτικών δυνατοτήτων. Τα ζωτικά συμφέροντα περιλαμβάνουν την ενεργειακή ασφάλεια, την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας και του διεθνούς εγκλήματος, την απαγόρευση της διασποράς όπλων μαζικής καταστροφής και την αποσόβηση και διαχείριση του κινδύνου των πανδημιών.

Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τα στοιχειώδη συμφέροντα, τα οποία κρίνονται σημαντικά για την εύρυθμη λειτουργία των ευρωπαϊκών συστημάτων και δομών, ωστόσο η προστασία τους κανονικά δεν απαιτεί πλήρη εκμετάλλευση των διπλωματικών και οικονομικών μέσων. Επιπρόσθετα, η στρατιωτική ισχύς χρησιμοποιείται κατά την περίπτωση όπου η απουσία των στοιχειωδών συμφερόντων θέτει σε κίνδυνο τα αντίστοιχα συμφέροντα της πρώτης κατηγορίας. Ανάμεσα στα στοιχειώδη συμφέροντα συγκαταλέγονται η περιβαλλοντική ασφάλεια που κυρίως αναφέρεται στην μόλυνση του περιβάλλοντος, την παγκόσμια αλλαγή του κλίματος και την υπερθέρμανση του πλανήτη.

Η τρίτη κατηγορία ανάγεται στα γενικά συμφέροντα, τα οποία κατά τον Παρίση (2009), περιγράφουν τις προθέσεις διαμόρφωσης της διεθνούς τάξης και αναφέρονται σε επίσημους και ανεπίσημους κώδικες συμπεριφοράς μακροπρόθεσμου ορίζοντα ως προς το διεθνές περιβάλλον και ειδικότερα στη δομή του διεθνούς συστήματος, τους μελλοντικούς συμμάχους και αντιπάλους, την ηγεμονία και την ανεξαρτησία. Ως γενικά συμφέροντα αναφέρονται η ασφάλεια των πληθυσμών, σε συνδυασμό με τη σταθερότητα και τα ανθρώπινα δικαιώματα, καθώς και η αποτελεσματική αντίδραση σε περιπτώσεις απρόβλεπτων και ακαθόριστων γεγονότων.

Η ικανοποίηση και η διασφάλιση των συμφερόντων αυτών πραγματοποιείται υπό την προϋπόθεση ύπαρξης αξιοπιστίας, γεγονός το οποίο αποτελεί αδυναμία της ευρωπαϊκού χαρακτήρα, κατά συνέπεια τα κράτη-μέλη δε δύνανται να προωθήσουν το στρατηγικό πλεονέκτημα που απαιτείται για την αφομοίωση των πολύπλοκων στρατηγικών αλλαγών.

Ιστορικά, στην ευρωπαϊκή ήπειρο συναντάται η τάση οργάνωσης με βάση την διατλαντική, την ευρωπαϊκή και τη διακρατική δομή. Συνεπώς, η ολική στρατηγική προσέγγιση αφενός θα προσφέρει δυναμική βελτίωση των εμπειρικών αποτελεσμάτων και αφετέρου θα ενδυναμώσει το πολιτικό πλαίσιο συνεργασίας των κρατών-μελών της Ε.Ε.

2.2.2. Οι στόχοι της ΚΕΠΠΑ

Σύμφωνα με τον Μούση (2003), οι στόχοι της ΚΕΠΠΑ για την επίτευξη υψηλού βαθμού συνεργασίας σε όλους τους τομείς των διεθνών σχέσεων συνοψίζονται ως :

1. Η διαφύλαξη των κοινών αξιών, των θεμελιωδών συμφερόντων, της ανεξαρτησίας και της ακεραιότητας της Ένωσης σύμφωνα με τις αρχές του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.
2. Η ανάπτυξη και ενίσχυση της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου, καθώς και σεβασμός των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών.
3. Η διατήρηση της ειρήνης και η ενίσχυση της διεθνούς ασφάλειας, σύμφωνα με τις αρχές του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, καθώς και σύμφωνα με τις αρχές της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι και τους στόχους του Χάρτη των Παρισίων, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που αφορούν τα εξωτερικά σύνορα.
4. Η προώθηση, στις αναπτυσσόμενες χώρες, της αειφόρου ανάπτυξης από οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική σκοπιά με προτεραιότητα την εξάλειψη της φτώχειας.
5. Η προώθηση της ενσωμάτωσης όλων των κρατών στην παγκόσμια οικονομία μέσω της προοδευτικής κατάργησης των περιορισμών του διεθνούς εμπορίου.
6. Η συμβολή στην ανάπτυξη διεθνών μέτρων για τη διαφύλαξη και τη βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος και την αειφόρο διαχείριση των παγκόσμιων φυσικών πόρων για τη διασφάλιση της αειφόρου ανάπτυξης.
7. Η παροχή συνδρομής σε πληθυσμούς, κράτη και περιοχές που αντιμετωπίζουν φυσικές ή ανθρωπογενείς καταστροφές.
8. Η προώθηση ενός διεθνούς συστήματος που εδραιώνεται στην ενισχυμένη πολυμερή συνεργασία και τη θεμιτή παγκόσμια διακυβέρνηση.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με το άρθρο 24 για τη Συνθήκη της Ε.Ε., η αρμοδιότητα της Ε.Ε. στο πλαίσιο της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας καλύπτει όλους τους τομείς της εξωτερικής πολιτικής και το σύνολο των ζητημάτων που

αφορούν την ασφάλεια της Ένωσης, καθώς και τον καθορισμό μίας ριζοσπαστικής κοινής αμυντικής πολιτικής, η οποία δύναται να οδηγήσει σε κοινή άμυνα.

2.2.3. Η λήψη των αποφάσεων σε θέματα ΚΕΠΠΑ

Αναφορικά με τη λήψη αποφάσεων σε θέματα κοινής στρατηγικής και σε θέματα αμυντικής και εξωτερικής πολιτικής σημειώνεται μία διάκριση. Είναι σαφές ότι δεν προσδιορίζεται μοναδική διαδικασία λήψης αποφάσεων μείζονος σημασίας, διότι υφίστανται τρεις διαφορετικοί τρόποι, η πλειοψηφία, οι ειδικές πλειοψηφίες και η ομοφωνία, ενώ επιλέγεται η υιοθέτησής τους με κριτήριο την τακτική που ακολουθούν τα κράτη-μέλη και μέσω της σύγκρισης της κοινοτικής μεθόδου και της μεθόδου λήψης των αποφάσεων ως προς την ΚΕΠΠΑ. Συγκεκριμένα, κατά την κοινοτική μέθοδο η Επιτροπή έχει το δικαίωμα της πρότασης μοναδικά, ενώ κατά τη δεύτερη περίπτωση όλα τα κράτη-μέλη και η Επιτροπή έχουν το δικαίωμα πρότασης. Ενδέχεται, συνεπώς, να παρατηρηθεί ανακολουθία αναφορικά με την προτεινόμενη δράση και τις υπόλοιπες πολιτικές της Ε.Ε. και να σημειωθεί αγνόηση των συμφερόντων των μειοψηφούντων κρατών-μελών.

Ωστόσο, η διττή αρμοδιότητα του Γενικού Γραμματέα του Συμβουλίου ως Ύπατου Εκπροσώπου για την ΚΕΠΠΑ ενδέχεται να δημιουργήσει ασυνέπεια ως προς τη διαχείριση των νομικών και οικονομικών υποθέσεων. Επιπρόσθετα, εκτός των τυπικών κοινοτικών πράξεων, οι αποφάσεις για την ΚΕΠΠΑ λαμβάνουν ειδική μορφή από το Συμβούλιο κατόπιν ομοφωνίας και δεν υπόκεινται στον έλεγχο του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, γεγονός το οποίο συνεπάγεται ότι η μέθοδος λήψης των αποφάσεων ως προς την ΚΕΠΠΑ αποτελεί μια βελτιωμένη διακυβερνητική συνεργασία, με πιο ουσιαστική βελτίωση να αποτελεί η θέσπιση από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο κοινών στρατηγικών σε τομείς όπου τα κράτη-μέλη έχουν σημαντικά κοινά συμφέροντα. Οι κοινές στρατηγικές καθορίζουν τους στόχους τους, τη διάρκειά τους και τα μέσα που πρέπει να παρέχονται από την Ένωση και τα κράτη-μέλη (άρθρο 13 ΣΕΕ).

Το πλεονέκτημα των κοινών στρατηγικών έγκειται στο γεγονός ότι το Συμβούλιο δύναται να αποφασίσει με ειδική πλειοψηφία στην περίπτωση υιοθέτησης κοινών δράσεων, κοινών θέσεων ή λήψης αποφάσεων βάσει κοινής στρατηγικής (άρθρο 23 ΣΕΕ). Επιπρόσθετα, το Συμβούλιο λαμβάνει αποφάσεις για τον καθορισμό και την εφαρμογή της ΚΕΠΠΑ, ενώ και οι κοινές θέσεις που υιοθετούνται από το αυτό, καθορίζουν τη στάση της Ένωσης επί

ζητημάτων γεωγραφικής ή θεματικής φύσεως (άρθρο 13 ΣΕΕ). Τα κράτη μέλη μεριμνούν ούτως ώστε οι εθνικές τους πολιτικές να συνάδουν προς τις κοινές θέσεις (άρθρο 15 ΣΕΕ). Οι αποφάσεις ΚΕΠΠΑ λαμβάνονται ομόφωνα από το Συμβούλιο, ωστόσο δίνεται η δυνατότητα σε ένα μέλος του Συμβουλίου να απέχει από τη ψηφοφορία, για να επιτευχθεί η λήψη αποφάσεων. Στο συγκεκριμένο ενδεχόμενο, το κράτος-μέλος δεν υποχρεούται μεν να εφαρμόσει την απόφαση, αποδέχεται δε ότι η απόφαση αυτή δεσμεύει την Ένωση και απέχει από οποιαδήποτε δράση, η οποία αντιτίθεται στην απόφαση αυτή. Ωστόσο, η απόφαση δεν λαμβάνεται, αν τα μέλη προς αποχή αντιστοιχούν υπέρ του ενός τρίτου των ψήφων στο Συμβούλιο. Η λεγόμενη εποικοδομητική αποχή επιτρέπει σε ορισμένα κράτη μέλη να μη συμμετέχουν σε κοινή δράση, με στόχο τη διευκόλυνση της λήψης πρωτοβουλιών, γεγονός το οποίο εξασφαλίζει τη σταθερή και συνεπή πολιτική της ΚΕΠΠΑ, την εύρυθμη λειτουργία της και τη δημιουργία θετικού κλίματος ως προς τις σχέσεις των κρατών-μελών.

Αναφορικά με τις αποφάσεις, οι οποίες δεν επιφέρουν στρατιωτικές και αμυντικές συνέπειες, το Συμβούλιο αποφασίζει με ειδική πλειοψηφία, βάσει κοινής στρατηγικής, δράσης και θέσης. Ωστόσο, παρέχεται η δυνατότητα για λόγους εθνικής πολιτικής, αντίρρησης στη λήψη απόφασης με ειδική πλειοψηφία και παραπομπής του θέματος στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο για λήψη απόφασης με ομοφωνία (άρθρο 23 ΣΕΕ). Η δυνατότητα του βέτο συνεχίζει να υφίσταται υπό την προϋπόθεση ότι το κράτος-μέλος οφείλει να λογοδοτήσει για τη χρησιμοποίησή του, ενώ η περίπτωση αυτή δεν υφίσταται αν το κράτος-μέλος διεκδικήσει αποφασιστικά την προάσπιση των συμφερόντων, τα οποία δε συνάδουν με τα αντίστοιχα της πλειοψηφίας.

Οι τροποποιήσεις αυτές παρέχουν μεγαλύτερη ευελιξία ως προς τις αποφάσεις για την ΚΕΠΠΑ, βελτιώνουν τις εθνικές δυνατότητες κάθε χώρας, εξασφαλίζουν πολιτική σταθερότητα και υποβαθμίζουν το ρόλο που διαδραματίζει το βέτο για τη θέσπιση συγκεκριμένης πολιτικής. Ωστόσο, πέραν των βελτιώσεων που εισάγει η Συνθήκη της Λισσαβόνας, η εξωτερική πολιτική και η πολιτική ασφάλειας δεν μπορεί να γίνει ενιαία πολιτική με τα μέσα που διαθέτει η Ε.Ε, γεγονός το οποίο καταδεικνύει την ανάγκη αναδιάρθρωσης του πολιτικού πλαισίου που θα εξασφαλίζει την εύρυθμη λειτουργία των σχέσεων των κρατών-μελών της.

2.3. Το NATO και η σύνδεση με την ΚΕΠΠΑ

Ο Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου συνιστά στρατιωτικό αμυντικό μηχανισμό των χωρών της Δύσης, το οποίο στοχεύει στην ανάπτυξη της συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών σε όρους κοινωνικοοικονομικούς, πολιτικούς και στρατιωτικούς, καθώς και στην προώθηση των γεωπολιτικών συμφερόντων και την προστασία σε περίπτωση επίθεσης εναντίον ενός κράτους-μέλους. Η επισύναψη της συμφωνίας πραγματοποιήθηκε τον Απρίλιο του 1949 μεταξύ δώδεκα χωρών της Ευρώπης, συγκεκριμένα του Βελγίου, της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας, της Δανίας, της Ισλανδίας, της Ιταλίας, του Λουξεμβούργου, της Νορβηγίας, της Ολλανδίας, της Πορτογαλίας και των ΗΠΑ και Καναδά. Το 1952 προσχώρησαν στη συμμαχία η Ελλάδα και η Τουρκία, ενώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι στην τρέχουσα δομή της απαριθμεί 28 κράτη-μέλη, με τα 22 μέλη να ανήκουν στην Ε.Ε.

Το γεγονός αυτό καταδεικνύει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της συμμαχίας, τα οποία εντοπίζονται στο κυρίαρχο αμερικανικό πρότυπο, καθώς οι ΗΠΑ εκμεταλλεύονται τους όρους της συμμαχίας για τη νομιμοποίηση των ενεργειών τους και την προστασία των συμφερόντων τους σε διεθνές επίπεδο, στις διμερείς σχέσεις της Μεγάλης Βρετανίας με τα κράτη που σχηματίστηκαν μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και με τα λοιπά μέλη της Ε.Ε. και στον ηγετικό ρόλο της Γαλλίας και της Γερμανίας (Ντάλης, 2004).

Έχει παρατηρηθεί, ιστορικά, πως το NATO αποτελεί τροχοπέδη για την ανάπτυξη ανεξάρτητου ενιαίου αμυντικού σχεδίου στα πλαίσια της Ε.Ε, όπως υπαγορεύτηκε από τη συνθήκη της Νίκαιας, γεγονός το οποίο τροφοδοτείται από τη συνεχή εξάρτηση των ευρωπαϊκών δυνάμεων από τη δομή της συμμαχίας. Παρά το γεγονός ότι έχει διατυπωθεί η επιθυμία σύστασης ισχυρής ευρωπαϊκής δύναμης, η οποία θα επικουρεί τις ΗΠΑ αναφορικά με τον διεθνή στρατιωτικό και αμυντικό έλεγχο, ωστόσο έχει παρατηρηθεί αδυναμία θέσπισης συλλογικής πολιτικής αναφορικά με την κοινή άμυνα και ασφάλεια και την προώθηση της συνεργασίας σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη-μέλη.

Παράλληλα, η Ε.Ε. οφείλει να συνειδητοποιήσει το μέγεθος της δύναμής της και να επαναπροσδιορίσει τη σχέση συνεργασίας της με το NATO μέσω μίας μεταρρύθμισης της συμφωνίας. Η διαδικασία αυτή κρίνεται επιτακτική, διότι το NATO και η ΚΕΠΠΑ, λόγω των χαρακτηριστικών πολιτικής τους αυτονομίας, στηρίζονται και αλληλοσυμπληρώνονται αναφορικά με τη διαχείριση καταστάσεων κρίσεως. Συγκεκριμένα, η Ε.Ε. μέσω της ΚΕΠΠΑ

έχει αποδειχθεί εξαιρετικά ικανή ως προς τον στρατιωτικό συντονισμό των επιχειρήσεων, ενώ το κύριο χαρακτηριστικό του NATO έγκειται στην ταχύτατη εκτέλεση των επιχειρήσεων. Παρατηρείται, επίσης, σύμφωνα με τους Παπαστάμκο, Γκίκα και Λιάκουρα (2002), ότι υπάρχει μία ασυνέπεια ως προς τη συνεργασία των δύο φορέων και την ικανοποίηση των συμφερόντων των κρατών-μελών της Ε.Ε., ενώ και τα ευρωπαϊκά κράτη-μέλη του NATO που δεν ανήκουν στην Ε.Ε. προσπαθούν να ασκήσουν επιρροή στις πολιτικές αποφάσεις της τελευταίας.

Κατά συνέπεια, απαιτείται η δημιουργία ενός λειτουργικού πλαισίου, το οποίο θα ακολουθήσουν τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. και το οποίο θα ισχυροποιήσει την ΚΕΠΠΑ και θα αποδώσει εξισορροπητικό ρόλο στην Ε.Ε. με βαρόμετρο τις ΗΠΑ με επακόλουθο την εδραίωση ισότιμης συνεργασίας. Για να επιτευχθεί ο σκοπός αυτός και να εδραιωθεί μια ποιοτική σχέση ανάμεσα στην Ε.Ε. και στο NATO, θα πρέπει να πραγματοποιηθεί διεύρυνση του στρατηγικού ορίζοντα εκ μέρους της πρώτης και παραίτηση από την αμερικανική μονομερή νοοτροπία από την πλευρά του NATO.

2.4. Συμπεράσματα

Η ευρωπαϊκή συνεργασία στα θέματα εξωτερικής πολιτικής υφίσταται από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 και κωδικοποιείται το 1987 με την Ενιαία Ευρωπαϊκή πράξη ως Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία. Σύμφωνα με τον Κουσκουβέλη (1996), τα αίτια της δημιουργίας της ΚΕΠΠΑ συνοψίζονται στις ραγδαία αυξανόμενες δραστηριότητες και λειτουργικές ανάγκες της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνεργασίας, στην πρόκληση ως προς τη δημιουργία της Ε.Ε. στην αρχική της μορφή, η οποία εκτός από πολιτική, είχε και οικονομική σημασία και στην θεσμική και πολιτική ενδυνάμωση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνεργασίας και στην αδυναμία του ρόλου της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνεργασίας στις περιπτώσεις του πολέμου του περσικού κόλπου και της κρίσης στη Γιουγκοσλαβία.

Όσον αφορά στη διαμόρφωση της ΚΕΠΠΑ, επισημαίνεται σύμφωνα με τον Κουσκουβέλη (1996) ότι οι συμφωνίες δεν έγιναν στη βάση του ελάχιστου κοινού παρονομαστή, αντίθετα λήφθηκε υπόψη ο μέσος όρος, όπως αυτός εκφράστηκε από τις ενδιάμεσες θέσεις του γαλλογερμανικού άξονα, παρά το γεγονός ότι ορισμένα κράτη διατύπωσαν πιο προοδευτική πολιτική. Ωστόσο, η Γαλλία και η Γερμανία ως ισχυρά κράτη της Ε.Ε. είχαν ουσιαστικά κίνητρα ως προς την κοινή προώθηση της ΚΕΠΠΑ. Συγκεκριμένα, η Γαλλία ενστερνίστηκε

την πολιτική αυτή με σκοπό την εξυπηρέτηση των οικονομικών συμφερόντων και τη στήριξη και προώθηση της αμυντικής βιομηχανίας, ενώ είναι προφανές ότι η ΚΕΠΠΑ για την περίπτωση της Γερμανίας αποτέλεσε το εργαλείο ομαλής μετάβασης κατά την πτώση του τείχους του Βερολίνου και της ένωση της ανατολικής και δυτικής Γερμανίας το 1989. Επιπρόσθετα, θα πρέπει να τονιστεί η σύγκρουση συμφερόντων των χωρών με τη Μεγάλη Βρετανία, καθώς η τελευταία αντιμετωπίστηκε επί δεκαετίες ως υποχείριο των ΗΠΑ, καθώς και το αντίστροφο γεγονός της απόρριψης των προτάσεων της Γαλλίας και της Γερμανίας κατά τη συνθήκη του Μάαστριχτ ως ένδειξη τεταμένων σχέσεων μεταξύ των συγκεκριμένων κρατών.

Παράλληλα, επικρατεί ο διακυβερνητισμός, όρος ο οποίος περιγράφει τη διατήρηση της εξουσίας μέσω της ομοφωνίας και παραμένει ισχυρός, ενώ κύριο χαρακτηριστικό αναφορικά με τη δομή της ΚΕΠΠΑ αποτελεί το γεγονός ότι δε δημιουργήθηκε για την αντιμετώπιση της σοβιετικής δύναμη και ουσιαστικά έμεινε ανεξάρτητη από την επιρροή των υπερδυνάμεων. Ο Κουσκουβέλης (1996) τονίζει ότι σχηματίστηκε με στόχο την αντιμετώπιση της μεταψυχροπολεμικής κατάστασης αβεβαιότητας, του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης σε όρους διεθνούς οικονομίας και για την εξασφάλιση ενός πλαισίου σταθερότητας στην Ευρώπη που θα βασίζεται στο δεύτερο πυλώνα της Ε.Ε. και θα προάγει τη δημοκρατία, το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την αμοιβαιότητα και την οικονομική ευημερία.

3. Η αμυντική πολιτική της Ε.Ε. σε οικονομικούς όρους

3.1. Χαρακτηριστικά της αμυντικής πολιτικής της Ευρώπης

Η άμυνα και ασφάλεια συνιστούν προϊόντα παραγωγικής διαδικασίας της οικονομίας, και χαρακτηρίζονται από την παράλληλη εξέλιξή τους. Η πολιτική σε όρους κράτους ή έθνους είναι απόρροια των δύο συνιστωσών της άμυνας και ασφάλειας και της οικονομίας. Η ανάγκη διασφάλισης οδηγεί αυτονόητα στη διάθεση μέρους του παραγόμενου πλούτου για τη δημιουργία μέσων και τρόπων διασφάλισης και αύξησής του, εναλλακτικά στη δημιουργία άμυνας-ασφάλειας (Καντάς, 2005).

Η δημιουργία του οργάνου των ευρωπαϊκών στρατιωτικών ομάδων μάχης (EU Battlegroups), το οποίο αντικατέστησε την ευρωπαϊκή δύναμη ταχείας αντίδρασης, δύναται να οδηγήσει σε εναρμονισμό και τυποποίηση των απαιτήσεων εξοπλισμού και σε δημιουργία νέων απαιτήσεων για τον αμυντικό εξοπλισμό, καθώς η Ε.Ε. προσδιορίζει τα κενά στην ικανότητά της να ανταπεξέλθει στις αποστολές Petersberg μέσω των αερομεταφορών, επιτηρήσεων δορυφόρων, αναγνώρισης και επικοινωνίας και έξυπνων όπλων. Κατά τους Μεταξά και Οικονόμου (2011), σε συνάρτηση με τις αλλαγές αυτές που επηρεάζουν την πλευρά της ζήτησης στις αμυντικές αγορές, υπήρξαν πρωτοβουλίες που επηρεάζουν την πλευρά της προσφοράς στην αγορά άμυνας.

Επιπρόσθετα, η συμφωνία-πλαίσιο έξι κρατών, της Γαλλίας, Γερμανίας, Ιταλίας, Ισπανίας, Σουηδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου που σχεδιάστηκε για τη διευκόλυνση της αναδιάρθρωσης της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας αντανακλούσε την επιθυμία να διατηρηθεί η σχετική ανταγωνιστικότητα της Ευρωπαϊκής βιομηχανίας σε απάντηση του αποπλισμού μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και τη σημαντική αναδιάρθρωση στον κλάδο του αμυντικού τομέα των ΗΠΑ. Η συμφωνία αποσκοπούσε στην αφαίρεση εμποδίων ως προς την αναδιάρθρωση της διασυνοριακής αμυντικής βιομηχανίας, της ασφάλειας του εφοδιασμού, των διαδικασιών εξαγωγών, της ασφάλειας των διαβαθμισμένων πληροφοριών και της εναρμόνισης των στρατιωτικών απαιτήσεων. Ωστόσο, υπήρξε σχετική αναδιάρθρωση μέσω εθνικής και διασυνοριακής συγχώνευσης, όπως τα συστήματα BAE (Αγγλία), EADS (Γαλλία, Γερμανία, Ισπανία), MBDA (Γαλλία, Ιταλία, Αγγλία), Thales (Γαλλία, Αγγλία) και Agusta-Westland (Ιταλία, Αγγλία).

Τα ευρωπαϊκά κράτη εξάλλου, διαθέτουν τεράστια εμπειρία στα σημαντικά σχέδια συνεργασίας, κυρίως στην αεροδιαστημική με τη μάχη και μεταφορά αεροσκαφών, ελικοπτέρων και τα πυραυλικά συστήματα. Μέσω των έργων αυτών, δύο ή περισσότερα κράτη μοιράζονται το κόστος ανάπτυξης και συνδυάζουν τις παραγγελίες παραγωγής τους. Παραδείγματα ευρωπαϊκών προγραμμάτων συνεργασίας περιλαμβάνουν τα θωρακισμένα οχήματα, το μαχητικό αεροσκάφος Euro fighter, ο πύραυλος Meteor και το μεταφορικό αεροσκάφος A400M (Hartley, 2003).

Τέλος, η κοινή οργάνωση σε θέματα εξοπλισμών θεωρείται δεδομένη, ενώ για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας σε όρους συνεργασίας, ένας πολυμελής οργανισμός εξοπλισμών (OCCAR) δημιουργήθηκε το 1996, που αφορούσε στη Γαλλία, στη Γερμανία, στην Ιταλία και την Αγγλία. Η συμμετοχή είναι ανοικτή για τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη με δέσμευση της συμμετοχής τους σε κάποιο σχέδιο, συνεργασία έναν από τους επικεφαλής του OCCAR και αποδοχή των πολιτικών του οργανισμού.

3.2. Τα οικονομικά προβλήματα της άμυνας και η αναποτελεσματικότητα των υφιστάμενων αγορών άμυνας της Ε.Ε.

Ο αφοπλισμός που ακολούθησε μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου επέφερε μείωση σε πραγματικά μεγέθη του προϋπολογισμού εθνικής άμυνας για τα ευρωπαϊκά κράτη και τα μέλη του NATO. Η μείωση ή η σταθερότητα στους πραγματικούς αμυντικούς προϋπολογισμούς είχε ως συνέπεια την αύξηση του κόστους των εισροών κεφαλαίου και εργασίας με αποτέλεσμα την επέμβαση των φορέων χάραξης πολιτικής για τη λήψη κομβικών αποφάσεων αμυντικής σημασίας, όπως η αποτελεσματικότητα της εκπαίδευσης, οι καθυστερήσεις στα προγράμματα νέου εξοπλισμού και η ανασκόπηση των δεσμεύσεων της αμυντικής πολιτικής. Για τα ευρωπαϊκά κράτη, εναλλακτική επιλογή αποτελεί η επανεξέταση της αποτελεσματικότητας των τρεχουσών ρυθμίσεων άμυνας και των ευκαιριών που προσφέρονται από την ευρωπαϊκή αμυντική πολιτική.

Σύμφωνα με τον Hartley (2011), οι παραγωγικοί συντελεστές άμυνας εντοπίζονται στην τεχνολογία, το κεφάλαιο, το εργατικό δυναμικό και την επιχειρηματικότητα, ενώ οι εκροές έγκεινται στη βελτιστοποίηση των αμυντικών ικανοτήτων. Οι αγορές άμυνας περιλαμβάνουν πολιτικούς και στρατιωτικούς οργανισμούς, οι οποίοι προμηθεύονται εξοπλισμούς από

εγχώριες και εξωτερικές αμυντικές βιομηχανίες και επανδρώνουν στρατό και μόνιμο προσωπικό κατά κύριο λόγο από την εγχώρια αγορά εργασίας. Παράλληλα, ο συντελεστής της επιχειρηματικότητας παρέχει άτυπα συγκριτικό πλεονέκτημα αναφορικά με την έκβαση των στρατιωτικών επιχειρήσεων. Με γνώμονα τα σημεία αυτά, διατυπώνεται η άποψη ότι η ευρωπαϊκή αγορά άμυνας είναι αναποτελεσματική ως προς την εξυπηρέτηση σε στρατιωτικό υλικό των Ενόπλων Δυνάμεων της Ένωσης και σε αμυντικό εξοπλισμό. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι δεν υφίσταται ακόμη ενιαία εσωτερική αγορά άμυνας και ασφάλειας, συνεπώς εμφανίζονται κατακερματισμένες αγορές που προσπαθούν να ικανοποιήσουν τις επιμέρους ανάγκες τους, δεδομένο το οποίο ενισχύει την εμφάνιση στρεβλώσεων της αγοράς.

3.3. Βελτιώνοντας την αποτελεσματικότητα των ευρωπαϊκών αγορών άμυνας.

Η οικονομική ανάλυση προσφέρει μια σειρά από κατευθυντήριες γραμμές ως προς τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των ευρωπαϊκών αγορών άμυνας, λαμβάνοντας υπόψη τις Ένοπλες Δυνάμεις και τις αμυντικές βιομηχανίες. Αναφορικά με τις Ένοπλες Δυνάμεις διατυπώνονται ορισμένες οικονομικές αρχές.

Οι Guyot και Vranceanu (2001) υποστηρίζουν ότι προκύπτουν οφέλη από τη συλλογική δράση, καθώς και ότι η προώθηση των δημόσιων αγαθών δύναται να παρέχει συλλογικά οφέλη άμυνας σε όλα τα κράτη μέλη. Τα δημόσια αγαθά περιλαμβάνουν την πυρηνική αποτροπή, τη βαλλιστική πυραυλική άμυνα, τις δορυφορικές επικοινωνίες, την επιτήρηση και τα αερομεταφερόμενα συστήματα έγκαιρης προειδοποίησης. Ωστόσο, όπως σε όλες τις περιπτώσεις παροχής δημόσιων αγαθών, παρατηρείται και στα αμυντικά δημόσια αγαθά η εκδήλωση του προβλήματος του ελεύθερου επιβάτη (free rider), το οποίο επακόλουθα δημιουργεί ατέλειες στην αγορά.

Παράλληλα, σημειώνονται οφέλη εάν κάθε κράτος ειδικεύεται με βάση το συγκριτικό πλεονέκτημα που διαθέτει στην προσφορά στρατιωτικών υπηρεσιών. Συγκεκριμένα, η δημιουργία ενός ενιαίου ευρωπαϊκού στρατού, ναυτικού και αεροπορίας θα μπορούσε να βασίζεται στο συγκριτικό πλεονέκτημα. Επί παραδείγματι, η Γαλλία θα μπορούσαν να συνεισφέρει αεροπλανοφόρα και πυρηνική αποτροπή, η Γερμανία θωρακισμένες δυνάμεις, το Βέλγιο και η Ολλανδία στρατιωτικές δυνάμεις υποστήριξης και το Ηνωμένο Βασίλειο ναυτικές και ειδικές δυνάμεις (Hartley, 2003).

Επιπλέον, συναντώνται οικονομίες κλίμακας και φάσματος στις εκτεταμένης κλίμακας επιχειρήσεις των Ενόπλων Δυνάμεων. Υπάρχουν ποικίλοι τρόποι ώστε να επιτευχθούν

τέτοιες οικονομίες που κυμαίνονται από το σχηματισμό κοινών δυνάμεων μεταξύ ενός περιορισμένου αριθμού κρατών-μελών της Ε.Ε ως τη δημιουργία ενός ενιαίου Ευρωπαϊκού Στρατού, Ναυτικού και Πολεμικής Αεροπορίας. Έχουν, ήδη, σημειωθεί διμερείς και πολυμερείς πρωτοβουλίες μεταξύ των Ενόπλων Δυνάμεων των ευρωπαϊκών χωρών με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη σύσταση του ευρωστρατού και των ευρωπαϊκών ομάδων μάχης.

Ομοίως, διατυπώνονται δύο οικονομικές αρχές για την βελτίωση της αποτελεσματικότητας των ευρωπαϊκών αγορών αμυντικού εξοπλισμού και βιομηχανιών άμυνας. Συγκεκριμένα, προκύπτουν οφέλη από τη δημιουργία ενός οργανισμού της Ε.Ε. περί δημοσίων συμβάσεων. Σχηματίζονται, κατά συνέπεια, ποικίλα σενάρια, τα οποία κυμαίνονται από την επέκταση της OCCAR ως τη δημιουργία μιας Υπηρεσίας Προμηθειών της Ε.Ε., η οποία θα αντικαταστήσει τα υπουργεία εθνικής άμυνας και θα προμηθεύεται τυποποιημένο εξοπλισμό για ένα μοναδικό ευρωπαϊκό στρατό, ναυτικό και αεροπορία. Η υπηρεσία αυτή θα διαδραματίζει το ρόλο ενός ικανού παράγοντα που θα χρησιμοποιεί την ισχυρή αγοραστική του δύναμη, ούτως ώστε να δημιουργεί συνθήκες οικονομικών κλίμακας και να ελαχιστοποιεί το κόστος. Κατά το σενάριο αυτό, επιτυγχάνονται χαμηλότερες τιμές και κάθε κράτος-μέλος της Ε.Ε. θα συνεχίζει να πραγματοποιεί παραγγελίες σύμφωνα με τις ανάγκες του δίχως να είναι απαραίτητη η τυποποίηση. Τέλος, τα οφέλη ως προς τη δημιουργία μιας ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς αμυντικού εξοπλισμού υποθέτουν μία απελευθερωμένη ανταγωνιστική ευρωπαϊκή αγορά είτε μόνο με συμμετοχή του ευρωπαϊκού αμυντικού βιομηχανικού κλάδου είτε με ανοικτή συμμετοχή του αντίστοιχου παγκόσμιου κλάδου, γεγονός το οποίο συνεπάγεται σαφέστατη μείωση του κόστους.

Η αμυντική πολιτική της Ε.Ε. πρέπει να είναι επίκαιρη και να καθορίζεται από τις εκάστοτε λοιπές πολιτικές. Είναι χαρακτηριστικό ότι, ενώ οι υφιστάμενες αμυντικές συμφωνίες της ευρωπαϊκής αποδεικνύονται εξαιρετικά προβληματικές, διαφαίνεται περιθώριο βελτίωσης της αποτελεσματικότητας των Ενόπλων Δυνάμεων της Ε.Ε. και των αμυντικών βιομηχανιών. Η βελτίωση αυτή αποδίδει κέρδη για τις Ένοπλες Δυνάμεις και τους φορολογούμενους, μέσω της εξασφάλισης χαμηλότερων τιμών και μείωσης του κόστους προμηθειών, ωστόσο ζημιώνει τις μη ανταγωνιστικές ευρωπαϊκές αμυντικές βιομηχανίες, οι οποίες δεν έχουν τη δυνατότητα να ακολουθήσουν τις τεχνολογικές και αμυντικές εξελίξεις και πετυχαίνουν κόστος παραγωγής σημαντικά υψηλότερο από αυτό των ανταγωνιστών τους.

Ο μακροπρόθεσμος ορίζοντας όσον αφορά στους αμυντικούς εξοπλισμούς εντοπίζεται κατά τον Hartley (2003), στη δημιουργία μιας διατλαντικής αγοράς, καθώς και στη σύνδεση με τη

ραγδαία αναπτυσσόμενη οικονομία της Κίνας, πρόταση η οποία αποτελεί και το θέμα της παρούσας εργασίας. Η σχέση Ε.Ε. και Κίνας δε μπορεί να θεωρηθεί μόνο ανταγωνιστική. Παρά τις δομικές διαφορές και το διαφορετικό προσανατολισμό ανάμεσα στις δύο κρατικές οντότητες, φαίνεται να αποτελεί στρατηγικό συμφέρον για την Ε.Ε. η εξισορρόπηση των διμερών σχέσεων.

Συνοψίζοντας, η ιστορία απέδειξε ότι οι ευρωπαϊκές σχέσεις διατηρήθηκαν παρά τις διαφωνίες και τις εντάσεις, γεγονός το οποίο επαληθεύει τη θεωρία της αλληλεξάρτησης σε όλους τους τομείς και ειδικότερα στον οικονομικό. Η βελτίωση των σχέσεων προϋποθέτει κοινή προσπάθεια και συνεχή διάλογο ανάμεσα στις δύο πλευρές, με κριτήριο τα ήδη υπάρχοντα σημεία σύγκλισης και κοινής εκτίμησης των παγκόσμιων απειλών. Με βάση το θεωρητικό υπόβαθρο της συνεργασίας Ε.Ε. και ΝΑΤΟ, πραγματοποιείται και η προσέγγιση της σχέσης Ε.Ε. και Κίνας, η οποία κρίνεται εποικοδομητική, αφενός διότι παρέχει στα κράτη-μέλη της τεχνογνωσία, επαφή με πολιτισμικά στοιχεία που διαφέρουν τελείως από το γνωστό δυτικό πρότυπο και εξασφαλίζει την ύπαρξη ενός συστήματος αξιών που βασίζεται στην ελευθερία, την ειρήνη και τη δημοκρατία, και αφετέρου διδάσκει το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τη σημασία του κράτους δικαίου. Προφανώς, θα πρέπει η Ε.Ε. να ενισχύσει την ΕΠΑΑ ως προς τους όρους των νέων σχέσεων με τις χώρες της Ανατολής. Επίσης, πρέπει να εδραιωθεί ο ρόλος των διεθνών οργανισμών υπό το πρίσμα των συντελούμενων αλλαγών και να προωθηθούν οι μεταρρυθμίσεις του ΟΗΕ, ούτως ώστε να μπορέσει αυτός να ανταποκριθεί στις απαιτητικές ανάγκες του 21ου αιώνα.

4. Η πολιτική ασφαλείας και άμυνας της Κίνας

4.1. Ιστορική αναδρομή της κινέζικης οικονομίας και εξωτερικής πολιτικής.

Η Κίνα αποτελεί έναν από τους παλαιότερους πολιτισμούς του κόσμου, ο οποίος άσκησε τεράστια επιρροή στην ανατολική Ασία. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι στο διάστημα από τον 16ο με 11ο αιώνα π.Χ. υπάρχουν αρκετές αποδείξεις ότι η Κίνα είχε οργανωτική δομή κράτους. Από την περίοδο αυτή χρονολογείται η πρώτη κινεζική δυναστεία, η δυναστεία των Σανγκ, την οποία διαδέχθηκε η δυναστεία των Ζου (1122 - 256 π.Χ.).

Στο διάστημα από τον 2ο αιώνα μ.Χ. ως και τον 14ο αιώνα μ.Χ., η Κίνα αναφερόταν ως η πιο αναπτυγμένη χώρα του πλανήτη και χαρακτηριζόταν από επιδόσεις υψηλότερης παραγωγικότητας και τη στελέχωση με τους καλύτερα εκπαιδευμένους δημόσιους υπαλλήλους, τους μανδαρίνους. Σημείωσε πολυάριθμες επιστημονικές ανακαλύψεις και ανέπτυξε νέα είδη τέχνης. Ωστόσο, στις αρχές του 19ου αιώνα εισήλθε σε τροχιά κρίσης και οδηγήθηκε σε μακροχρόνια παρακμή. Σύμφωνα με τον Κοτζιά (2010), η Κίνα είχε υποτιμήσει την ανάπτυξη του ανερχόμενου καπιταλισμού, θεωρούσε ότι αποτελούσε την κεντρική παγκόσμια δύναμη και αποστρεφόταν την Δύση. Η Κίνα εξήλθε από τη μακροχρόνια περιθωριοποίηση αμέσως μετά την κινεζική επανάσταση, η οποία είχε ως έναυσμα τη μεγάλη πορεία του Μάο και ενισχύθηκε με την εφαρμογή των τεσσάρων εκσυγχρονισμών του Ντενγκ Ξιαοπίνγκ.

Σύμφωνα με τους Embree και Gluck (1997), η παρακμή στην οποία είχε υποπέσει η Κίνα, οφείλεται στην προσπάθεια των Άγγλων να πετύχουν τη διάλυση του κινεζικού κράτους, με την εισαγωγή και διάδοση στους Κινέζους του οπίου. Συνεπώς, όταν εκδηλώθηκε η αντίδραση των Κινέζων (1840), ξεκίνησε ο πόλεμος που έμεινε στην Ιστορία γνωστός ως πόλεμος του οπίου. Έκβαση του πολέμου αποτελούσε η ήττα των Κινέζων και με τη συμφωνία ειρήνης του Νανκίγκ (1842) αναγκάστηκαν να δεχτούν το εμπόριο του οπίου, να παραχωρήσουν στην Αγγλία το Χονγκ Κονγκ και να επιτρέψουν στα αγγλικά εμπορικά πλοία να χρησιμοποιούν πέντε κινεζικά λιμάνια. Οι όροι της συμφωνίας έχει ως επίπτωση την επιδείνωση του εμπορικού ισοζυγίου της Κίνας.

Ωστόσο, τα κέρδη που πραγματοποιούσαν οι Δυτικοί από τη συμμετοχή τους στην κινεζική αγορά ήταν περιορισμένα. Επιπρόσθετα, το 1844, η Γαλλία και η ΗΠΑ εξασφάλισαν

σημαντικά προνόμια και παραχωρήσεις έναντι της Κίνας, γεγονός το οποίο οδήγησε σε απώλειες περιοχών από τους Ευρωπαίους. Παράλληλα, η οικονομική διείσδυση των Ευρωπαίων διευρυνόταν, με αποτέλεσμα η οικονομία της Κίνας να εξαρτάται αποκλειστικά από τις ευρωπαϊκούς εμπορικούς οργανισμούς. Στα τέλη του 19ου αιώνα, οι Ευρωπαίοι θεώρησαν πιο κερδοφόρα την επένδυση κεφαλαίων στους σιδηρόδρομους και τις θαλάσσιες συγκοινωνίες με την εκμετάλλευση κινέζικων εργατικών χεριών, ούτως ώστε να δημιουργήσουν βιομηχανία στα εδάφη που είχαν εδραιώσει την κυριαρχία τους. Αυτή η ξένη διείσδυση κατάστρεψε την κινέζικη βιοτεχνία και την οικονομία της (Μπωβουάρ, 1986).

Κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα, ομάδες διανοούμενων αγωνίζονται να δώσουν νέα ώθηση στις προσπάθειες οργάνωσης του κράτους. Ξεσπούν λαϊκές εξεγέρσεις, οι οποίες καταστέλλονται από τις συντηρητικές δυνάμεις, όπως η εξέγερση των Μπόξερ το 1900 (Tamura, 1997). Τελικά οι διάφορες επαναστατικές τάσεις ενώθηκαν και ίδρυσαν το πολιτικό κόμμα, Κουομιτάνγκ. Το 1912 καταλύεται η αυτοκρατορία και στις 12 Μαρτίου πραγματοποιήθηκε ανακήρυξη της δημοκρατίας στην πόλη Ναντζίνγκ υπό τον πρόεδρο Σουν Γιατ Σεν. Παράλληλα, στην Κίνα υπήρχαν διάφοροι τοπικοί κυβερνήτες, στους οποίους αναλογούσε μία συγκεκριμένη περιοχή εξουσίας, εισέπρατταν τους φόρους για ίδιο όφελος μέσω ιδιωτικών στρατών και ο καθένας τους προσπαθούσε να επεκτείνει την περιοχή του εις βάρος των υπολοίπων, καθοδηγούμενος από τους Ευρωπαίους. Οι Apter και Saich (1994) σημειώνουν ότι την οξύτητα αυτή σταμάτησε το 1927 ο Τσανγκ Κάι Σεκ, ο οποίος με το Κουομιτάνγκ κατέλαβε την εξουσία. Οι Ιάπωνες, εκμεταλλευόμενοι τις αδυναμίες αυτές, εισέβαλαν στη Μαντζουρία το 1931 και ίδρυσαν το κράτος του Μαντζουκού. Η ηγεσία του Κουομιτάνγκ δεν επέλεξε να οργανώσει την αντίσταση της χώρας και στράφηκε εναντίον των οπαδών του Μάο Τσε Τουνγκ, με αποτέλεσμα τη διάσπαση του Κουομιτάνγκ. Εν τέλει, το 1937, οι Ιάπωνες κατέλαβαν το βόρειο τμήμα της χώρας.

Στο διάστημα μεταξύ του 1937 και του 1942 έγιναν πολλές προσπάθειες να ενωθούν τα δύο κινήματα του Κουομιτάνγκ και το ηγετικό κομμουνιστικό κόμμα, οι οποίες δεν απέδωσαν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Το 1946 οδηγήθηκαν σε σύγκρουση που τέλειωσε με τη νίκη του Μάο Τσε Τουνγκ, ενώ ο Τσανγκ Κάι Σεκ πέρασε στο νησί Ταϊβάν και ίδρυσε την Δημοκρατία της Κίνας. Η Λαοκρατική Δημοκρατία της Κίνας αναγνωρίστηκε ως κράτος και έγινε μέλος του ΟΗΕ (Zhao, 2000).

Σύμφωνα με τον Mirksy (2009), ακολούθησε το Μεγάλο Άλμα προς τα Εμπρός (Great Leap Forward), το εναλλακτικό μοντέλο ανάπτυξης, το οποίο ήταν αντίθετο με το αντίστοιχο μοντέλο της ΕΣΣΔ, που έδινε έμφαση στη βαριά βιομηχανία. Ο Μάο προτίμησε την αγροτική

βιομηχανία υπό το πρίσμα κολεκτιβοποίησης της γεωργίας. Τα αποτελέσματα του μοντέλου κρίνονται ασαφή. Επίσημως, έχει καταγραφεί ότι περισσότεροι από 10 εκατομμύρια Κινέζοι έχασαν τη ζωή τους από την πείνα με ένα εύρος τιμών διπλάσιου και τριπλάσιου μεγέθους (Tao Yang, 2008). Το μοντέλο τερματίστηκε το 1963 και ακολούθησε περίοδος έντονης κριτικής για την οικονομική πολιτική που ασκήθηκε. Μετά τον θάνατο του Μάο Τσε Τουνγκ, η ηπειρωτική Κίνα κυβερνήθηκε από την αποκαλούμενη "συμμορία των τεσσάρων", ομάδα αποτελούμενη από τους τέσσερις επικεφαλής του κινεζικού κομμουνιστικού κόμματος, ένας από τους οποίους ήταν και η τελευταία σύζυγος του Μάο (MacFarquhar and Schoenhals 2006).

Το 1967 δόθηκε το εναρκτήριο λάκτισμα για την εκδήλωση της πολιτιστικής επανάστασης, η οποία αναφέρεται στη σύγκρουση στο εσωτερικό του κομμουνιστικού κόμματος (Hart-Landsberg και Burkett, 2008). Η πολιτιστική και οικονομική μεταρρύθμιση πραγματοποιήθηκε το 1978 από τον Ντενγκ Ξιαοπίνγκ. Τέθηκε, αμέσως, σε εφαρμογή ένα φιλόδοξο πρόγραμμα μετασχηματισμού της κινεζικής οικονομίας, το οποίο χαρακτηριζόταν από τον περιορισμό του κρατικού ελέγχου στην παραγωγή. Το νέο σοσιαλιστικό πλαίσιο αγοράς απέφερε εντυπωσιακά αποτελέσματα στη γεωργική και βιομηχανική παραγωγή και συνοδευόταν από ραγδαίους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξη και αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος. Εναλλακτικά, μπορεί να ειπωθεί ότι εφαρμόστηκε οικονομικός καπιταλισμός και πολιτική κομμουνιστική δικτατορία (Busky, 2002).

Σήμερα η Κίνα είναι μια ραγδαία αναπτυσσόμενη χώρα, η οποία σημειώνει εντυπωσιακή πρόοδο σε όλους τους τομείς, ενώ το πολιτικό και οικονομικό της σύστημα, το κομμουνιστικό, διαφέρει σημαντικά από το καθεστώς που υπήρχε παλαιότερα στη Σοβιετική Ένωση, αναπτύσσοντας οικονομικές δομές οι οποίες οδηγούν με σαφήνεια προς τον καπιταλισμό με μονοκομματική δικτατορία. (Pomeranz, 2000).

4.2. Η πολιτική ασφάλειας και άμυνας της Κίνας.

Η κύρια βάση της επίσημης πολιτικής ασφάλειας και άμυνας της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας εντοπίζεται στις κατευθυντήριες γραμμές του Συνεδρίου του Κομμουνιστικού Κόμματος της Κίνας (ΚΚΚ), στις διακηρύξεις της Λευκής Βίβλου για την άμυνα και στα αποτελέσματα λειτουργίας των Ενόπλων Δυνάμεων, όπως προκύπτουν από την εφαρμογή του πενταετούς σχεδίου άμυνας (IOSC of PRC, 2004).

Ως προς το Συνέδριο του κομμουνιστικού κόμματος, αυτό διεξάγεται κάθε πέντε χρόνια, αποφασίζει αναφορικά με τις αλλαγές που θα εφαρμοστούν στην κινεζική πολιτική και επιλέγει τα μέλη του Πολιτικού Γραφείου για τα πέντε ακόλουθα έτη. Η εξωτερική πολιτική θεσπίζεται υπό το πλαίσιο των διεθνών συνθηκών και αναφέρεται σε μεταβολές ως προς το στρατηγικό περιβάλλον και τη στρατιωτική ενδυνάμωση σε συνάρτηση με την οικονομική πρόοδο. Παράλληλα, τονίζεται η σημασία της ενίσχυσης του στρατιωτικού εκσυγχρονισμού και του έργου που επιτελούν οι Ένοπλες Δυνάμεις σχετικά με την προώθηση των πολιτισμικών χαρακτηριστικών της άμυνας, ενώ προάγεται η σύνδεση του Κόμματος με την τεχνολογική πρόοδο και τη δημιουργία νέων επιστημονικών πεδίων με κύριο χαρακτηριστικό την αυστηρή πειθαρχία (IOSC of PRC, 2008).

Επιπρόσθετα, έχει διατυπωθεί ότι η εξωτερική πολιτική στοχεύει και στη διατήρηση της εσωτερικής σταθερότητας και του περιφερειακού πλαισίου, καθώς το κινεζικό κράτος αναπτύσσει την οικονομική, επιστημονική, στρατιωτική και πολιτιστική πτυχή του. Ουσιαστικά, η κινεζική εξωτερική πολιτική μπορεί να λεχθεί ότι βασίζεται σε πέντε αρχές, στον αμοιβαίο σεβασμό της εδαφική κυριαρχίας, στη μη αμοιβαία επιθετικότητα, στη μη παρέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις των άλλων χωρών, στην ισότητα και το αμοιβαίο όφελος, καθώς και στην ειρηνική συνύπαρξη. Τέλος, έμμεσες προθέσεις αφενός ως προς το πλαίσιο της σύναψης διεθνών διμερών σχέσεων αποτελούν η ενίσχυση του στρατηγικού διαλόγου, η δημιουργία αμοιβαίας εμπιστοσύνης, η ουσιαστική συνεργασία και η διάθεση επίλυσης των διαφορών και αφετέρου ως προς το πλαίσιο των όμορων σχέσεων αποτελούν η συνεργασία για τη θέσπιση περιφερειακής πολιτικής, η δημιουργία ενός σταθερού και ευνοϊκού περιβάλλοντος, η ισότητα στις σχέσεις και η ευημερία (IOSC of PRC, 2004).

Ο όρος Λευκή Βίβλος αναφέρεται σε μία επίσημη δέσμη προτάσεων για τη διάδοση της αμυντικής πολιτικής και της ασφάλειας και την εδραίωση σχέσεων εμπιστοσύνης σε διεθνές επίπεδο. Στα έγγραφα αυτά περιλαμβάνονται προτάσεις για την πολιτική Εθνικής Άμυνας, το περιβάλλον ασφαλείας, την επιστήμη, την τεχνολογία και τη βιομηχανία Εθνικής Άμυνας και τη συνεργασία για τη διεθνή ασφάλεια, ενώ το 2006 εισάγεται και το θέμα της πυρηνικής πολιτικής της χώρας, η οποία προβλέπει ότι σε ενδεχόμενο σύγκρουσης δεν θα χρησιμοποιηθεί ο πυρηνικός εξοπλισμός, παρά μόνο σε περίπτωση αυτοάμυνας και τάσσεται υπέρ του περιορισμού της ανάπτυξης, απασχόλησης και κατοχής πυρηνικών (Ceseden, 2009).

Ορισμένες προτάσεις που διατυπώθηκαν κατά την τελευταία αναθεώρηση της Λευκής Βίβλου για την άμυνα, περιλαμβάνουν τη δημιουργία μίας κοινής δομής διοίκησης με δυνατότητα αυτόνομου δικτύου διοίκησης και ελέγχου και ενός κοινού λογιστικού

συστήματος, το δικαίωμα επίθεσης της Πολεμικής Αεροπορίας που χαρακτηριζόταν από τον αμυντικό της, κυρίως, ρόλο, την ενδυνάμωση του Πολεμικού Ναυτικού, την τελειοποίηση των βαλλιστικών πυραύλων, τη βελτίωση της διοικητικής λειτουργίας, του τεχνικού εκσυγχρονισμού, την αξιοπιστία, την προώθηση των δυνατοτήτων της διαστημικής τεχνολογίας, τον εκσυγχρονισμό των δορυφορικών συστημάτων και την αξιοποίηση της πυρηνικής ενέργειας (Ceseden, 2009).

4.3. Σχέσεις Κίνας-Ε.Ε.

Το κινεζικό κράτος ανταποκρίνεται θετικά στη σύναψη διμερών σχέσεων με την Ε.Ε., την οποία και αντιμετωπίζει ως αντίβαρο της ισχύος των ΗΠΑ, παρά το γεγονός ότι η ευρωπαϊκή νοοτροπία δεν αποκλίνει από την αμερικανική, καθώς θεωρείται ότι η Κίνα αποτελεί μία αχανή αγορά με τεράστιες επενδυτικές δυνατότητες, η οποία, ωστόσο, καταστρατηγεί τα ανθρώπινα δικαιώματα, δεν συμμορφώνεται με τις αποφάσεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου και προσπαθεί να αποκτήσει παγκόσμιο ηγεμονικό ρόλο. Εναλλακτικά, Η ευρωπαϊκή στρατηγική για την Κίνα αντανάκλα μία αναχρονιστική πεποίθηση ότι η Κίνα μέσω της επιρροής της Ε.Ε. θα φιλελευθεροποιήσει την οικονομία της, θα βελτιώσει το κανονιστικό πλαίσιο και θα προωθήσει τη δημοκρατία κατά τη θέσπιση πολιτικής. Το αποτέλεσμα, το οποίο προκύπτει, διαφέρει διότι η Κίνα κατά αυτόν τον τρόπο απολαμβάνει ποικίλα οικονομικά και λοιπά οφέλη από τη συνεργασία με την Ευρώπη, ενώ η τελευταία αρκείται σε περιορισμένες απολαβές (Ceseden, 2009).

Οι πρώτες διμερείς σχέσεις Κίνας και Ε.Ε. συνάφθηκαν το 1975 και ακολούθησε η συμφωνία εμπορίου και συνεργασίας το 1985, η οποία ουσιαστικά ενίσχυσε το πλαίσιο της διμερούς ανταλλαγής. Μέσω της συμφωνίας αυτής, αναγνωρίζει η υπόσταση της Κίνας ως νέας δύναμης, ενώ είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι ορισμένα κράτη ανταγωνίζονται την Κίνα σε εμπορικούς όρους, άλλα σε πολιτικούς, μερικά χρησιμοποιούν αμφότερα τα πεδία αυτά και κάποια κανένα πεδίο. Οι διπλωματικές σχέσεις διεκόπησαν λόγω των γεγονότων στην πλατεία Τιεν Αν Μεν, ωστόσο, δόθηκε νέα εκκίνηση υπό τον όρο περιορισμού πώλησης όπλων στην Κίνα. Ακολούθως, το 2003 η Κίνα υπέγραψε συμφωνία συνεργασίας με την Ε.Ε. για τη συμμετοχή της στο ευρωπαϊκό δορυφορικό σύστημα πλοήγησης Galileo. Η κίνηση αυτή αποτελεί ουσιαστικά προσπάθεια της Κίνας να ανεξαρτητοποιηθεί από τα δορυφορικά συστήματα, τα οποία ελέγχονται από τις ΗΠΑ και υπόκεινται σε περιορισμούς αναφορικά με

τη χρήση τους. Οι πιο πρόσφατες εξελίξεις ως προς τις σχέσεις Κίνας και Ε.Ε. εντοπίζονται στη 15η Σύνοδος Κορυφής το 2012, όπου συζητήθηκαν οι διπλωματικές σχέσεις της Ε.Ε. και της Κίνας, οι εμπορικές, επενδυτικές και οικονομικές σχέσεις, ο στρατηγικός διάλογος, τα ανθρώπινα δικαιώματα και η βιώσιμη ανάπτυξη, στη 16η Σύνοδος Κορυφής το 2013, όπου τονίστηκε ιδιαίτερα η ασφάλεια των κινεζικών προϊόντων για τους Ευρωπαίους καταναλωτές, ενώ η επόμενη Σύνοδος Κορυφής θα πραγματοποιηθεί τον Οκτώβριο του 2014.

Με ένα εντυπωσιακό μέσο όρο που ανέρχεται στο 10% την τελευταία δεκαετία, η ταχεία ανάπτυξη της κινεζικής οικονομίας αποτέλεσε ισχυρό κίνητρο για την επέκταση του εμπορίου μεταξύ Ευρώπης και Ασίας. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι κατά την περίοδο που ακολούθησε των διμερών ανταλλαγών μεταξύ της Ευρώπης και της Κίνας ο όγκος των εμπορικών συναλλαγών τετραπλασιάστηκε για ένα διάστημα δεκαετούς χρονικού ορίζοντα (2000-2010), σχηματίζοντας τη δεύτερη μεγαλύτερη οικονομική δύναμη παγκοσμίως. (Poulain, 2011).

Η προσέγγιση της Ευρώπης με την Κίνα χαρακτηρίζεται από την προσκόλλησή της στο παρελθόν. Η Κίνα αποτελεί πλέον μια παγκόσμια δύναμη, καθώς οι αποφάσεις που λαμβάνονται από αυτή είναι κομβικής σημασίας για το σύνολο των παγκόσμιων προβλημάτων που απασχολούν την Ε.Ε., είτε τα προβλήματα αυτά αφορούν στις κλιματικές αλλαγές και στη διάδοση των πυρηνικών όπλων είτε στην αποκατάσταση της οικονομικής σταθερότητας. Οι οικονομικές και βιομηχανικές πολιτικές της Κίνας ασκούν σημαντική επιρροή στην οικονομική ευημερία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο, η Ε.Ε. εξακολουθεί να αντιμετωπίζει την Κίνα ως αναπτυσσόμενη οικονομία, παρά ως παγκόσμια δύναμη που είναι στην πραγματικότητα. (Fox and Godement, 2009).

Κατά γενική ομολογία ισχύει ότι η Κίνα είναι μία επιδέξια και ρεαλιστική δύναμη, η οποία έχει σημαντική επίγνωση ως προς τη διαχείριση των θεμάτων που αφορούν στην Ε.Ε. Η Κίνα έχει την ικανότητα να εκμεταλλεύεται τις διαφορές μεταξύ των κρατών μελών της Ε.Ε. και αντιμετωπίζει τις σχέσεις της με την τελευταία υπό την ύπαρξη ενός ανταγωνιστικού πλαισίου ως προς την επικράτηση στην αγορά. Οι Fox και Godement (2009) υπογραμμίζουν ότι η Κίνα έχει πλήρη επίγνωση της δυναμικής της, του συγκριτικού πλεονεκτήματος που διαθέτει αναφορικά με τις εξαγωγές και το φθηνό εργατικό δυναμικό και των ικανοτήτων της, γεγονός το οποίο διαφαίνεται στην άποψη της Κίνας για την Ε.Ε., την οποία και θεωρεί αδύναμη, πολιτικά διχασμένη και με μικρή στρατιωτική επιρροή και κατ' επέκταση

επιδιώκει σύναψη διμερών σχέσεων με την Ε.Ε., η οποία ευνοεί την ανταλλαγή συμφερόντων οικονομικής σκοπιάς και ωφελεί και τα δύο μέρη.

4.4. Η στρατηγική της Κίνας στη νοτιοανατολική Ευρώπη

Η κομμουνιστική Κίνα δεν ανέλαβε άμεσο ρόλο στην ασταθή περιοχή των Βαλκανίων μέχρι τα τέλη του 1970. Κατά τον Roulain (2011), ενώ υπήρχε ισχυρή συνεργασία με την Αλβανία, που βασίζεται κατά κύριο λόγο στις κοινές πεποιθήσεις ως προς την παγκόσμια κομμουνιστική ηγεσία, ωστόσο μόλις το 1978 η Κίνα θέσπισε μία συνεκτική πολιτική που θα ακολουθούσε στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Για την μεταμαοϊκή ηγεσία, η περιοχή των Βαλκανίων αποτέλεσε μείζον στοιχείο της επεκτατικής διπλωματικής πολιτικής που στόχευε στην εξασφάλιση μιας θέσης στην σφαίρα επιρροής της Σοβιετικής Ένωσης και στη σφυρηλάτηση πολύτιμων σχέσεων με τα κράτη που θα μπορούσαν να συμβάλλουν στον εκσυγχρονισμό της Κίνας. Αυτό που συνέβη, ήταν ότι η Κίνα διέκοψε τους δεσμούς με την Αλβανία του Χότζα με απώτερο σκοπό την ανάπτυξη ισχυρότερων οικονομικών, πολιτικών και προσωπικών δεσμών με τη Γιουγκοσλαβία του Τίτο και τη Ρουμανία του Τσαουσέσκου.

Ακολούθως, ο Roulain (2011) υποστηρίζει ότι η αιματηρή διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και τα επακόλουθα γεγονότα εμπόδισαν την Κίνα να διατηρήσει δυνατούς δεσμούς με τη νοτιοανατολική Ευρώπη. Καθώς η βαλκανική επικράτεια διένυσε μία μεταβατική περίοδο για την επίτευξη σταθερότητας, η Κίνα αναζητούσε το σχεδιασμό μίας νέας στρατηγικής εξωτερικής πολιτικής. Κατά συνέπεια, επέκτεινε την επιρροή της μέσω της αύξησης του εμπορίου, των επενδύσεων σε εναλλακτικές πηγές ενέργειας και των πολιτικών συμμαχιών. Για την επίτευξη της ζητούμενης οικονομικής κυριαρχίας στην Ευρώπη, έχει επικεντρωθεί στην αξιοποίηση ανεκμετάλλευτων δυνατοτήτων των επιχειρήσεων της Βαλκανικής χερσονήσου μέσω της πραγματοποίησης στρατηγικών επενδύσεων σε αρκετές χώρες, καθώς και στην Ελλάδα.

Οι κινέζικες επιχειρήσεις δεν ανταγωνίζονται στατικά τις τοπικές αγορές, αλλά δυναμικά θέτουν τις βάσεις παραγωγής στην ευρύτερη περιοχή, ώστε να αποκτήσουν τη βιομηχανική ωριμότητα και την τεχνογνωσία, στοιχεία με τα οποία δύναται να εξασφαλιστεί η μετάβαση στις δυτικές αγορές. Παράλληλα, η νοτιοανατολική Ευρώπη αποτελεί παρακαμπτήρια οδό για την Κίνα αναφορικά με τη επιβολή αντιντάμπινγκ της Ε.Ε., τους κανονισμούς και την εξαγωγή προϊόντων απευθείας σε μια αγορά περίπου 800 εκατομμυρίων ατόμων χάρη στις συμφωνίες ελεύθερου εμπορίου με την Ε.Ε., τη Ρωσία και την Τουρκία (Roulain, 2011).

5. Τα οικονομικά χαρακτηριστικά της Κίνας

5.1. Η οικονομική ανάπτυξη Κίνας

Η Κίνα για περισσότερες από δύο δεκαετίες έχει δεσμευτεί σε μία πολιτική ανοίγματος με την εγκαθίδρυση οικονομικών σχέσεων παγκοσμίως. Ο απώτερος στόχος μίας τέτοιας πολιτικής είναι το συναλλαγματικό κέρδος, η εισαγωγή ξένης τεχνολογίας και τεχνογνωσίας και η ενίσχυση της κινεζικής βιομηχανίας. Κεντρικό ρόλο σε αυτήν την πολιτική είναι η μετατόπιση από την παραδοσιακή προτίμηση για υποκατάσταση των εισαγωγών στην προώθηση των εξαγωγών, η οποία επιτυγχάνεται μέσω της συνεχούς υποτίμησης του εγχώριου νομίσματος (Fischer, 1989).

Οι περιπτώσεις των αναπτυσσόμενων οικονομιών της ανατολικής Ασίας και συγκεκριμένα της Κίνας, της Ινδίας και του Βιετνάμ, αναφέρονται ως περιπτώσεις μελέτης λόγω της ξαφνικής και ραγδαίας αύξησης των ρυθμών μεγέθυνσης. Συγκεκριμένα, όσον αφορά στην Κίνα οι κύριοι λόγοι ανάπτυξης σύμφωνα με τον Holz (2008), συνοψίζονται στην ανάπτυξη του μεγέθους της αγοράς μέσω των θεσμικών αλλαγών και της αύξησης του πληθυσμού, στις επενδύσεις και το άνοιγμα του εμπορίου και στην τεχνολογική εξέλιξη, η οποία σηματοδοτεί την εξάλειψη του χάσματος με τις βιομηχανοποιημένες χώρες και την προώθηση της υψηλής τεχνολογίας.

Επιπρόσθετα, σημειώνεται ότι οι δημογραφικές εξελίξεις σε όρους ποσότητας και ποιότητας της εργασίας αναμένεται να οδηγήσουν σε συνεχόμενη οικονομική ανάπτυξη της Κίνας. Αυτές οι προσδοκίες σύμφωνα με το Economist Intelligence Unit (2011), για την περίοδο 2010-2015 αναμένεται αύξηση του ΑΕΠ για την Κίνα της τάξεως του 8-10,2%, ενώ αναμένεται να ξεπεράσει τα οικονομικά μεγέθη των ΗΠΑ το 2020 (Heinz and Tomenendal, 2012). Ενδέχεται, ωστόσο, η φρενήρης οικονομική μεγέθυνση να σημειώσει κάμψη, κυρίως λόγω των διεθνών πιέσεων, ειδικότερα εκ μέρους των ΗΠΑ, για απελευθέρωση του συστήματος της ελεγχόμενης κυμαινόμενης ισοτιμίας του νομίσματος, renminbi, η οποία εφαρμόζεται από το 2005 και δημιουργεί έλλειμμα και κατ' επέκταση εξωτερικό χρέος στο ισοζύγιο των χωρών που συνάπτουν εμπορικές σχέσεις με την Κίνα.

Η Κίνα από την έναρξη των μεταρρυθμίσεων πραγματοποίησε ριζική αναδιάρθρωση της δομής της σε σχετικά μικρό χρονικό διάστημα. Επιπρόσθετα, εκτός από την ποσοτικά γρήγορη οικονομική ανάπτυξη, σημείωσε και ποιοτικά σημαντική εξέλιξη. Συγκεκριμένα, οι άνθρωποι πόροι ενισχύθηκαν, η επικοινωνία, η πληροφόρηση και η γνώση του εξωτερικού

περιβάλλοντος διευρύνθηκαν και το βιοτικό επίπεδο είναι υψηλότερο. Εναλλακτικά, η Κίνα έχει μεγεθύνει τον ποσοτικό και ποιοτικό της πλούτο (Naughton, 1995).

5.2. Το συγκριτικό πλεονέκτημα της Κίνας

Η θεωρία του συγκριτικού πλεονεκτήματος του David Ricardo (1817) συνιστά την αφετηρία της θεωρίας του διεθνούς εμπορίου και υποστηρίζει ότι κάθε χώρα εξειδικεύεται στην παραγωγή όπου διαθέτει συγκριτικό πλεονέκτημα, το οποίο καθορίζεται από την παραγωγικότητα της εργασίας. Το συγκριτικό πλεονέκτημα αποτελεί κρίσιμη έννοια στο επίκεντρο της οικονομικής θεωρίας. Μία καλύτερη προσέγγιση του πως αυτή η έννοια σχετίζεται με τον πραγματικό κόσμο, διευκολύνει τον εντοπισμό των συνεπειών των πολιτικών μετατοπίσεων και την αποσαφήνιση της οικονομικής ευημερίας. Οι εμπειρικές μετρήσεις του συνολικού συγκριτικού πλεονεκτήματος δύνανται να προσδιορίσουν τη γενική κατεύθυνση, την οποία οι επενδύσεις και το εμπόριο μιας χώρας θα πρέπει να ακολουθήσουν, ούτως ώστε να αξιοποιηθούν οι διεθνείς διαφορές στην προσφορά και ζήτηση αγαθών και παραγωγικών συντελεστών (Volrath, 1991).

Ο Balassa (1965) υποστηρίζει ότι το συγκριτικό πλεονέκτημα μπορεί να εντοπιστεί μέσα από την εξέταση του πραγματικού κόστους ενός κράτους και τις εμπορικές κατευθύνσεις βασικών προϊόντων, διότι η πραγματική ανταλλαγή καθορίζεται σε όρους σχετικού κόστους, καθώς και από τις διαφορές ως προς τους παράγοντες εκτός τιμών (Balassa, 1965). Κατά τους Krugman και Obstfeld (2003), το σχετικό κόστος αποτελεί τη βάση για τη διεξαγωγή του διεθνούς εμπορίου, καθώς σε συνθήκες τέλει ανταγωνισμού αντανακλά τις σχετικές τιμές των δύο προϊόντων που αποτελούν και τους όρους ανταλλαγής τους. Το 1919 και το 1933 ο Heckscher και ο Ohlin αντίστοιχα διατύπωσαν μία φιλελεύθερη νεοκλασική θεωρία αναφορικά με το διεθνές εμπόριο, η οποία συμπληρώθηκε από τους Samuelson, Stopler και Rybczynski. Κατά το μοντέλο Heckscher-Ohlin, το εξωτερικό εμπόριο μίας χώρας καθορίζεται από τη σχέση κεφαλαίου και εργασίας. Ακολούθησαν νεότερες θεωρίες, οι οποίες εισήγαγαν νέα κριτήρια στον ορισμό του συγκριτικού πλεονεκτήματος, τα οποία συνίστανται στις τεχνολογικές διαφορές, την ύπαρξη οικονομιών κλίμακας, την προσαρμογή στη διεθνή ζήτηση, τη διαμόρφωση ολιγοπωλιακού ανταγωνισμού και τις στρατηγικές εμπορικής διεξόδου (Blaug, 1992).

Αναφορικά με την Κίνα, το συγκριτικό πλεονέκτημα εντοπίζεται στην υψηλής κλίμακας εντάσεως εργασίας παραγωγή μεταποιημένων αγαθών. Κατά την Cheng (1992), η εντατική εκμετάλλευση του παραγωγικού συντελεστή της εργασίας και των δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού αποτελούν τη βάση του συγκριτικού πλεονεκτήματος, ενώ οι αδυναμίες της κινεζικής οικονομίας εντοπίζονται στην δυνατότητα εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων, στην παραγωγή εντάσεως κεφαλαίου και στην τεχνολογική εξέλιξη. Ο Krugman (2009) τονίζει χαρακτηριστικά ότι ουσιαστικό ρόλο στην εξαγωγή μεγάλου όγκου μεταποιημένων αγαθών υψηλής εντάσεως εργασίας διαδραματίζει ο συνδυασμός του σχετικά άφθονου εργατικού δυναμικού με τις υψηλές ικανότητες παραγωγής. Αντίθετα, για τις χώρες του δυτικού κόσμου, το συγκριτικό πλεονέκτημα εντοπίζεται στον τομέα των οικονομικών και μη οικονομικών υπηρεσιών, των γεωργικών προϊόντων και των μεταποιημένων τροφίμων, καθώς και στην υψηλή τεχνολογία. Θεωρείται, συνεπώς, ότι το συγκριτικό πλεονέκτημα ενδέχεται να προκύπτει από τις ελεγχόμενες πολιτικές του εμπορίου ή από τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας στην παραγωγή.

5.3. Τα οικονομικά χαρακτηριστικά της αμυντικής πολιτικής της Κίνας

Ένας από τους πιο αμφιλεγόμενους τομείς αναφορικά με την πολιτική ασφαλείας και άμυνας της Κίνας, αποτελεί ο αμυντικός προϋπολογισμός. Διατυπώνεται ευρέως η άποψη ότι τα δεδομένα που αντιστοιχούν στον αμυντικό προϋπολογισμό κρίνονται ελλιπή, καθώς αποτελεί πάγια τακτική της κινεζικής κυβέρνησης η απόκρυψη των στοιχείων αυτών. Η πολιτική αυτή, σύμφωνα με τη δυτική άποψη, εξυπηρετεί συμφέροντα, όπως αυτά αποτελούν τα κρατικά έσοδα που προκύπτουν από τις πωλήσεις όπλων σε άλλα κράτη, το περιθώριο κέρδους από την εξαγορά στρατιωτικού εξοπλισμού και οι δαπάνες για την έρευνα και την ανάπτυξη της στρατιωτικής τεχνολογίας και του εξοπλισμού, οι οποίες τίθενται υπό την αρμοδιότητα άλλων υπουργείων. Παράλληλα, η πλειοψηφία των κεφαλαίων που προορίζονται για τη χρηματοδότηση των προγραμμάτων εκσυγχρονισμού αποδίδονται στο Συμβούλιο της Επικρατείας και δεν συνυπολογίζονται στον προϋπολογισμό (Ceseden, 2009). Επιπρόσθετα, έχει παρατηρηθεί μία ραγδαία αύξηση του αμυντικού προϋπολογισμού, καθώς μέσω της συγκριτικής ανάλυσης προκύπτει ότι τα μεγέθη του έχουν διογκωθεί την τελευταία εικοσαετία. Η συγκεκριμένη πολιτική αιτιολογείται από την κινεζική κυβέρνηση ως αντίδραση στην αύξηση των δαπανών προσωπικού με τη μορφή μισθών, συντάξεων και αποζημιώσεων για την παροχή υπηρεσιών υπό δυσμενείς συνθήκες, στις επενδύσεις σε προμήθεια όπλων και τις βελτιώσεις των στρατιωτικών υποδομών, στη δημιουργία δαπανών

για την εκπαίδευση και την κατάρτιση του προσωπικού σε στρατιωτικό, πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο, στην εμφάνιση του πληθωρισμού και την αύξηση των τιμών του πετρελαίου και στην κάλυψη των δαπανών για διεθνή συνεργασία σε μη συμβατικά θέματα ασφαλείας (Ceseden, 2009).

Η χάραξη της πολιτικής ασφαλείας και άμυνας αντανακλά τη ριζική μεταρρύθμιση και εκσυγχρονισμό των Ενόπλων Δυνάμεων σε ανθρώπινους και υλικούς πόρους. Η διαδικασία αυτή ταυτίζεται με την οικονομική άνθηση της χώρας και ουσιαστικά ενθαρρύνει την ανάπτυξη σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, ενώ παράλληλα αποτελεί δικλείδα για την προώθηση της ειρήνης και της περιφερειακής και παγκόσμιας ασφάλειας, εφόσον οι συνθήκες που περιγράφει δεν είναι ουτοπικές και αντιστοιχούν στην πραγματικότητα. Παρόλα αυτά, η συγκεκριμένη αύξηση του αμυντικού προϋπολογισμού σε συνδυασμό με τη παρουσία του άλματος της τεχνολογίας, αντιμετωπίζονται από την Ιαπωνία και τις ΗΠΑ με καχυποψία, οι οποίες θεωρούν το συνδυασμό των συμβάντων αυτών ως περιφερειακή και παγκόσμια αντίστοιχα απειλή (NIC, 2004).

5.4. Οι οικονομικές ανισότητες Κίνας και Ε.Ε.

Η αποτυχία της πολιτικής της Ε.Ε. ως προς την άνευ όρων δέσμευση αναφορικά με τα συμφέροντα της Κίνας αντικατοπτρίζεται ουσιαστικά στο εμπορικό μεταξύ τους ισοζύγιο. Ο όγκος εμπορίου Ε.Ε. και Κίνας για το έτος 2007 ανήλθε σε € 300 δισ. ευρώ, καθιστώντας την Ε.Ε. τον μεγαλύτερο εμπορικό εταίρο της Κίνας. Παρατηρείται, όμως, ότι από το 2008 το εμπορικό πλεόνασμα που χαρακτήριζε το ισοζύγιο Ε.Ε. και Κίνας σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, είχε μετατραπεί σε έλλειμμα 169 δισεκατομμυρίων €, ένα γεγονός ανάλογο με την περίπτωση των ΗΠΑ και του ελλείμματος των 266 δισεκατομμυρίων \$ (199 δισεκατομμύρια €). Η παγκόσμια οικονομική κρίση αδυνατεί να αντιστρέψει αυτή την τάση. Θα πρέπει να επισημανθεί, επιπλέον, ότι οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις στην Κίνα εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν πλήθος άτυπων περιορισμών, οι οποίοι καλύπτουν περιπτώσεις από τα ειδικά πρότυπα που πρέπει να τηρηθούν μέχρι τα νεοεισαχθέντα οικονομικά κριτήρια, καθώς και τις αυθαιρεσίες της τοπικής αυτοδιοίκησης. Είναι εμφανές, εξάλλου, ότι η παρεμβατική πολιτική της κυβέρνησης της Κίνας στον οικονομικό τομέα έχει ενισχυθεί παρά περιορισθεί τα τελευταία χρόνια.

Η εμφάνιση ελλείμματος στο εμπορικό ισοζύγιο της Ε.Ε. από τις συναλλαγές της με την Κίνα, δεν προκάλεσε σημαντική οικονομική ανισορροπία, διότι η πρώτη έχει πραγματοποιήσει πολύ μικρότερο συνολικό εμπορικό έλλειμμα και κατά συνέπεια εξωτερικό χρέος σε σύγκριση με το αντίστοιχο των ΗΠΑ. Η εκδήλωση, όμως, της παγκόσμιας χρηματοοικονομικής κρίσης μετέβαλε γρήγορα την τάση αυτή. Συγκεκριμένα, το πρόβλημα του ελλειμματικού ισοζυγίου είχε διαφορετική βαρύτητα ανάμεσα στα κράτη μέλη της Ε.Ε. και κατά συνέπεια προκάλεσε εσωτερικές διαιρέσεις στην τελευταία, εξέλιξη που καθιστά δύσκολη την επίτευξη συμφωνίας ως προς τις κοινές θέσεις μεταξύ των Ευρωπαίων και Κινέζων εμπορικών διαπραγματευτών. Ως απομονωμένη περίπτωση, παρατηρήθηκε ότι και το έλλειμμα της Γερμανίας με την Κίνα αυξήθηκε σταθερά, καθώς οι κινεζικές εξαγωγές ανεβάζουν την αλυσίδα αξίας τους. Τέλος, το έλλειμμα της Ε.Ε. με την Κίνα δεν αντισταθμίζεται ούτε με την πρόσβαση της Ε.Ε. στην ιδιοκτησία της Κίνας και στον τομέα των υπηρεσιών, ούτε από τις Κινέζικες επενδυτικές ροές στα ευρωπαϊκά δημόσια χρεόγραφα ή στις ιδιωτικές αγορές κεφαλαίων (Fox and Godement, 2009).

5.5. Η παρουσία της Κίνας στην Ελλάδα

Η σύναψη και διατήρηση διπλωματικών σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Κίνας χρονολογείται από το 1972, ενώ παρατηρείται μία συνεχής προσπάθεια παροχής κινήτρων, ώστε η δεύτερη να πραγματοποιήσει σημαντικές επενδύσεις στην Ελλάδα. Η Κίνα έχει διαδραματίσει ενεργό ρόλο από την έναρξη της κρίσης χρέους του ελληνικού κράτους μέσω της υποστήριξης της αγοράς ελληνικών ομολόγων, ανακοινώνοντας σχέδια για το διπλασιασμό του ετησίου εμπορίου με την Αθήνα που διαμορφώνεται στα 8 δισεκατομμύρια δολάρια μέχρι το 2015 και τη σύσταση μιας ειδικής ελληνοκινέζικης ναυτιλιακής χρηματοδοτικής ανάπτυξης που καλύπτει ένα φάσμα 5 δισεκατομμυρίων \$. Με στρατηγική προοπτική και παρά την οικονομική κρίση που μαστίζει την Ελλάδα, ο κινέζος πρόεδρος Χου Ζιντάο υπέγραψε το Νοέμβριο του 2008 συμφωνία 3,4 δις ευρώ που αδειοδοτεί την κρατική China Ocean Shipping Company (COSCO) για την αναβάθμιση και εκμετάλλευση μέρους του κύριου λιμανιού της χώρας στον Πειραιά. Η συμφωνία εφαρμόστηκε την 1η Οκτωβρίου του 2009 και επέτρεψε στην COSCO την ενίσχυση της δυναμικότητας του λιμένα με την κατασκευή ενός τρίτου προβλήτα (Poulain, 2011). Ο πρόεδρος του ελληνοκινεζικού επιμελητηρίου Κωνσταντίνος Γιαννίδης τονίζει χαρακτηριστικά ότι η επένδυση της Cosco ήταν η πρώτη ψήφος εμπιστοσύνης στην Ελλάδα, ενώ η συνέχιση των επενδύσεων αυτών και η

προσέλκυση στο κομμάτι του διαμετακομιστικού εμπορίου και λοιπών μεγάλων κινεζικών και πολυεθνικών εταιρειών αποτελεί πρόκριμα για περαιτέρω κινεζικές επενδύσεις στην Ελλάδα (Ναυτεμπορική, 2014).

Η επικείμενη κατασκευή του κόμβου μεταφορών σε κοντινές περιοχές της Αττικής θα πρέπει να συμβάλλει στην επίτευξη του στόχου του τριπλασιασμού των εργασιών έως 3,7 εκατομμύρια εμπορευματοκιβώτια από το 2015. Προτού σχεδιαστούν τα έργα αυτά, το Πεκίνο είχε ήδη αποφασίσει να σταματήσει τη χρήση των λιμένων της Νάπολης και της Κωνσταντινούπολης, ούτως ώστε να ανακατευθύνει την θαλάσσια κυκλοφορία προς την Ελλάδα. Επιπρόσθετα, η COSCO διεκδικεί τη λειτουργία του λιμανιού της Θεσσαλονίκης, η οποία συνδέεται σιδηροδρομικώς με το υπόλοιπο της Βαλκανικής Χερσονήσου και την κεντρική Ευρώπη. Η κινεζική κυβέρνηση αποτέλεσε, επίσης, συναγωνιστή στην αγορά μετοχών του κρατικού Οργανισμού Σιδηροδρόμων Ελλάδος (ΟΣΕ) που είχε προγραμματιστεί να ιδιωτικοποιηθεί ως τμήμα του ελληνικού σχεδίου για τις μαζικές ιδιωτικοποιήσεις που αποσκοπούσε στη μείωση του ελλείμματος. Μια τέτοια κίνηση θα επιτάχυνε την παράδοση των κινεζικών προϊόντων που διέρχονται από την Ελλάδα (Roulain, 2011).

Αυτή η σχεδιαζόμενη κινεζική εξαγορά των θαλάσσιων και σιδηροδρομικών μεταφορών θα μπορούσε να μετατρέψει την Ελλάδα σε μία νότια αντίπαλο του Ρότερνταμ της Βόρειας Ευρώπης. Πράγματι, η στρατηγική θέση της χώρας καθιστά ευκολότερη την πρόσβαση των μεταφορικών πλοίων εμπορευματοκιβωτίων που μεταφέρουν κινεζικά προϊόντα, τα οποία καλύπτουν τις τωρινές διαδρομές τους από την Ανατολική Ασία στην Ευρώπη μέσω της Διώρυγας του Σουέζ. Παράλληλα, το Πεκίνο θεωρεί την Ελλάδα ως μια σύγχρονη πύλη που συνδέει τα κινεζικά εργοστάσια με τους καταναλωτές σε ολόκληρη την Ευρώπη, τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική (Roulain, 2011). Η συνεχώς αναπτυσσόμενη σχέση της Ελλάδας με την Κίνα λειτουργεί αμφίδρομα με την τελευταία να εξετάζει τη γεωπολιτική σημασία του ελληνικού κράτους ως ιδανική βάση, ώστε να φτάσει τις αναδυόμενες αγορές της Μεσογείου και της Μαύρης θάλασσας και την πρώτη να αντιμετωπίζει το κινεζικό κράτος ως διέξοδο από την οικονομική κρίση και μέσο τόνωσης της ελληνικής οικονομίας.

6. Η θεωρητική προσέγγιση των αμυντικών δαπανών

6.1. Ο ορισμός των αμυντικών δαπανών

Μία σημαντική παράμετρος, η οποία ακολουθεί την εφαρμογή ενός πλαισίου κοινής εξωτερικής πολιτικής, αποτελεί η οργάνωση και καθιέρωση της πολιτικής αμυντικών δαπανών, όπως αυτή αντικατοπτρίζεται στον αμυντικό προϋπολογισμό. Ο ορισμός των αμυντικών δαπανών μπορεί να δοθεί έμμεσα μέσω του αντίστοιχου των στρατιωτικών δαπανών, ο οποίος σύμφωνα με τον Brzoska (1995) περιγράφει το κόστος διατήρησης του στρατιωτικού καθεστώτος σε συνθήκες πολέμου και ειρήνης. Οι στρατιωτικές δαπάνες αντιμετωπίζονται ουσιαστικά ως μέτρο εισροής, διότι αποτελούν το σύνολο των εξόδων για τη στελέχωση των ενόπλων δυνάμεων σε ανθρώπινο δυναμικό και εξοπλισμό. Πρόκειται, συνεπώς, για ένα μέγεθος, το οποίο μπορεί να αποτυπωθεί και σε απόλυτες τιμές και ως ποσοστό του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος κάθε κράτους. Εναλλακτικά, το κόστος των εισροών του στρατιωτικού τομέα δύναται να θεωρηθεί ως το κόστος ευκαιρίας για επένδυση στον πολιτικό, κοινωνικό και εκπαιδευτικό τομέα.

Παράλληλα, καθώς η παραγωγικότητα στον αμυντικό τομέα είναι δύσκολο να μετρηθεί, για το λόγο αυτό γίνεται χρήση των στρατιωτικών δαπανών ως μέτρο εκροών (Hildebrandt, 1999). Ο παράγοντας αυτός χρησιμοποιείται ευρέως για τη διακρατική σύγκριση της πολιτικής αμυντικών δαπανών σε διεθνές επίπεδο, καθώς και για τη μέτρηση της συνεισφοράς κάθε κράτους κατά τη συμμετοχή της στο σχηματισμό στρατιωτικών συμμαχιών. Ωστόσο, η σύνθεση των στρατιωτικών δαπανών συχνά αποκρύπτεται, ενώ το φαινόμενο αυτό συναντάται και σε κράτη με φιλελεύθερα πολιτικά και κοινοβουλευτικά συστήματα. Έχει παρατηρηθεί ότι τμήματα του αμυντικού προϋπολογισμού, τα οποία αναφέρονται και ως μαύρα προγράμματα, δεν υπόκεινται σε δημόσιο έλεγχο. Τέλος, η διαθεσιμότητα των δεδομένων ως προς τις στρατιωτικές δαπάνες είναι μικρή σε κράτη όπου ισχύουν αυταρχικά καθεστώτα, καθώς και σε εμπόλεμες περιοχές (Brzoska, 1995).

Στο σημείο αυτό, επιχειρείται μία ανάλυση της θεωρίας των αμυντικών δαπανών αναφορικά με το ζήτημα της αύξησης των μεγεθών τους μέσω τριών σχολών οικονομικής σκέψης, της κεϋνσιανής και της μετακεϋνσιανής, της μαρξιστικής και της νεοκλασικής προσέγγισης.

6.2. Η κεϋνσιανή και μετακεϋνσιανή προσέγγιση

Σύμφωνα με την κεϋνσιανή θεωρία, καθοριστικό ρόλο για την επίτευξη της πλήρους απασχόλησης διαδραματίζει η ενεργός ζήτηση, η οποία αποτελεί το συνολικό ύψος της δαπάνης καταναλώσεως, επενδύσεως και του κράτους και κατά συνέπεια καθορίζει το ύψος του εισοδήματος ισορροπίας (Λιανός, 1998). Ωστόσο, ενδεχόμενη μείωση των επενδύσεων και της ενεργού ζήτησης, διαμορφώνει χαμηλά επίπεδα απασχόλησης και προκαλεί συνθήκες οικονομικής ύφεσης. Η λύση που πρότεινε ο Keynes, ούτως ώστε η οικονομία να εξέλθει από την ύφεση, έγκειται στην αύξηση των επενδύσεων ή των δημόσιων δαπανών, η οποία αποσκοπεί στην τόνωση της συνολικής ζήτησης, στην κάλυψη του υφιστάμενου ελλείμματος και στην αύξηση του εισοδήματος.

Ο Keynes στο άρθρο του “How to Pay for the War: A Radical Plan for the Chancellor of the Exchequer” αναλύει την πολιτική των στρατιωτικών δαπανών στο καπιταλιστικό καθεστώς. Συγκεκριμένα, οι στρατιωτικές δαπάνες είναι αποτελεσματικές, όταν διατηρούνται σε υψηλά επίπεδα και όταν λειτουργούν ως κίνητρο για την ενθάρρυνση των επενδύσεων και συγκεκριμένα στο πεδίο των υποδομών. Επιπρόσθετα, η αύξηση των στρατιωτικών δαπανών δε συνεπάγεται αύξηση της παραγωγικής ικανότητας, διότι σύμφωνα με τον Keynes, δε μπορεί να υφίσταται πλεόνασμα στον τομέα του εξοπλισμού, καθώς κύριο χαρακτηριστικό του αποτελεί η διαρκής ανανέωσή του. Τέλος, γίνεται κατανοητό ότι οι στρατιωτικές δαπάνες αποτελούν μέτρο αντιμετώπισης της ύφεσης και πρόληψης των οικονομικών διακυμάνσεων. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι με την είσοδο της τεχνολογικής προόδου στην αμυντική βιομηχανία και το συντονισμό της με την οργάνωση των εξοπλιστικών συστημάτων, οι στρατιωτικές δαπάνες αποκτούν έναν εναλλακτικό ρόλο και επιδρούν στην παραγωγικότητα και την οικονομική μεγέθυνση.

Κατά την κεϋνσιανή θεωρία, οι κρατικές δαπάνες δημιουργούν άμεσα αύξηση της στρατιωτικής ζήτησης για παραγόμενα αγαθά και υπηρεσίες και προκαλούν ένα πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα των γενικών καταναλωτικών δαπανών. Επιπρόσθετα, η δαπάνη κατανάλωσης δε μπορεί να αυξάνεται ταχύτερα από το ΑΕΠ. Κατά συνέπεια, προκύπτει ότι οι δημόσιες δαπάνες πρέπει να αυξηθούν έως ότου το άθροισμα των ακαθάριστων εγχώριων επενδύσεων και των καθαρών εξαγωγών εξισωθεί στο επίπεδο του ΑΕΠ. Από τα ανωτέρω γίνεται εμφανές ότι αύξηση των στρατιωτικών δαπανών, συνεπάγεται αύξηση των δημόσιων δαπανών, γεγονός το οποίο θα τονώσει τη συνολική ζήτηση και θα προωθήσει την οικονομική ανάπτυξη. Παράλληλα, σύμφωνα με τον Scheetz (1991), αν η

αθροιστική ζήτηση είναι αρχικά ανεπαρκής σε σχέση με την αντίστοιχη προσφορά, η επιπρόσθετη ζήτηση που δημιουργείται από τον αμυντικό τομέα μπορεί να καλυφθεί από την αύξηση του κεφαλαίου, καθώς και από την αύξηση της απασχόλησης του εργατικού δυναμικού.

Εν κατακλείδι, οι αμυντικές δαπάνες συμβάλλουν στην άμεση ανάπτυξη μέσω της τόνωσης της ζήτησης, ενισχύουν την απασχόληση, λειτουργούν ως κριτήριο στις καταναλωτικές προτιμήσεις και ενθαρρύνουν τις επενδύσεις. Εναλλακτικά, κατά τον Custers (2010), ο κεϋνσιανός μιλιταρισμός υποστηρίζει ότι οι αμυντικές δαπάνες αποτελούν κινητήρια δύναμη της ανάπτυξης και προωθούν τον εκσυγχρονισμό της οικονομίας και της κοινωνίας. Παράλληλα, κατά τον Smith (1977) για την αντιμετώπιση της ύφεσης σε συνθήκες καπιταλισμού υιοθετούνται τέσσερα κρατικά μέτρα, η μείωση των φόρων, η επικράτηση χαμηλών επιτοκίων, η επιδότηση των επενδύσεων και η αύξηση των δαπανών εξοπλισμού.

Η μετακεϋνσιανή προσέγγιση έγκειται στην πρόταση ότι η συγκρότηση αμυντικών δυνάμεων οφείλεται σε εθνικές πιέσεις και ο καθορισμός της αμυντικής πολιτικής προκύπτει από ιδιωτικά συμφέροντα. Σύμφωνα με τον Dunne (1990), τα οφέλη από τις αμυντικές δαπάνες καρπώνονται συνήθως συγκεκριμένες ομάδες συμφερόντων, ενώ λόγω της ύπαρξης ασύμμετρης πληροφόρησης, οι αποφάσεις που αφορούν τις συγκεκριμένες δαπάνες λαμβάνονται από τις πιο ισχυρές ομάδες συμφερόντων. Ακολούθως, η αύξηση των στρατιωτικών δαπανών δεν αντισταθμίζει την αύξηση της παραγωγικής ικανότητας και του επιπέδου ανεργίας. Αυτό πραγματοποιείται, όπως υποστηρίζει ο Abell (1990), από τη χρηματοδότηση των δημοσίων έργων, η οποία εγγυάται ίση αύξηση της απασχόλησης και δημιουργεί πολλαπλασιαστικό εισοδηματικό αποτέλεσμα. Τέλος, οι αμυντικές δαπάνες διογκώνονται αφενός μέσω της συμπίεσης της κατανάλωσης, των επενδύσεων και των λοιπών κρατικών δαπανών και αφετέρου μέσω της δημιουργίας ελλείμματος στο ισοζύγιο πληρωμών. Τέλος, κατά τον Melman (1985), η αύξηση των στρατιωτικών δαπανών δημιουργεί το φαινόμενο της εκτόπισης του ιδιωτικού τομέα από τον αντίστοιχο δημόσιο, το οποίο περιγράφει κάθε μείωση της ιδιωτικής δαπάνης για κατανάλωση ή επένδυση που οφείλεται σε αύξηση της δημόσιας δαπάνης (Λιανός, 1998).

6.3. Η μαρξιστική προσέγγιση

Σύμφωνα με τη μαρξιστική ανάλυση (Λιανός, 1997), η αθροιστική ζήτηση αποτελείται από τη ζήτηση για παραγωγικές εισροές, από τους μισθούς των εργαζομένων και τα κέρδη που σημειώνει η καπιταλιστική τάξη. Συνεπώς, η οικονομία εισέρχεται σε περίοδο ύφεσης, όταν τα επίπεδα παραγωγής και παραγωγικής ικανότητας υπερβαίνουν την πραγματική ζήτηση, ενώ δεν υφίσταται περιθώριο κάλυψης αυτής, καθώς υπόκειται στον περιορισμό ότι οι μισθοί προσδιορίζονται στα πλαίσια του καπιταλιστικού συστήματος. Εναλλακτικά, η συνεχής μείωση των μισθών, διογκώνει το έλλειμμα ως προς τη ζήτηση. Ωστόσο, η ουσιαστική ρίζα του προβλήματος είναι μοναδικά το κεφάλαιο, διότι σε μία ενδεχόμενη μείωση της κερδοφορίας, οι καπιταλιστές περιορίζουν τις επενδυτικές δαπάνες, με αποτέλεσμα ορισμένα αγαθά να τίθενται εκτός κατανάλωσης. Επομένως, τα αίτια της οικονομικής κρίσης φαίνεται να εντοπίζονται στην ανεπαρκή ζήτηση και την ελλειμματική κατανάλωση.

Στο πλαίσιο αυτό, καθώς η ύφεση εκδηλώνεται ως αποτέλεσμα του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, οι στρατιωτικές δαπάνες έχουν την δυνατότητα να αποτρέψουν τις αρνητικές επιπτώσεις που προκύπτουν. Κατά τον Dunne (1990), η στρατιωτική παραγωγή δύναται να επιμερίσει το κεφάλαιο και σε συνδυασμό με την επίδραση των στρατιωτικών δαπανών να μειώσει την τιμή του πάγιου κεφαλαίου. Η κρατική παρέμβαση και η επιβολή περιοριστικών μέτρων συνιστά ένα μη αποδεκτό φαινόμενο για το καπιταλιστικό σύστημα. Παρόλα αυτά, καθώς οι στρατιωτικές δαπάνες αποτελούν μορφή των δημόσιων δαπανών και ενισχύουν την ιδιωτική αμυντική βιομηχανία εξασφαλίζοντας την επιθυμητή πραγματοποίηση κέρδους, γίνονται κατά συνέπεια αποδεκτές από τους καπιταλιστές.

Παράλληλα, οι αμυντικές δαπάνες επιφέρουν το ίδιο αποτέλεσμα με τις αντίστοιχες καταναλωτικές, τονώνοντας την πραγματική ζήτηση. Ο Riddell (1986) υποστηρίζει ότι υφίσταται μια θετική συσχέτιση μεταξύ της κοινωνικής ευημερίας και του ύψους των στρατιωτικών δαπανών ως ποσοστό του ακαθάριστου εισοδήματος. Συμπεραίνεται ότι οι χώρες που πραγματοποιούν υψηλά μεγέθη στρατιωτικών δαπανών, σημειώνουν μικρό ποσοστό ανεργίας και εξασφαλίζουν υψηλή αποδοτικότητα των εισροών της παραγωγικής διαδικασίας. Το γεγονός αυτό συμβαίνει γιατί οι στρατιωτικές δαπάνες δημιουργούν νέα πεδία δραστηριοτήτων, στα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν το εργατικό δυναμικό και τα μέσα παραγωγής που έχουν τεθεί εκτός παραγωγικής διαδικασίας.

Εξετάζοντας την προσέγγιση από την οπτική της χρηματοδότησης των στρατιωτικών δαπανών, κατά τους Rowthorn και Wells (1987), ο μιλιταρισμός είναι το αποτέλεσμα διεργασίας των εσωτερικών παραγόντων όλων των κρατών και ενώ αρχικά αποτελούσε εργαλείο της καπιταλιστικής ανάπτυξης, έπειτα εξελίχθηκε σε τροχοπέδη για την τελευταία. Στην περίπτωση κατά την οποία οι στρατιωτικές δαπάνες χρηματοδοτούνται από τους φόρους της εργατικής τάξης, η αύξηση της αμυντικής ζήτησης ισορροπεί με μια αντίστοιχη μείωση στην κατανάλωση της εργατικής τάξης. Συνεπώς, η συνολική ζήτηση διατηρείται σταθερή. Παράλληλα, εάν οι φόροι αποσκοπούν στην κάλυψη των δαπανών του ανθρώπινου δυναμικού των ενόπλων δυνάμεων, τότε η συνολική ζήτηση και το επίπεδο κερδοφορίας της καπιταλιστικής τάξης παραμένουν αμετάβλητα. Ωστόσο, εάν οι φόροι που εισπράττονται, προορίζονται για την προμήθεια στρατιωτικού εξοπλισμού, τότε το γενικό επίπεδο των κερδών αναμένεται να αυξηθεί. Συνοψίζοντας, μπορεί να λεχθεί ότι μεσοπρόθεσμα ο μιλιταρισμός συνιστά παράγοντα ενίσχυσης και εξέλιξης των οικονομικών κλάδων παραγωγής και εξαλείφει τα εσωτερικά εμπόδια της καπιταλιστικής επέκτασης, μεταβάλλοντας τη δομή και οργάνωση του κεφαλαίου.

6.4. Η νεοκλασική προσέγγιση

Οι κλασικοί οικονομολόγοι αντιτίθενται στη δημιουργία αμυντικών δαπανών, καθώς θεωρούν ότι αποτελούν τροχοπέδη για την παραγωγικότητα και την οικονομική μεγέθυνση, ενώ υποστηρίζουν ότι η ύπαρξη στρατιωτικών σωμάτων μεγάλης δυναμικότητας δε συνάδει με την οικονομική και πολιτική ελευθερία. Ακρογωνιαίο λίθο για τους θιασώτες της κλασικής και νεοκλασικής θεωρίας αποτελεί η υιοθέτηση των συνθηκών ελεύθερης αγοράς και διεθνούς καταμερισμού της εργασίας, οι οποίες προάγουν την εθνική ευημερία και ασφάλεια. Είναι σαφές ότι όταν ένα κράτος ευημερεί, τότε δίνεται λιγότερη βαρύτητα στην αμυντική πολιτική, γεγονός το οποίο σε συνδυασμό με την επικράτηση της παγκοσμιοποίησης σε πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο σηματοδοτεί τη μετάβαση σε ένα πλαίσιο διεθνούς ασφάλειας και παγκόσμιας ειρήνης. Δημιουργούνται κατά συνέπεια αγορές, οι οποίες παρουσιάζουν χαρακτηριστικά βέλτιστης αποτελεσματικότητας και ανάπτυξης, παρόλα αυτά όταν δε δύνανται να εξασφαλιστούν οι απαραίτητοι πόροι για την ασφάλεια και άμυνα, τότε εκδηλώνεται ανισορροπία στην αγορά και η κρατική παρέμβαση κρίνεται αναγκαία.

Ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δοθεί στην θέση ότι τα κράτη οφείλουν να παράγουν και να ειδικεύονται στους τομείς εκείνους που παρουσιάζουν συγκριτικό πλεονέκτημα. Ωστόσο, η κρατικά επιδοτούμενη αμυντική βιομηχανία αντιτίθεται στον ορισμό του συγκριτικού πλεονεκτήματος, όμως η άμυνα αποτελεί δημόσιο αγαθό και ως επακόλουθο χρηματοδοτείται από τις κρατικές δαπάνες. Παράλληλα, κατά τον Smith (1977) για ένα δεδομένο επίπεδο παραγωγής, οι αμυντικές δαπάνες προσδιορίζονται εξωγενώς, ενώ ο υψηλός όγκος αμυντικών δαπανών προκύπτει ως αποτέλεσμα της τεχνολογικής εξέλιξης, του αυξημένου κόστους και του ανταγωνισμού αναφορικά με τα εξοπλιστικά συστήματα. Επιπρόσθετα, αναφορικά με την κρατική παρέμβαση θα πρέπει να ακολουθείται μία πολιτική εξισορρόπησης του κόστους ευκαιρίας μεταξύ των εθνικών συμφερόντων και των κερδών που πηγάζουν από την προώθηση των αμυντικών δαπανών. Εναλλακτικά, το κόστος ευκαιρίας αναφέρεται στην κατανομή των πόρων για τη διαμόρφωση των αμυντικών δαπανών και στη θέσπιση ενός κράτους πρόνοιας. Τέλος, η αμυντική παραγωγή θα πρέπει να πραγματοποιείται υπό τον ορθολογικό περιορισμό της ελαχιστοποίησης κόστους.

Συνοψίζοντας, η νεοκλασική προσέγγιση υποστηρίζει ότι οι στρατιωτικές δαπάνες δημιουργούν υψηλό κόστος ευκαιρίας ως προς την κατανάλωση, τις επενδύσεις και τις λοιπές δημόσιες δαπάνες, ενώ επιβαρύνουν σε μεγάλο ποσοστό τον κρατικό προϋπολογισμό. Κατά συνέπεια, ενστερνίζεται την υπόθεση μείωσης των αμυντικών δαπανών μέσω της προώθησης του ανταγωνισμού στο σημείο εκείνο που αντανάκλα το δημόσιο κοινωνικό συμφέρον. Παράλληλα, η αμυντική παραγωγή μεγιστοποιείται μοναδικά μέσω της ορθολογικής χρήσης πόρων, της αύξησης της παραγωγικότητας, της τεχνολογικής εξέλιξης και καινοτομίας και της συμμετρικής πληροφόρησης.

7. Ανάλυση δεδομένων για τις στρατιωτικές δαπάνες

7.1. Κατηγορίες στρατιωτικών δαπανών

Σύμφωνα με τον Brzoska (1995), οι κυβερνήσεις είναι ουσιαστικά ελεύθερες να καθορίσουν τις στρατιωτικές δαπάνες με γνώμονα τις δικές τους επιθυμίες και σκοπούς, ενώ ο ορισμός που επιλέγεται αντικατοπτρίζεται στον κρατικό προϋπολογισμό. Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε η ελευθερία αυτή μπορεί να αποτελέσει κίνητρο εξαπάτησης ή απόκρυψης πληροφοριών. Στον πίνακα 1 παρατίθενται τα πιθανά είδη στρατιωτικών δαπανών κατά τους οργανισμούς του NATO, του οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου.

Πίνακας 1. Ορισμοί στρατιωτικών δαπανών

Πιθανές στρατιωτικές δαπάνες		NATO	ΔΝΤ	ΟΗΕ
1	Μισθοί στρατιωτών και αξιωματικών	X	X	X
2	Μισθοί τεχνικού και βοηθητικού προσωπικού	X	X	X
3	Ιατρικές υπηρεσίες, φορολογικά οφέλη, κοινωνικές παροχές	X	X	X
4	Συντάξεις	X	-	X
5	Στρατιωτικά σχολεία, νοσοκομεία	X	X	N/A
6	Δημόσιες συμβάσεις οπλικών συστημάτων	X	X	X
7	Κατασκευή υποδομών, στέγαση	X	X	X
8	Λειτουργικά κόστη και κόστος συντήρησης	X	X	X
9	Προμήθειες λοιπών αγαθών	X	X	X
10	Στρατιωτική έρευνα και ανάπτυξη	X	X	X
11	Αποθήκευση στρατιωτικών εμπορευμάτων	X	-	-
12	Παροπλισμός όπλων, γραμμές παραγωγής	X	X	-
13	Επιδότησεις παραγωγής όπλων	X	-	-
14	Στρατιωτική βοήθεια σε άλλες χώρες	X	X	X
15	Συνεισφορά σε διεθνείς οργανισμούς	X	X	-
16	Προστασία πολιτών	-	X	X
17	Οφέλη Βετεράνων	-	-	-
18	Πολεμικές αποζημιώσεις	-	-	-
19	Παραστρατιωτικά σώματα, χωροφυλακή	X	X	X
20	Τελωνεία, προστασία συνόρων	X	X	X
21	Αστυνομία	X	-	-
22	Ανθρωπιστικές αποστολές	X	-	-
23	Ειρηνευτικές αποστολές ΟΗΕ	X	X	-
24	Προμήθειες επί πιστώσει	X	X	-

Πηγή: Brzoska (1995), Ball (1988)

Αναφορικά με τους ορισμούς κατά NATO, ΔΝΤ και ΟΗΕ, θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο ορισμός του NATO εξυπηρετεί εσωτερικούς σκοπούς και έχει υιοθετηθεί ως σύστημα από το Διεθνές Ινστιτούτο Ερευνών για την Ειρήνη (SIPRI), καθώς αποτελεί έναν περιεκτικό παράγοντα μέτρησης της οικονομικής επιβάρυνσης, όπως προκύπτει από τη λειτουργία των ενόπλων δυνάμεων. Ο ορισμός του ΔΝΤ βασίζεται σε εκθέσεις και στατιστικές για την ανάπτυξη και τη δημόσια οικονομική που δημοσιεύθηκαν από την Παγκόσμια Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, γεγονός το οποίο καταδεικνύει ότι χαρακτηρίζονται από λιγότερο στρατιωτικό προσανατολισμό συγκριτικά με τον πρώτο ορισμό. Τέλος, ο ορισμός του ΟΗΕ αναπτύχθηκε με την προοπτική διεθνούς σύγκρισης, τα στοιχεία προέρχονται κατά βάση από το δυτικό βιομηχανικό κόσμο και εισάγει αυστηρά κριτήρια διαφάνειας με αποτέλεσμα ορισμένες κυβερνήσεις να παρουσιάζουν αδυναμία συμμόρφωσης με το συγκεκριμένο πλαίσιο.

Οι Maizels και Nissanke (1986) διατυπώνουν τις πιθανές επιρροές που διαμορφώνουν το ύψος των στρατιωτικών δαπανών στις αναπτυσσόμενες χώρες. Συγκεκριμένα, εφαρμόζουν έναν διαχωρισμό των παραγόντων σε εθνική, περιφερειακή και παγκόσμια κλίμακα, όπως αποτυπώνεται στον πίνακα 2. Σε εθνική κλίμακα, η πολιτική αστάθεια και οι εμφύλιες συγκρούσεις σχετίζονται με τον βαθμό της εσωτερικής καταστολής. Μία ακραία εγχώρια σύγκρουση μπορεί να εξελιχθεί σε εμφύλιο πόλεμο και στις αναπτυσσόμενες χώρες το φαινόμενο αυτό ήταν συχνό και είχε καταστροφικές επιπτώσεις. Παράλληλα, ο τύπος πολιτεύματος αποτελεί σημαντική επιρροή, καθώς είναι σαφές ότι σε καθεστώς στρατιωτικής δικτατορίας, ο στρατός μπορεί να αυξήσει το μερίδιό του στον κρατικό προϋπολογισμό. Το επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης συνδέεται με τις κοινωνικές ανισότητες, στο σημείο που οι διαρθρωτικές αλλαγές δημιουργούν συγκρούσεις μεταξύ των κοινωνικών ομάδων, ενώ και το επίπεδο του πραγματικού εισοδήματος αποτελεί εκ των πραγμάτων όριο για πρόσθετες στρατιωτικές δαπάνες. Αναφορικά με το μέγεθος του κρατικού προϋπολογισμού ως ποσοστό του ΑΕΠ δημιουργείται η άποψη ότι η ισχυρή κυβέρνηση σχετίζεται με το υψηλό μερίδιο κρατικών δαπανών και κατ' επέκταση στρατιωτικών δαπανών. Ωστόσο, όταν οι κυβερνήσεις αποκτήσουν μεγαλύτερο έλεγχο στο επίπεδο του ΑΕΠ, τότε ο αμυντικός προϋπολογισμός τείνει να μειώνεται. Τέλος, ο ρόλος της αμυντικής βιομηχανίας μεταβάλλεται σύμφωνα με τα εγχώρια και διεθνή πολιτικά συμφέροντα, διαμορφώνοντας έμμεσα το ύψος των στρατιωτικών δαπανών και η συμβολή της είναι μεγαλύτερη στις σύγχρονες βιομηχανικές χώρες.

Πίνακας 2. Πιθανές επιρροές διαμόρφωσης των στρατιωτικών δαπανών στις αναπτυσσόμενες χώρες

Κλίμακα	Εθνική	Περιφερειακή	Παγκόσμια
Πολιτικό υπόβαθρο	Πολίτευμα	Περιφερειακές συμμαχίες	Συμμόρφωση ως προς το διεθνές πλαίσιο
Στρατιωτική δραστηριότητα	Ιδιοτελή συμφέροντα στρατιωτικού καθεστώτος	Περιφερειακοί πόλεμοι	Διεθνής στρατιωτική βοήθεια
	Εσωτερική καταστολή		
	Εμφύλιος πόλεμος		
Οικονομικό υπόβαθρο	Επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης	Σχηματισμός περιφερειακών οικονομικών ομάδων	Αύξηση των συναλλαγματικών διαθεσίμων
	Αύξηση του πραγματικού εισοδήματος		Επίδραση των ξένων κεφαλαίων
	Μέγεθος κρατικού προϋπολογισμού		Επίδραση των κύριων βοηθητικών ενισχύσεων
	Συμβολή της αμυντικής βιομηχανίας		

Πηγή: Maizels και Nissanke (1986)

Σε περιφερειακή κλίμακα, η κύρια επίδραση υφίσταται στις συγκρούσεις και πολέμους ανάμεσα στα όμορα κράτη. Συνεπώς, το επίπεδο των στρατιωτικών δαπανών καθορίζεται από τη συμμετοχή μίας χώρας σε περιφερειακή πολιτική, οικονομική και αμυντική συμμαχία και τη φιλοδοξία εδραίωσής της ως πρωταρχική δύναμη. Σε παγκόσμιο επίπεδο, η συμμόρφωση ως προς το διεθνές πλαίσιο λαμβάνει άμεση στρατιωτική μορφή και στοχεύει στον τομέα των εξοπλισμών και του σχηματισμού στρατιωτικών σωμάτων και έμμεση μορφή μέσω της χρηματοδότησης για συμμετοχή σε διεθνείς αμυντικές συμμαχίες. Το οικονομικό υπόβαθρο, κατά τους Maizels και Nissanke (1986), περιλαμβάνει τα συναλλαγματικά διαθέσιμα, την πιθανή επιρροή των ξένων κεφαλαίων υπό τη μορφή πολυεθνικών εταιριών στις κοινωνικοοικονομικές δομές των χωρών υποδοχής και την επίδραση των κύριων βοηθητικών ενισχύσεων των κυβερνήσεων στους τομείς εσωτερικής και εξωτερικής αμυντικής πολιτικής.

Όσον αφορά τη σημασία των συναλλαγματικών διαθεσίμων, θα πρέπει να τονιστεί ότι οι αναπτυσσόμενες οικονομίες εμφανίζουν μακροχρόνιο έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο και έχουν τη δυνατότητα να εκσυγχρονίσουν και να επεκτείνουν τον εξοπλιστικό τους τομέα υπό

τον περιορισμό των αντίστοιχων εισαγωγών για μη στρατιωτικούς σκοπούς ή την παροχή του τελευταίου με τη μεσολάβηση μίας υπερδύναμης. Η επίδραση των ξένων κεφαλαίων αναφέρεται ως επί το πλείστον στη δημιουργία κοινωνικών ανισοτήτων και συγκρούσεων, ωστόσο επιλέγεται η τοποθέτησή τους σε κράτη, τα οποία σημειώνουν χαμηλή πολιτική αστάθεια, γεγονός το οποίο δημιουργεί αρνητική σχέση ανάμεσα στις άμεσες ξένες επενδύσεις και στο επίπεδο στρατιωτικών δαπανών. Τέλος, στην περίπτωση της επίδρασης των βοηθητικών ενισχύσεων, κρίσιμο σημείο αποτελεί ο ρόλος του κύριου χορηγού βοήθειας, ο οποίος προσδιορίζει και τη βαρύτητα στη σχέση των χωρών ως δότη και λήπτη της βοήθειας αυτής. Συγκεκριμένα, αν πρόκειται για επικεφαλής ενός παγκόσμιου συνασπισμού εξουσίας, δημιουργείται αυτόματα σχέση ισχυρής εξάρτησης, ενώ αν ο κύριος χορηγός ασκεί πολιτική, η οποία αντιτίθεται στα παγκόσμια συμφέροντα εξουσίας, τότε η σχέση αυτή πιθανώς να είναι βραχύχρονη.

7.2. Ανάλυση δεδομένων

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας πραγματοποιείται συγκριτική ανάλυση των στρατιωτικών δαπανών Κίνας και Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όλα τα δεδομένα είναι διαθέσιμα στη διαδικτυακή βάση δεδομένων της Παγκόσμιας Τράπεζας και καλύπτουν το χρονικό διάστημα 1990- 2012. Ταυτόχρονα, γίνεται μία αναφορά στο ανθρώπινο δυναμικό των Ενόπλων Δυνάμεων και παρατίθεται η δραστηριότητα των υπό εξέταση κρατών αναφορικά με τις εισαγωγές και εξαγωγές στρατιωτικού εξοπλισμού.

Στον πίνακα 3 παρατίθενται οι στρατιωτικές δαπάνες ως ποσοστό επί τοις εκατό του ΑΕΠ. Οι δαπάνες αυτές προκύπτουν από τον ορισμό του NATO και περιλαμβάνουν όλες τις τρέχουσες και κεφαλαιουχικές δαπάνες για τις ένοπλες δυνάμεις, τις ειρηνευτικές δυνάμεις, τα υπουργεία άμυνας και άλλες κυβερνητικές υπηρεσίες που ασχολούνται με τα έργα της άμυνας, τις παραστρατιωτικές δυνάμεις και τις στρατιωτικές διαστημικές δυνάμεις. Τέτοιες δαπάνες αναφέρονται στο στρατιωτικό και πολιτικό προσωπικό, τα λειτουργικά έξοδα, τις προμήθειες, τη στρατιωτική έρευνα και ανάπτυξη και στρατιωτική βοήθεια. Εξαιρούνται οι πολιτικές άμυνας και τρεχουσών δαπανών για τις προηγούμενες στρατιωτικές δραστηριότητες, όπως τα επιδόματα των βετεράνων, αποστράτευσης και η μετατροπή και καταστροφή των όπλων.

Πίνακας 3. Στρατιωτικές δαπάνες Κίνας και Ευρωπαϊκής Ένωσης (% ΑΕΠ)

Έτος	Κίνα	Ευρωπαϊκή Ένωση
1990	2.62	2.67
1991	2.45	2.58
1992	2.56	2.44
1993	2.07	2.36
1994	1.8	2.25
1995	1.73	2.1
1996	1.76	2.07
1997	1.68	2.03
1998	1.78	1.97
1999	1.9	1.94
2000	1.85	1.91
2001	2.07	1.87
2002	2.18	1.88
2003	2.12	1.87
2004	2.07	1.84
2005	2.05	1.79
2006	2.09	1.75
2007	2.06	1.71
2008	2.03	1.73
2009	2.24	1.82
2010	2.08	1.74
2011	2	1.65
2012	2.02	1.65

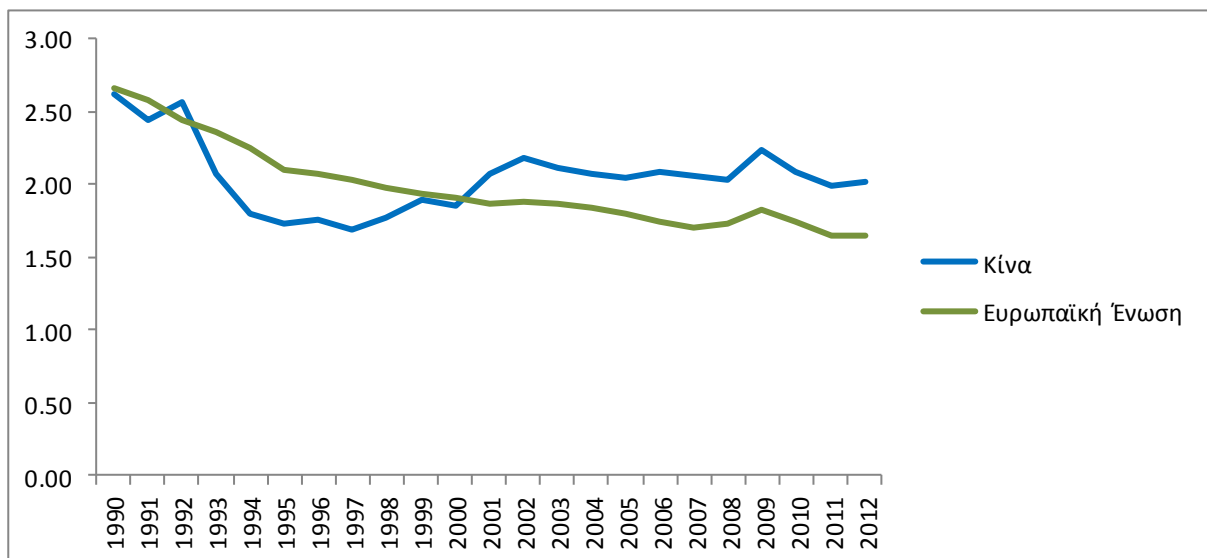
Πηγή: World Bank (2014)

Από τον πίνακα προκύπτει ότι και η Κίνα και η Ευρωπαϊκή Ένωση εμφανίζουν το υψηλότερο ποσοστό στρατιωτικών δαπανών το 1990, 2.62 και 2.67 αντίστοιχα, το οποίο ακολούθησε φθίνουσα πορεία για την πρώτη μέχρι το 1997, όπου λαμβάνει την τιμή 1.68 και για τη δεύτερη το 2012, όπου λαμβάνει την τιμή 1.65. Είναι εμφανές ότι η Κίνα από το 1997 και έπειτα αύξησε τις στρατιωτικές της δαπάνες, πολιτική η οποία συμβαδίζει με την οικονομική μεγέθυνση της χώρας και την εδραίωσή της ως παγκόσμια δύναμη. Για την Ευρώπη ακολούθηθηκε έπειτα από τον πόλεμο στη Γιουγκοσλαβία, μία πολιτική μειωμένων αμυντικών δαπανών. Εναλλακτικά, για τη δεύτερη τα στοιχεία αυτά αντικατοπτρίζουν την αμυντική πολιτική που προσπαθεί η Ένωση να ακολουθήσει στα πλαίσια θέσπισης της ΚΕΠΠΑ και ύστερα από την υπογραφή της συνθήκης του Μάαστριχ, ενώ για την Κίνα σηματοδοτείται από τις αρχές της δεκαετίας του 2000, η προσπάθεια της παγκόσμιας

επικράτησής της μέσω των διαστημικών προγραμμάτων και των επανδρωμένων διαστημικών αποστολών και κατόπιν της πολεμικής βιομηχανίας.

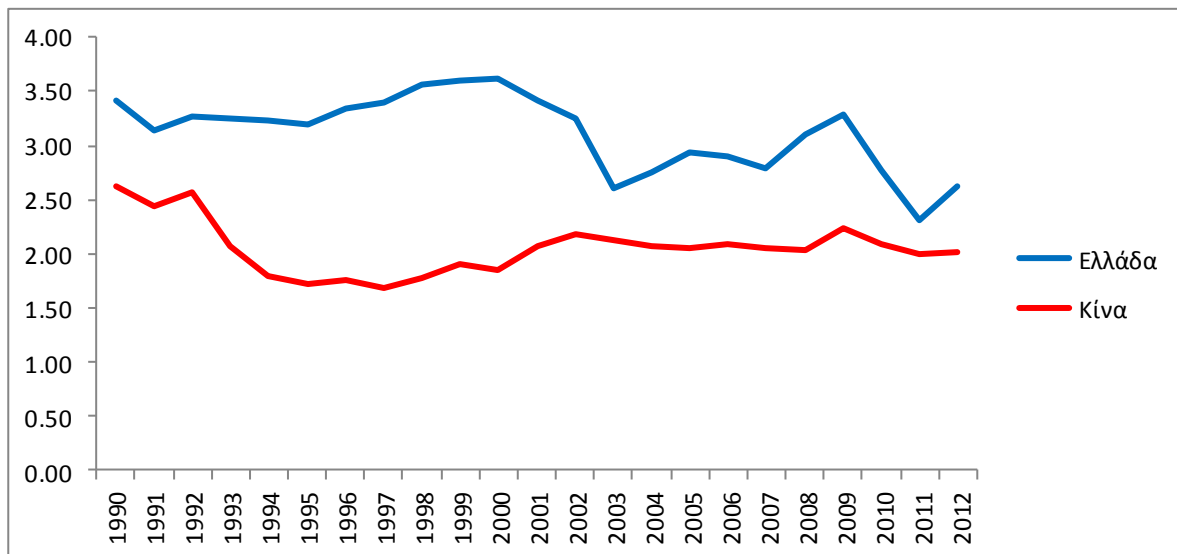
Τα αποτελέσματα γίνονται ευκόλως κατανοητά και μέσω διαγραμματικής απεικόνισης. Συγκεκριμένα, στο διάγραμμα 1 παρουσιάζεται η τάση των στρατιωτικών δαπανών Κίνας και Ευρωπαϊκής Ένωσης, στο διάγραμμα 2 παρουσιάζεται η τάση των στρατιωτικών δαπανών για την περίπτωση της Ελλάδας σε σύγκριση με την Κίνα, ενώ στο διάγραμμα 3 επιχειρείται η συνδυαστική παρουσίαση της τάσης των στρατιωτικών δαπανών για την Ελλάδα, την Κίνα, την Ευρωπαϊκή Ένωση σε σύγκριση με τα παγκόσμια ποσοστά. Τα δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν για το σχεδιασμό των διαγραμμάτων παρατίθενται στο παράρτημα της παρούσας εργασίας.

Διάγραμμα 1. Τάση των στρατιωτικών δαπανών Κίνας και Ευρωπαϊκής Ένωσης

Αναφορικά με το διάγραμμα 1, παρατηρείται μια πιο ομαλή ροή με φθίνουσα κλίση για την Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ για την Κίνα παρατηρούνται τρία υψηλά σημεία το 1992, το 2002 και το 2009. Επιπρόσθετα κατά το 2000 ως 2001 προκύπτει ένα σημείο τομής των στρατιωτικών δαπανών των δύο παραγόντων.

Διάγραμμα 2. Τάση των στρατιωτικών δαπανών Κίνας και Ελλάδας

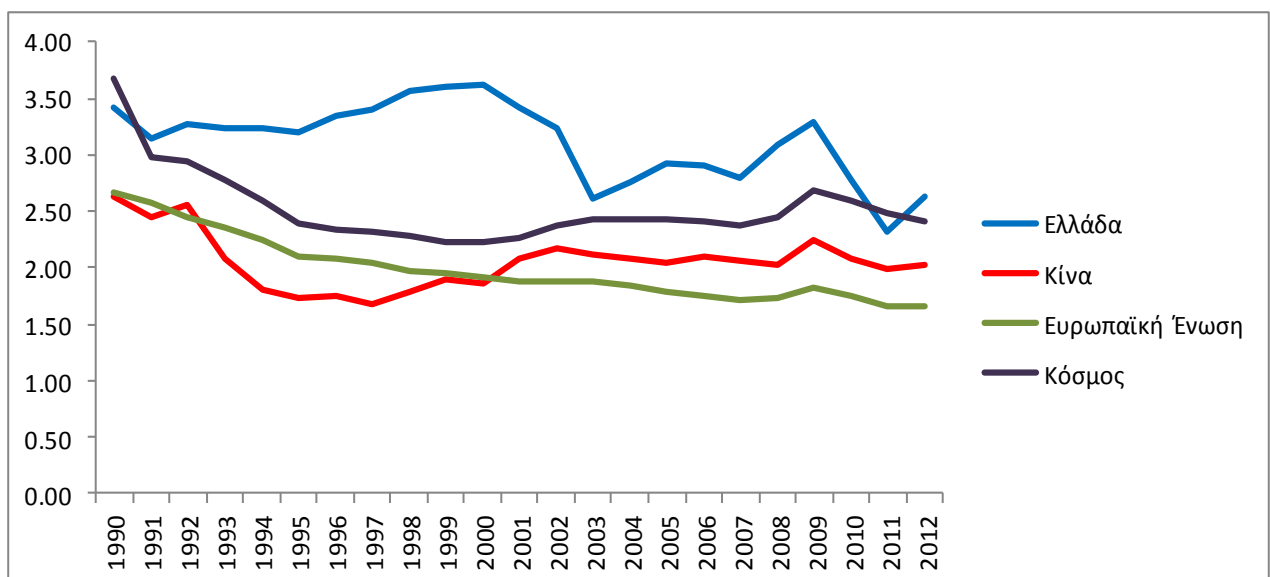

Στο διάγραμμα 2 απεικονίζεται ένα υψηλό ποσοστό αμυντικών δαπανών για την Ελλάδα, το οποίο ουσιαστικά καθορίζεται αφενός από την ιδιαίτερη βαρύτητα που δίνεται στην αμυντική πολιτική της χώρας, η οποία διαμορφώνεται συναρτήσει της γεωπολιτικής θέσης της και των ιστορικών δεδομένων και αφετέρου από το μέγεθος του ΑΕΠ της, το οποίο είναι συγκριτικά πολύ μικρότερο από το αντίστοιχο της Κίνας. Συγκεκριμένα, οι στρατιωτικές δαπάνες της Ελλάδας αγγίζουν κατά μέσο όρο ένα ποσοστό της τάξης του 3.5%, το οποίο λαμβάνει τη μέγιστη τιμή του το έτος 2000 (3.62), έπειτα δέχεται αυξομειώσεις και σημειώνει δεύτερη μέγιστη τιμή το 2009 (3.29), για να ακολουθήσει φθίνουσα πορεία και να σημειώσει ελάχιστη τιμή το έτος 2011 (2.31). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός της σύγκλισης των συγκεκριμένων δαπανών μεταξύ των δύο χωρών με την πάροδο των ετών, το οποίο αποκαλύπτει τη διάθεση εκ μέρους της Κίνας για ενίσχυση της αμυντικής της τακτικής και την ελαστικότητα της ελληνικής αμυντικής πολιτικής, έπειτα από την είσοδο της χώρας στο μηχανισμό στήριξης και την επακόλουθη δημοσιονομική προσαρμογή.

Τέλος, το διάγραμμα 3 περιγράφει τη σύγκριση των υπό εξέταση μεγεθών μεταξύ τους και με τα αντίστοιχα παγκόσμια ποσοστά. Ως προς την παγκόσμια τάση, αυτή αντανακλά μία περικοπή στις στρατιωτικές δαπάνες κατά τη δεκαετία 1992-2002, έπειτα από τη λήξη του πολέμου του Κόλπου το 1991, σε μία προσπάθεια εγκαθίδρυσης ενός ειρηνευτικού πλαισίου και προώθησης των συμφωνιών αφοπλισμού, όπως αυτές περιγράφονται από τη συμφωνία των συμβατικών δυνάμεων στην Ευρώπη (Conventional force in Europe Treaty) και τη συμφωνία START (Strategic Arms Reduction Treaty) για τα πυρηνικά όπλα. Ωστόσο, το

2001 οι στρατιωτικές δαπάνες αυξάνονται και ένα αίτιο για την εξέλιξη αυτή μπορεί να θεωρηθεί η έναρξη του πολέμου στο Αφγανιστάν. Επιπρόσθετα, παρατηρείται αύξηση των στρατιωτικών δαπανών κατά το σημείο εκδήλωσης της χρηματοπιστωτικής κρίσης το 2007. Ακολουθώντας την παγκόσμια τάση, διαπιστώνεται ότι η Κίνα και η Ευρωπαϊκή Ένωση υπολείπονται του παγκόσμιου μέσου όρου με την τελευταία να πλησιάζει τα παγκόσμια επίπεδα τη χρονική περίοδο 1995-1999 και την Κίνα να ακολουθεί τα ποσοστά αυτά από το έτος 2001 και έπειτα.

Διάγραμμα 3. Σύγκριση στρατιωτικών δαπανών Κίνας, Ελλάδας, Ευρωπαϊκής Ένωσης με την παγκόσμια τάση

Σχετικά με τη περίπτωση της Ελλάδας, αυτή σημειώνει ποσοστά ανώτερα του παγκόσμιου μέσου όρου, για λόγους όμοιους με εκείνους που αναφέρθηκαν προηγουμένως, τα οποία εξισώνονται κατά το 2010 – 2011, ενώ κατά το 2012 παρατηρείται ξανά μια υποτυπώδης αύξηση.

Παράλληλα, είναι σκόπιμο να τονιστούν ορισμένες λεπτομέρειες σχετικά με τα μεγέθη του αμυντικού προϋπολογισμού για το έτος 2013, όπως αυτές δίνονται από τη βάση δεδομένων του Διεθνούς Ινστιτούτου Ερευνών για την Ειρήνη της Στοκχόλμης (SIPRI). Συγκεκριμένα, η Κίνα εμφανίζεται ως η δεύτερη χώρα με τον μεγαλύτερο αμυντικό προϋπολογισμό παγκοσμίως με 112 δισεκατομμύρια δολάρια και έπεται των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής,

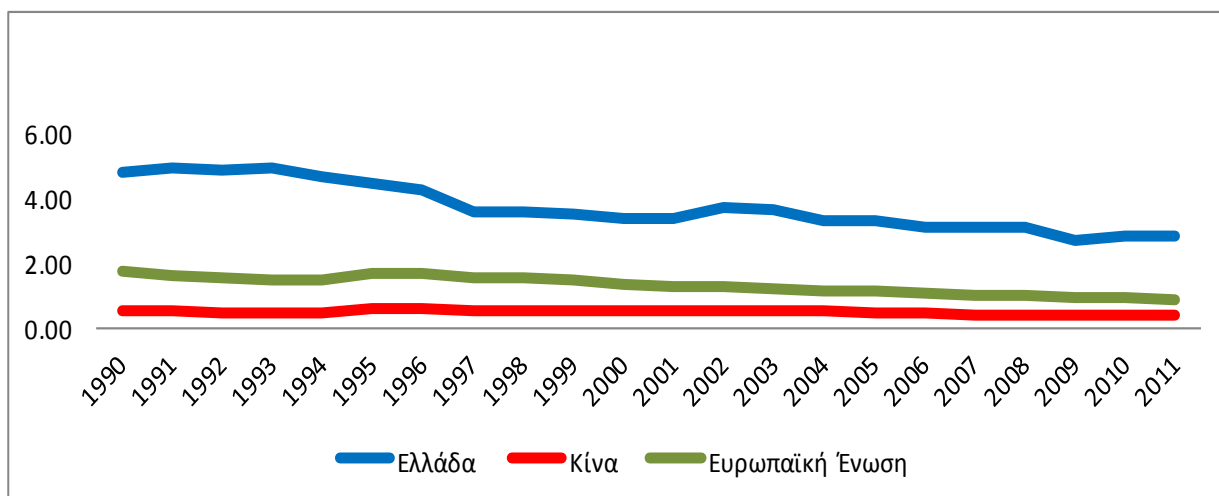
ενώ από τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στρατηγικό ρόλο φαίνεται να διαδραματίζει το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γαλλία και η Γερμανία, οι οποίες λαμβάνουν την πέμπτη, έκτη και όγδοη θέση αντιστοίχως στην παγκόσμια κατάταξη. Τέλος, η Ιταλία, η οποία αποτελεί μία ισχυρή δύναμη στη νότια Ευρώπη καταλαμβάνει την δέκατη τρίτη θέση.

Στο σημείο αυτό, κρίνεται ωφέλιμο να γίνει μία αναφορά και στη στελέχωση των Ενόπλων Δυνάμεων ως ποσοστό του συνολικού εργατικού δυναμικού, ούτως ώστε να διαμορφωθεί μία πιο ολοκληρωμένη εικόνα της βαρύτητας των στρατιωτικών δυνάμεων στην πολιτική και πολιτισμική νοοτροπία της Κίνας, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ελλάδας. Με τον όρο προσωπικό των ενόπλων δυνάμεων περιγράφεται το ενεργό στρατιωτικό προσωπικό, συμπεριλαμβανομένων και των παραστρατιωτικών δυνάμεων, όταν οι τελευταίες μπορούν να υποστηρίξουν ή να αντικαταστήσουν τις τακτικές στρατιωτικές δυνάμεις. Επιπλέον, το εργατικό δυναμικό καλύπτει όλο το φάσμα του ανθρώπινου δυναμικού, το οποίο πληροί τα χαρακτηριστικά του ορισμού του οικονομικά ενεργού πληθυσμού, όπως δίνεται από τη Διεθνή Οργάνωση Εργασίας.

Εξετάζοντας το διάγραμμα 4, συμπεραίνεται ο προσανατολισμός που χαρακτηρίζει την Ελλάδα, καθώς το προσωπικό των Ενόπλων Δυνάμεων αντιπροσωπεύει ένα ποσοστό της τάξης του 4.5% ως το έτος 1997 στο σύνολο του εργατικού δυναμικού, το οποίο είναι αρκετά υψηλό σε σύγκριση με τα αντίστοιχα ποσοστά της Κίνας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα οποία δεν ξεπερνούν το 1% και το 2% αντίστοιχα. Τα μεγέθη αυτά καταδεικνύουν την πολιτική που άσκησε η χώρα για ενίσχυση των στρατιωτικών σωμάτων μέσω μίας ευρείας κλίμακας κοινωνικών παροχών και οικονομικών κινήτρων. Είναι σαφές ότι η ανάγκη ενδυνάμωσης δημιουργείται λόγω της υποβόσκουσας απειλής για εθνική κυριαρχία εκ μέρους της Τουρκίας. Τέλος, από το 2009 και έπειτα τα μεγέθη κυμαίνονται στο 2.8%, εξέλιξη η οποία αντικατοπτρίζει τις απαιτήσεις των δανειστών για ορθολογική δημοσιονομική πολιτική.

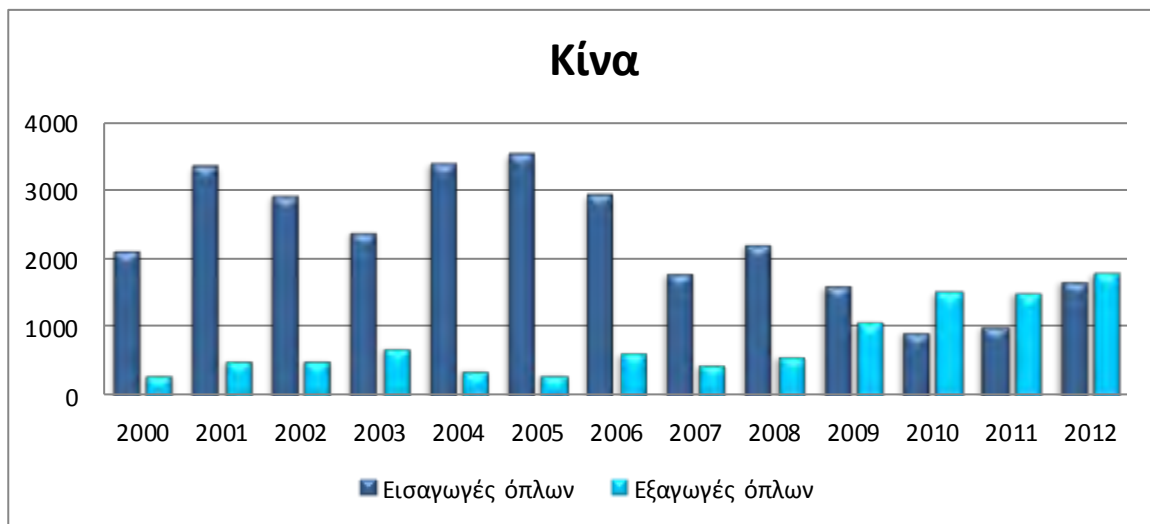
Διάγραμμα 4. Ανθρώπινο δυναμικό Ενόπλων Δυνάμεων Ελλάδας, Κίνας, Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ακολουθώς, γίνεται παρουσίαση του όγκου εξαγωγών και εισαγωγών στρατιωτικού εξοπλισμού και όπλων αναφορικά με την Κίνα και την Ευρωπαϊκή Ένωση και μέσω της ανάλυσης αυτής εξάγονται συμπεράσματα σχετικά με την ανάπτυξη της πολεμικής βιομηχανίας για κάθε υπό εξέταση παράγοντα. Αρχικά, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η έννοια των εισαγωγών και εξαγωγών όπλων, αναφέρεται στις μεταφορές όπλων που καλύπτουν την προσφορά στρατιωτικών όπλων μέσω των πωλήσεων, των ενισχύσεων, των δωρεών και των παροχών μέσω αδειών κατασκευής. Τα στοιχεία που παρατίθενται αναφέρονται στα κύρια συμβατικά όπλα, όπως τα αεροσκάφη, τα τεθωρακισμένα οχήματα, το πυροβολικό, τα συστήματα ραντάρ, τα πυραυλικά συστήματα και τα πλοία που προορίζονται για στρατιωτική χρήση. Εξαιρούνται οι μεταφορές άλλου στρατιωτικού εξοπλισμού, όπως ο ελαφρύς οπλισμός, τα φορτηγά, το μικρού μεγέθους πυροβολικό, τα πυρομαχικά, ο βοηθητικός εξοπλισμός και η μεταφορά τεχνολογίας.

Η ανάλυση αφορά στο χρονικό διάστημα 2000-2012 και τα ποσά αντιστοιχούν σε εκατομμύρια δολάρια και σε σταθερές τιμές του 1990. Το διάγραμμα 5 παρουσιάζει τη σύγκριση εισαγωγών και εξαγωγών όπλων για την Κίνα, ενώ η αντίστοιχη διαδικασία για την Ευρωπαϊκή Ένωση πραγματοποιείται στο διάγραμμα 6.

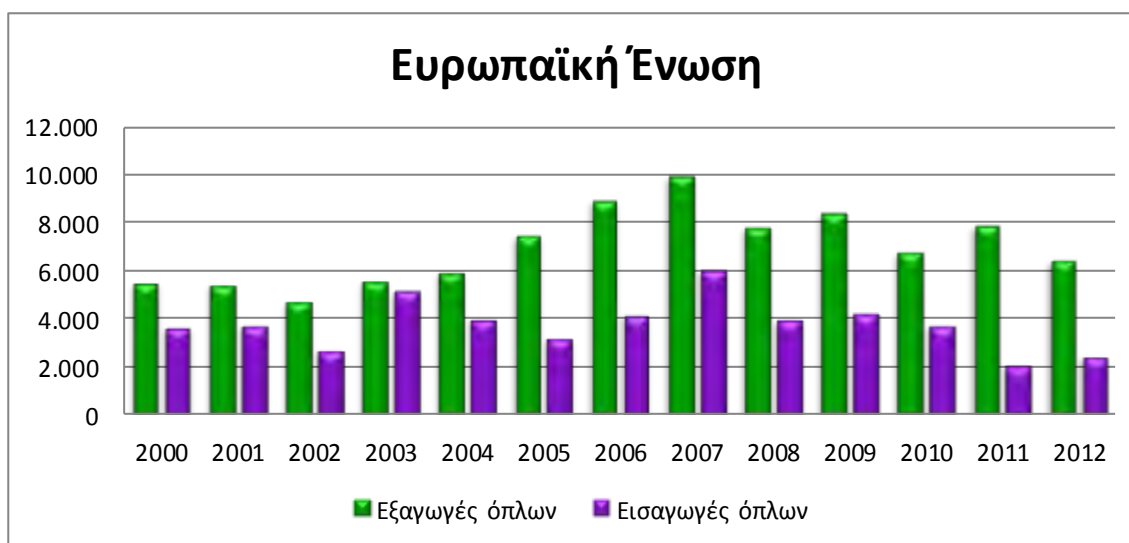
Διάγραμμα 5. Όγκος εισαγωγών και εξαγωγών στρατιωτικού εξοπλισμού Κίνας (σε εκατομμύρια δολάρια)

Μελετώντας το διάγραμμα, είναι προφανές ότι η Κίνα χαρακτηρίζεται από έντονη εισαγωγική δραστηριότητα, η οποία κυμαίνεται στα τρία δισεκατομμύρια δολάρια την περίοδο 2001 ως 2006. Αντίθετα, ο όγκος των εξαγωγών υπολείπεται του αντίστοιχου όγκου των εισαγωγών και ως το έτος 2008 δεν ξεπερνά το ένα δισεκατομμύριο δολάρια. Ωστόσο, από το 2009 ως το 2011 δημιουργείται μία αντίθετη ροή, η οποία συνοδεύεται από μείωση των εισαγωγών και αύξηση των εξαγωγών, ενώ το 2012 παρατηρείται μία εξισορρόπηση με ένα ελαφρύ προβάδισμα των εξαγωγών. Τα ανωτέρω μεγέθη καταδεικνύουν την οικονομική ανάπτυξη που σημειώνει η Κίνα τις τελευταίες δύο δεκαετίες και ουσιαστικά εκφράζουν και την οικονομική εξέλιξη της Κίνας, η οποία έχει ξεκινήσει να διευρύνει τον στρατηγικό της ρόλο εκτός της μεταποιητικής βιομηχανίας και σε υπόλοιπους οικονομικούς κλάδους, όπως είναι αυτός της πολεμικής βιομηχανίας.

Για την περίπτωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα μεγέθη που σημειώνονται είναι αντίστροφα ως προς τον όγκο των εξαγωγών και συγκλίνουν με τα αντίστοιχα μεγέθη της Κίνας ως προς τις εισαγωγές, όπως αυτά εμφανίζονται στο διάγραμμα 6.

Διάγραμμα 6. Όγκος εισαγωγών και εξαγωγών στρατιωτικού εξοπλισμού Ευρωπαϊκής Ένωσης (σε εκατομμύρια δολάρια)

Στο συγκεκριμένο διάγραμμα αποτυπώνεται ο κύριος εξαγωγικός χαρακτήρας της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα της αμυντικής βιομηχανίας, καθώς πραγματοποιείται τεράστιος όγκος εξαγωγών, με σημείο αναφοράς το έτος 2007, όπου το ύψος της συγκεκριμένης εμπορικής δραστηριότητας ανέρχεται στα 10 δισεκατομμύρια δολάρια. Επιπλέον, κατά την επταετία 2005 ως 2012 ο όγκος των εξαγωγών δεν κατέρχεται του ορίου το 6 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Όσον αφορά στις εισαγωγές, παρουσιάζουν ένα μέγιστο άκρο των 6 δισεκατομμυρίων δολαρίων το έτος 2007 και ένα ελάχιστο σημείο που αγγίζει τα δύο δισεκατομμύρια δολάρια το 2011. Εναλλακτικά, εξάγεται το συμπέρασμα ότι η Ευρώπη ακολουθεί ως το 2007 μία επιθετική εξαγωγική πολιτική, η οποία περιορίζεται λόγω της εκδήλωσης της οικονομικής κρίσης. Ωστόσο, η πολιτική αυτή αντισταθμίζεται από τη διατήρηση ενός υψηλού εξαγωγικού μεγέθους και την αισθητή μείωση των εισαγωγών τα έτη 2011 και 2012, ενέργειες οι οποίες υπαγορεύονται από την πολιτική δημιουργίας πλεονάσματος στο εμπορικό ισοζύγιο.

Ο εξαγωγικός ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην αμυντική βιομηχανία διαφαίνεται και από την εξέταση της παγκόσμιας κατάταξης των κρατών με τις μεγαλύτερες εξαγωγές σε όπλα, η οποία είναι διαθέσιμη στον διαδικτυακό ιστό SIPRI. Προκαλεί ιδιαίτερη εντύπωση το γεγονός ότι για το χρονικό διάστημα 2009 ως 2013 επτά κράτη – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης περιλαμβάνονται στην παγκόσμια κατάταξη με τα είκοσι μεγαλύτερα εξαγωγικά κράτη στον τομέα των όπλων. Συγκεκριμένα, η Γερμανία λαμβάνει την τρίτη θέση, η Γαλλία,

το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ισπανία την πέμπτη, έκτη και έβδομη θέση αντίστοιχα, η Ιταλία την ένατη θέση, η Σουηδία την ενδέκατη και η Ολλανδία τη δωδέκατη θέση. Παράλληλα, η Κίνα κατατάσσεται στην τέταρτη θέση ως παγκόσμιος εξαγωγέας όπλων, ενώ ο πρώτος εξαγωγέας είναι οι ΗΠΑ.

Κατά παρόμοιο τρόπο, στην κατάταξη με τους παγκόσμιους εισαγωγείς όπλων για τη χρονική περίοδο 2009 – 2013, η Κίνα λαμβάνει τη δεύτερη θέση και ακολουθεί την Ινδία. Το μόνο κράτος που αντιπροσωπεύει την Ευρώπη ως εισαγωγέας όπλων είναι το Ηνωμένο Βασίλειο, το οποίο καταλαμβάνει τη δέκατη έκτη θέση. Αναφορικά με την περίπτωση της Ελλάδας, το διάστημα 2004 - 2010 αυτή αποτελούσε τον πέμπτο μεγαλύτερο εισαγωγέα όπλων και στρατιωτικού εξοπλισμού σε παγκόσμιο επίπεδο, ενώ την πενταετία 2007-2011, λειτουργούσε ως ο μεγαλύτερος παραλήπτης γερμανικών και ακολούθως γαλλικών εξοπλιστικών συστημάτων (SIPRI Yearbook, 2011).

7.3. Συμπεράσματα

Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων προκύπτει ότι η Κίνα από το 1990 και έπειτα παρουσιάζει αξιοσημείωτη οικονομική ανάπτυξη, αποβάλλοντας τον εσωστρεφή και παθητικό ρόλο που ασκούσε μέχρι πρότινος και υιοθετώντας μία επιθετική πολιτική, η οποία την ανέδειξε ως μία από τις ισχυρότερες οικονομίες παγκοσμίως. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται και από την διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων στο Πεκίνο το 2008, καθώς μία τέτοια ανάθεση πραγματοποιείται με βάση οικονομικά και τεχνικά κριτήρια. Αναφορικά με τις στρατιωτικές δαπάνες, η ραγδαία αύξησή τους αποτελεί ένδειξη του στόχου της χώρας να εδραιωθεί αφενός ως κυρίαρχη στρατιωτική παρουσία στον Ειρηνικό Ωκεανό και αφετέρου να ασκήσει μεγαλύτερη επιρροή στο παγκόσμιο στερέωμα. Παράλληλα, ο ρόλος της ως δεύτερος εξαγωγέας όπλων επισημαίνει τη μεταστροφή από την κύρια απασχόληση στη μεταποιητική βιομηχανία στην ανάπτυξη των υπόλοιπων οικονομικών κλάδων, την εξέλιξη της πολεμικής βιομηχανίας και την προώθηση των διαστημικών προγραμμάτων.

Για την περίπτωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παρατηρείται μία συνέπεια κατά την εξέταση των στρατιωτικών δαπανών σε σχέση με τις συνθήκες που έχουν υπογραφεί από το 1992 με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ ως τη σημερινή εποχή, καθώς σύμφωνα με τον Nugent (2004), η Ένωση έχει θέσει συγκεκριμένα όρια ως προς την ανάπτυξη της στρατιωτικής ισχύος και δεν αναμένει σημαντική υπέρβαση των ορίων αυτών. Παράλληλα, η χρηματοπιστωτική κρίση

φαίνεται να έχει μειώσει τη δύναμη των χωρών της Ένωσης, ενώ δημιουργείται ένα επιπρόσθετο πρόβλημα από τη διαφωνία ως προς τη διαχείριση των στρατιωτικών πόρων, καθώς η Γαλλία και η Πολωνία διατυπώνουν την πρόταση της συγκέντρωσης των πόρων αυτών στα αυστηρά πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, άποψη η οποία αντιτίθεται στα συμφέροντα του Ηνωμένου Βασιλείου και του NATO. Επιπλέον, οι εξαγωγές όπλων διαδραματίζουν κομβικό ρόλο, ενισχύοντας το συνολικό ευρωπαϊκό ΑΕΠ. Εναλλακτικά, η πολιτική διατήρησης ενός μεγάλου ύψους εξαγωγών και μείωσης των αντίστοιχων εισαγωγών, δημιουργεί όπως αναφέρθηκε πλεόνασμα και λειτουργεί ως αντίβαρο στην επιθετική εξαγωγική δραστηριότητα της Κίνας στον τομέα των αγαθών.

Αναφορικά με την περίπτωση της Ελλάδας προκαλεί ιδιαίτερο ενδιαφέρον το υψηλό ποσοστό στρατιωτικών δαπανών και του ανθρώπινου δυναμικού που στελεχώνει τις Ένοπλες Δυνάμεις. Η εξήγηση που μπορεί να δοθεί έγκειται αφενός στη γεωπολιτική θέση της χώρας, καθώς βρίσκεται σε ένα αρκετά κομβικό σημείο στη Μεσόγειο Θάλασσα και παράλληλα συνορεύει με την Αλβανία, τη Βουλγαρία, την πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (Π.Γ.Δ.Μ.) και την Τουρκία και αφετέρου στους ιστορικούς πολέμους με την τελευταία. Συγκεκριμένα, η Ελλάδα διαθέτει το μεγαλύτερο ποσοστό ανθρώπινου δυναμικού στις Ένοπλες Δυνάμεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο για την πλειοψηφία των ετών που εξετάζονται. Προκαλεί, ωστόσο, εντύπωση το γεγονός ότι το αντίστοιχο ποσοστό ανθρώπινου δυναμικού της Τουρκίας υπολείπεται του ελληνικού κατά προσέγγιση κατά μία ποσοστιαία μονάδα. Τέλος, ως προς τις εισαγωγές στρατιωτικού εξοπλισμού, δημιουργούνται ποικίλα ερωτήματα για την υψηλή θέση που καταλαμβάνει η χώρα στην κατάταξη με τους μεγαλύτερους εισαγωγείς, η οποία δε συνάδει με τις δυσμενείς οικονομικές συνθήκες που χαρακτήριζαν τη χώρα τη συγκεκριμένη περίοδο.

8. Σύνοψη

8.1. Επίλογος

Η διαμόρφωση των στρατιωτικών δαπανών είναι ένα ζήτημα, προκαλεί έντονο ερευνητικό ενδιαφέρον, διότι στο σύγχρονο παγκόσμιο οικονομικό και πολιτικό σύστημα, ο όγκος των αμυντικών δαπανών αφενός αντικατοπτρίζει τη βαρύτητα που αποδίδεται στην εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας και αφετέρου αποτελεί έναν δείκτη οικονομικής ανάπτυξης της υπό εξέταση χώρας ή πολιτικής ένωσης. Στη συγκεκριμένη μελέτη παρουσιάστηκαν τα συγκριτικά αποτελέσματα ως προς τη διαμόρφωση των δαπανών του αμυντικού τομέα για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Κίνα και για το χρονικό διάστημα 1990 ως 2012.

Το συμπέρασμα που ουσιαστικά προκύπτει είναι η αντίθεση ως προς την αμυντική συμπεριφορά που υιοθετείται εκ μέρους της Κίνας και της Ευρώπης. Συγκεκριμένα, παρατηρείται αναφορικά με την εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως αυτή διαμορφώθηκε μέσω της εφαρμογής μείζονος σημασίας συνθηκών και οι οποίες παρουσιάζονται στο κεφάλαιο 2, ότι καταβάλλεται μία προσπάθεια αποφόρτισης της έντασης ως προς την εξωτερική πολιτική και παγίωσης ενός ειρηνευτικού πλαισίου και συντονισμού των κρατών – μελών της. Αντίθετα, η Κίνα, όπως παρουσιάζεται στα κεφάλαια 3 και 4 αποδίδει ιδιαίτερη βαρύτητα στην εξέλιξη της αμυντικής βιομηχανίας, της πυρηνικής επιστήμης και της προώθησης των διαστημικών προγραμμάτων. Εναλλακτικά, η Κίνα προσπαθεί να εκσυγχρονιστεί και να συνδυάσει το συγκριτικό της πλεονέκτημα ως προς το εργατικό δυναμικό με τους ανωτέρω τομείς. Παράλληλα, οι τομείς αυτοί μεγεθύνουν την κινεζική οικονομία και ενισχύουν το επίπεδο της αγοραστικής δύναμης. Τέλος, η ανάλυση του μεγέθους των στρατιωτικών δαπανών επιβεβαιώνει αυτό το γεγονός και αποκαλύπτει την εντατική προσπάθεια της Κίνας να εδραιώσει την κυριαρχία της στην ευρύτερη γεωγραφική περιοχή, αλλά και να διαδραματίσει κυρίαρχο ρόλο στο παγκόσμιο οικονομικό και πολιτικό σύστημα, ενώ τα πτωτικά μεγέθη που χαρακτηρίζουν την ευρωπαϊκή άμυνα υποδηλώνουν τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης και σε αυτόν τον κλάδο.

8.2. Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Η διαμόρφωση της πολιτικής ασφαλείας και άμυνας έχει αποτελέσει αντικείμενο πολλών ερευνητικών μελετών, καθώς το παγκόσμιο κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό περιβάλλον μεταβάλλεται διαρκώς, συνεπώς εξασφαλίζει τη δυναμική περαιτέρω επέκτασης. Μία ενδιαφέρουσα πρόταση για τη συνέχεια της μελέτης αποτελεί και η εμβάθυνση στην αμφίδρομη σχέση των αμυντικών δαπανών και του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος, καθώς και στη σχέση των όγκου των εμπορικών συναλλαγών με τις στρατιωτικές δαπάνες μέσω της εφαρμογής ενός οικονομετρικού υποδείγματος. Επίσης, θα μπορούσε να περιληφθεί και η μέτρηση της αποδοτικότητας ως προς τον τομέα της αμυντικής βιομηχανίας, ούτως ώστε να εξαχθεί το συμπέρασμα της ορθολογικής αξιοποίησης των παραγωγικών πόρων μεταξύ Κίνας και Ευρώπης. Επιπρόσθετα, σε αντίστοιχη μελέτη, θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν στη σχέση Κίνας και Ευρωπαϊκής Ένωσης και οι υπόλοιπες χώρες που αποτελούν ραγδαία αναπτυσσόμενες οικονομίες, καθώς είναι γνωστό ότι η Ινδία αποτελεί τον πρώτο εισαγωγέα στρατιωτικού εξοπλισμού παγκοσμίως. Τέλος, είναι ωφέλιμο να ενσωματωθούν και μελλοντικές προβλέψεις για την πορεία των αμυντικών δαπανών της Κίνας, οι οποίες ενδεχομένως θα θέσουν υπό αμφισβήτηση την ευρωπαϊκή και αμερικανική κυριαρχία.

9. Βιβλιογραφία

- Ανδρικοπούλου, Ε., Καυκαλάς Γ., (2000). *Ο νέος Ευρωπαϊκός χώρος: Η Διεύρυνση και η Γεωγραφία της Ευρωπαϊκής Ανάπτυξης*. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο.
- Θεοδωρόπουλος, Β., (1999). *Το ΝΑΤΟ και η Ευρωπαϊκή Άμυνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.
- Καντάς, Α. (2005). *Οικονομική Άμυνας-Ασφάλειας*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Κεντρωτής, Κ.Δ., (2003). *Θησέας και Μινώταυρος: Ο Μίτος της ΚΕΠΠΑ και των εξωτερικών σχέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Κιντής Α. (2005). Πρόσφατες εξελίξεις στον τομέα της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφαλείας και Άμυνας και στο ΝΑΤΟ: Συνέπειες για την Ελλάδα, *Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ)*, 1-26.
- Κόλλιας, Χ., (1998). *Η Πολιτική Οικονομία της Άμυνας*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Παρατηρητής.
- Κουσκουβέλης, Η., (1996). *Διπλωματία και Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενόψει της Διακυβερνητικής του 1996*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Λάβδας, Κ. (2002). *Δημιουργία και εξέλιξη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Λιανός, Θ., (1997). *Μαρξιστική Οικονομική Θεωρία*. Αθήνα: Μπένου
- Λιανός, Θ. και Μπένου, Θ. (1998). *Μακροοικονομική Θεωρία και πολιτική*, 6η έκδοση. Αθήνα: Μπένου
- Μούσης, Ν., (1998). *Ευρωπαϊκή Ένωση Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Μπωβουάρ, Σ., (1986). *Η Μεγάλη Πορεία: Δοκίμιο για την Κίνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Γλάρος.
- Ντάλης, Σ., (2004). *Οι Διατλαντικές Σχέσεις Συνεργασία ή Ανταγωνισμός*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

- Παπαδοπούλου, Λ., (2008). *Στοιχεία Δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Παπαστάμκος, Γ., Γκίκας, Β., Λιάκουρας, Π., (2002). *Εθνική και Ευρωπαϊκή Ασφάλεια και Διαχείριση Κρίσεων*. Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Παρίσης, Ι., (1997). *Η Ευρωπαϊκή άμυνα και Ασφάλεια στη μεταψυχροπολεμική εποχή*. Εκδόσεις Κ. Τουρίκη.
- Παρίσης, Ι., (2009). «Ο ρόλος των ευρωπαϊκών ενόπλων δυνάμεων». *Ευρωπαϊκή Έκφραση*, τ. 75.
- Στάγκος, Π.Ν., Σαχπεκίδου, Ε.Ρ., (2000). *Δίκαιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Στεφάνου, Κ., (2006). *Το Θεσμικό και Κανονιστικό Πλαίσιο των Εξωτερικών Σχέσεων της ΕΚ/ΕΕ*. Αθήνα: Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.
- Τενεκίδης, Γ., (1978). *Κοινωνιολογία των διεθνών σχέσεων*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Τσαρδανίδης, Χ., (2008). *Διεθνείς σχέσεις. Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις: Αφιέρωμα στον Θεόδωρο Κουλουμπή. Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ)*: 473-482. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Abell, J.D., (1990). “Defence spending and unemployment rates: An empirical analysis disaggregated by race”. *Cambridge Journal of Economics*, 14, (4), 405-419
- Ackrill, R.W., (2000). *The Common Agricultural Policy*. Sheffield: Sheffield Academic Press for the University Association for Contemporary European Studies.
- Anderton, C.H., (1995). *Economics of arms trade, Handbook of Defense Economics, vol. 1*. North Holland: Amsterdam, 1995. pp. 523-561
- Apter, D.E., Saich, T., (1994). *Revolutionary Discourse in Mao's Republic*. Harvard University Press.
- Balassa, B., (1965). “Trade liberalization and “revealed” comparative advantage”. *The Manchester school of economics and social studies*, Vol.33, pp.99-123.
- Naughton, B.J., (1995). *Growing out of the plan*. Cambridge University Press.

- Blaug, M., (1992). *The Methodology of Economics: How Economists Explain*, 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press
- Brzoska, M., (1995). *World Military Expenditures, Handbook of Defense Economics*. vol. 1. North Holland: Amsterdam. pp. 46-65.
- Busky, D., (2002). *Communism in History and Theory: Asia, Africa, and the Americas*. Greenwood Publishing Group.
- Callaghan, J.M., Kermic, F., (2003). *Armed Forces and International security: global trends and issues*. Transaction Publishers.
- Centro Superior de Estudios de la Defensa Nacional, (2009). *China and the global security system of XII century*. Spanish Ministry of Defence.
- Cheng, L.J., (1992). “An analysis of the cultural exchange between Mainland China and U.S.A.”. *U.S.A. Monthly Bulletin*, 7, (9), pp. 133-147.
- Cornish, P., Edwards, G., (2005). “The strategic culture of the European Union: a progress report”. *International Affairs*, Vol.81, (4) , pp.801-820.
- Custers, P., (2010). “Military Keynesianism today: an innovative discourse”. *Institute of Race Relations*, Vol. 51, (4), pp. 79–94
- Cypher, J., (2007). “From Military Keynesianism to Global Neoliberal Militarism”. *Monthly Review*, 59, (2), pp. 45–48
- Dunne, P., (1990). “The Political Economy of Military Expenditure”. *Cambridge Journal of Economics*, 14, (4), pp. 395-404.
- Economou, A., Metaxas, T., (2011). “EU and US security policy from the cold war era to the 21st century: the institutional evolution of cfsp and the factors that determine the American military supremacy”. MPRA Paper 41003, *University Library of Munich*, Germany.
- Economy, E.C., (2007). “The Great Leap Backward?”. *Foreign Affairs*, 86, (5).
- Embree, A.T., Gluck, C., (1997). *Asia in Western and World History: A Guide for Teaching*. M.E. Sharpe.

- Fischer, W., (1989). "China as a player in the world economy". *China Economic Review*, Vol.1, pp.9-21.
- Foster-Carter, A., (1976). "From Rostow to Gunder Frank: Conflicting Paradigms in the analysis of Underdevelopment". *Pergamon Press*, Vol.4, 3, pp. 167-184.
- Fox, J., Godement, F., (2009). "A power Audit of EU-China Relations". *European Council on foreign Relations*.
- Guyot, M., Vranceanu, R., (2001). "European defence: The cost of partial integration", *Defence and Peace Economics*, Vol.12, (2), pp.157-174.
- Hall, P., Soskice, D., (2003). "Varieties of Capitalism: The institutional foundation of comparative advantage". *Industrial relation Journal*, Vol.34, (2) , pp. 241-250.
- Hart-Landsberg, M., Burkett, P., (2008). "Contradictions of Capitalist Industrialization in East Asia: A Critique of "Flying Geese" Theories of Development". *Economic Geography*, Volume 74, Issue 2, pages 87–110
- Hartley, K., (2003). "The future of European defense Policy: An economic perspective". *Carfax Publishing*, Vol.14, (2), pp.107-115.
- Hartley, K., (2007). "Defense economics: achievements and challenges". *Economics of Peace and Security Journal, Economists for Peace and Security (UK)*, vol. 2(1), pages 45-50, January.
- Hartley, K., (2011). "Defence RD Spending". *World Economics, Economic & Financial Publishing*, London, United Kingdom, vol. 12(1), pages 103-114, January.
- Heinz, D.B., Tomenendal, M., (2012). "The emerging market hype-putting market size and growth in BRIC countries into perspective". *Emerald Group Publishing*, Vol.8, 3, pp.241-258.
- Hildebrandt, G., (1999). "The Military Production Function". *Defence and Peace Economics*, Vol. 10, (3) - pp. 247-272
- Holz, K., (2008). "China's economic growth 1978-2025: what we know today about China's economic growth tomorrow". *World Development*, Volume 36, 10, pp. 1665–1691

- Kollias, C., (1994a). “The Economic Effects of Defence Spending in Greece 1963-90: Some Preliminary Econometric Findings”, *Spoudai*, vol. 44, pp. 114-130.
- Krugman, P., Obstfeld, M., (2003). Διεθνής Οικονομική, Τόμος Α και Β. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Krugman, P., (2009). “The Increasing Returns Revolution in Trade and Geography”. *The American Economic Review*, 99 (3), pp. 561–571.
- Kugelmann, D., (2008). “The Future of the Common Foreign and Security Policy: Reform of the EU-Treaty”. *Department of Applied Sciences*, University of Harz, 1-9.
- Ling, L., Ruixing, H., Lei, Z. (2014). “Determinants of Military Expenditure In China: Evidence From 1994 To 2008”. *Review of the Air Force Academy*, No 1 (25), pp 39 -42.
- Macfarquhar, R., Schoenhals, M. (2007). “Mao’s Last Revolution”. *Pacific Affairs*, Vol. 80, No. 3, pp. 506-508
- Maizeils, A., Nissanke M.,K., (1986). “The determinants of military expenditures in developing countries”. *World development*, Vol.14, 9, pp. 1125 – 1140.
- Matsuyama, K., (1992). “Agricultural Productivity, Comparative advantage and economic growth”. *Journal of Economic theory*, Vol.58, pp. 317-334.
- Mattera, A., (1992). *Η ενιαία ευρωπαϊκή αγορά: Οι κανόνες και η λειτουργία της*. Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- McGuire, D., (2007). *Economics of Defence in a Globalized World, Handbook of defense economics, vol. 2*. North Holland: Amsterdam, pp. 624- 641.
- Melman, S., (1985). *The Permanent War Economy: American Capitalism in Decline* (revised and updated). New York: Simon and Schuster
- Mirsky, J., (2009). “The China We Don't Know”. *New York Review of Books*, Volume 56, (3), pp.383.
- Nugent, N., (2004). *Πολιτική και διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση*. Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλας

- Palma, G., (1978). “Dependency: A formal theory of underdevelopment or a methodology for the analysis of concrete situations of underdevelopment”. *Pergamon Press*, Vol.6, pp. 881-924.
- Paret, P., (1989). “Military Power,” *The Journal of Military History*, Vol. 53, No. 3, pp. 240.
- Pomeranz, K., (2000). *The Great Divergence*. Princeton University Press.
- Poulain, L., (2011). “China’s New Balkan Strategy”. *Center for Strategic and International Studies*, Vol.1, 2, pp.1-7.
- Ram, R., (1995). *Defense Expenditure and Economic Growth, Handbook of Defense Economics, vol. 1*. North Holland: Amsterdam, pp. 252-271.
- Riddell, T., (1986). “Marxism and Military Spending”. *Journal of Post-Keynesian Economics*, 8, (4), pp. 574- 580.
- Rowthorn, R., Wells, J. R., (1987). *De-industrialization and foreign trade*. Cambridge; New York and Melbourne: Cambridge University Press. p. xi, 422.
- Scheetz, T., (1991), “The Macroeconomic Impact of Defence Expenditures: Some Econometric Evidence for Argentina, Chile, Paraguay and Peru”, *Defence Economics*, vol.3, pp. 65-81.
- Stockholm International Peace Research Institute (2011). *Armaments, Disarmament and International Security*. SIPRI Yearbook 2011.
- Smith, R., (1977). “Military Expenditure and Capitalism”. *Cambridge Journal of Economics*, vol. 1, pp. 61-76.
- Smith, R., (1995). *The demand for military expenditure, Handbook of Defense Economics, vol. 1*. North Holland: Amsterdam, pp. 69-87.
- Tamura, E., (1997). *China: Understanding Its Past. Volume 1*. University of Hawaii Press.
- Tao Yang, Dennis (2008). “China's Agricultural Crisis and Famine of 1959–1961: A Survey and Comparison to Soviet Famines”. *Palgrave MacMillan, Comparative Economic Studies*, 50, pp. 1–29.

Volrath, T.L., (1991). "A theoretical evaluation of alternative. Trade intensity measures of revealed comparative advantage". *Springer Press*, pp. 265-280.

Warner, J., Asch, B., (1995). *The economics of military manpower, Handbook of Defense Economics, vol. 1*. North Holland: Amsterdam, pp. 348-386.

Zhao, S., (2000). *China and Democracy: Reconsidering the Prospects for a Democratic China*. Routledge.

Διαδίκτυο

Κοτζιάς, Ν., (2010). "Διδάγματα από την ιστορία της Κίνας", *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*.
<http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=150139>

European Commission, (2014). "Bilateral Trade Relations: China", External Trade.
http://ec.europa.eu/trade/issues/bilateral/countries/china/index_en.htm

Information Office of The State Council of The People's Republic Of China (2004).
China's National Defense in 2004, <http://www.china.org.cn/>

Information Office of The State Council of The People's Republic Of China (2008).
China's National Defense in 2008, <http://www.china.org.cn/>

Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, (2003). "China's EU
Policy Paper". <http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjzjg/xos/dqzzywt/t27708.htm>

National Intelligence Council. (2013) Office of The Director Of National Intelligence:
Mapping the Global Future: the 2020 Global Landscape. <http://www.dni.gov/index.php>

Rettman, A., (2012). "Military spending: EU dwarf shrinks as US gets bigger". *EU
observer*, <http://euobserver.com/defence/115906>

Ιστοσελίδες

<http://www.eofn.gr/>

http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/index_el.htm

<http://www.naftemporiki.gr/finance/story/789468/ellada-kina-prokrima-gia-peraitero-ependuseis-i-cosco>

http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database

Παράρτημα

Τα δεδομένα διατίθενται στον διαδικτυακό τόπο της World Bank και συγκεκριμένα στην ακόλουθη βάση δεδομένων:

<http://data.worldbank.org/indicator/all>

Πίνακας 4. Στρατιωτικές δαπάνες Ελλάδας, Κίνας, Τουρκίας, Ευρωπαϊκής Ένωσης και παγκόσμιος μέσος όρος.

Year	Greece	China	Turkey	European Union	World
1990	3.42	2.62	3.54	2.67	3.67
1991	3.14	2.45	3.76	2.58	2.98
1992	3.27	2.56	3.87	2.44	2.93
1993	3.24	2.07	3.92	2.36	2.77
1994	3.23	1.80	4.06	2.25	2.60
1995	3.20	1.73	3.90	2.10	2.40
1996	3.34	1.76	4.14	2.07	2.33
1997	3.40	1.68	4.10	2.03	2.32
1998	3.57	1.78	3.26	1.97	2.28
1999	3.60	1.90	3.98	1.94	2.23
2000	3.62	1.85	3.75	1.91	2.23
2001	3.41	2.07	3.68	1.87	2.26
2002	3.24	2.18	3.89	1.88	2.37
2003	2.61	2.12	3.39	1.87	2.43
2004	2.75	2.07	2.78	1.84	2.43
2005	2.93	2.05	2.50	1.79	2.44
2006	2.91	2.09	2.47	1.75	2.41
2007	2.79	2.06	2.33	1.71	2.37
2008	3.10	2.03	2.31	1.73	2.44
2009	3.29	2.24	2.63	1.82	2.68
2010	2.78	2.08	2.43	1.74	2.59
2011	2.31	2.00	2.28	1.65	2.49
2012	2.63	2.02	2.31	1.65	2.41

Πηγή: World Bank, indicators, public sector, Military expenditure (% of GDP)

Πίνακας 5. Ανθρώπινο δυναμικό Ενόπλων Δυνάμεων Ελλάδας, Τουρκίας, Κίνας, Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Year	Greece	China	Turkey	European Union
1990	4.81	0.55	3.86	1.72
1991	4.96	0.50	3.96	1.64
1992	4.89	0.48	3.44	1.56
1993	4.93	0.46	3.50	1.49
1994	4.66	0.44	3.87	1.48
1995	4.47	0.61	3.24	1.71
1996	4.29	0.60	3.28	1.65
1997	3.57	0.52	3.80	1.57
1998	3.61	0.54	3.71	1.53
1999	3.50	0.54	3.72	1.45
2000	3.35	0.54	3.79	1.34
2001	3.39	0.52	3.00	1.27
2002	3.71	0.50	2.95	1.24
2003	3.66	0.49	2.97	1.18
2004	3.31	0.49	2.75	1.11
2005	3.31	0.48	2.69	1.11
2006	3.13	0.46	2.64	1.03
2007	3.12	0.36	2.59	1.00
2008	3.11	0.36	2.52	0.99
2009	2.73	0.36	2.43	0.92
2010	2.84	0.36	2.34	0.93
2011	2.80	0.36	2.30	0.88

Πηγή: World Bank, indicators, public sector, Armed forces personnel (% of total labor force)

Πίνακας 6. Εξαγωγές όπλων.

Year	China	European Union
1990	961.000.000	7.205.000.000
1991	1.351.000.000	6.762.000.000
1992	692.000.000	4.953.000.000
1993	1.445.000.000	5.549.000.000
1994	1.129.000.000	7.185.000.000
1995	1.059.000.000	5.544.000.000
1996	792.000.000	7.167.000.000
1997	450.000.000	8.491.000.000
1998	364.000.000	8.173.000.000
1999	344.000.000	6.892.000.000
2000	300.000.000	5.512.000.000
2001	512.000.000	5.444.000.000
2002	518.000.000	4.728.000.000
2003	692.000.000	5.601.000.000
2004	380.000.000	5.942.000.000
2005	314.000.000	7.434.000.000
2006	623.000.000	8.934.000.000
2007	454.000.000	9.949.500.000
2008	579.000.000	7.818.000.000
2009	1.076.000.000	8.395.000.000
2010	1.518.000.000	6.746.000.000
2011	1.506.000.000	7.869.500.000
2012	1.783.000.000	6.417.500.000

Πηγή: World Bank, indicators, public sector, Arms exports (SIPRI trend indicator values)

Πίνακας 7. Εισαγωγές όπλων

Year	China	European Union
1990	211.000.000	5.598.000.000
1991	242.000.000	5.903.000.000
1992	1.265.000.000	6.138.500.000
1993	1.195.000.000	5.392.500.000
1994	268.000.000	4.735.000.000
1995	676.000.000	3.456.000.000
1996	1.453.000.000	3.621.500.000
1997	922.000.000	3.646.000.000
1998	382.000.000	5.390.500.000
1999	1.833.000.000	3.677.000.000
2000	2.120.000.000	3.648.000.000
2001	3.362.000.000	3.741.500.000
2002	2.932.000.000	2.716.000.000
2003	2.405.000.000	5.125.000.000
2004	3.408.000.000	4.002.000.000
2005	3.539.000.000	3.185.000.000
2006	2.951.000.000	4.175.000.000
2007	1.794.000.000	6.034.000.000
2008	2.228.000.000	3.952.000.000
2009	1.609.000.000	4.243.500.000
2010	940.000.000	3.741.000.000
2011	1.017.000.000	2.099.000.000
2012	1.689.000.000	2.434.500.000

Πηγή: World Bank, indicators, public sector, Arms imports (SIPRI trend indicator values)